ISSN 0155

MELBOURNE CHRONICLE

Independent Cultural-Social Periodical

IN THIS ISSUE

SERGE LIBERMAN — On Remembering the Holocaust 1

JOHN BERGER — Haifa Haifa (Poem) 2

PAUL FORGASZ — One Generation after Auschwitz 3

ANNE PARRATT — The Porter, Origin (Poems) 6

ARTHUR MATZNER — Political Prisoner 115029 (Part 1) 7

ALLEN AFTERMAN — The Real Is Not Enough (Poem) 10

SUSAN WHITING — Lethe With Rats 10

LEO MEYER — Some Jewish Memories 11

J. ORBACH — "The Past Horror" 14

ALAN COLLINS — First Summer for Gunter 16

CECILIA MORRIS — 'Arbeit Macht Fre, Heatwave, Returning (Poems) 17

PRICE $1.00

Published by the Jewish National Library and Cultural Centre "Kadimah"

Melbourne, Australia No.2(22) April/May 1980

THIS YEAR

AND EVERY YEAR

Look to

JetsetTours

FOR THE LOWEST PRICES TO

ISRAEL

AND AUSTRALIA'S BEST VALUE

IN OVERSEAS PACKAGE HOLIDAYS

JetsetTours

18th FLOOR MLC BUILDING

303 COLLINS STREET, MELBOURNE, 3000.

TELEPHONE: 62 0041

Printed by York Press Pty. Ltd., 1-19 Hoddle Street, Abbotsford for the Publisher
M. Aizenbud, 7 Selwyn Street, Elsternwick, Victoria, 3185 Australia

Melbourne Chronicle

Independent Cultural-Social Periodical

APRIL/MAY 1980 **No. 2 (22)** **MELBOURNE, AUSTRALIA**

Address for Correspondence: Melbourne Chronicle. 7 Selwyn Street, Elsternwick, 3185, Australia

EDITORIAL

ON REMEMBERING THE HOLOCAUST

Serge Liberman

It was Norman Mailer who noted "All the suffering of the Jews came to nothing. No sacrifices were paid, no lessons learned. It was all thrown away, all statistics in the cruel wastes of history. All the ghettos, all the soul cripplings, all the massacres and pogroms, the gas chambers, the lime kilns — all of it touched no-one, all of it was lost."

The last is perhaps too sweeping, too rhetorical a statement. These things — the ghettos, massacres, pogroms — did touch someone, if only those who experienced them and who, surviving, must forever live with the inerasable memory of them. And, in a way, diluted perhaps, but real nonetheless, they cannot help but touch the immediate families of those who experienced them, however bravely they may attempt to shield their offspring from the sense of horror, loss and upheaval they must have known.

But if Mailer's statement is meant to describe a **trend**, then it does assume a cruel veracity.

That such events, and the most recent amongst them, the Holocaust, have ceased to touch the non-Jewish world at large with the same acuteness as they did, say, thirty or forty years ago is inevitable. To the Jew, the ages-long persecutions culminating in the Holocaust is a unique circumstance in history. No other people has had to endure **for so long** the wrath of the nations. But to the non-Jew, unless he be exceptionally sensitive to Jewish history, the persecution of the Jews, no less the Holocaust, is but another instance of human cruelty lost as a unique manifestation in a world history that catalogues in its index the excesses of Attila and Genghiz Khan, the Armenian massacres, the annihilation of the Kulaks, the decimation of the North American Indian and the near-destruction of the Australian aborigine. Moreover, new generations are continually evolving for whom events for the past recede into the background as they are confronted by new contemporary horrors — different in scale perhaps, but to them not in kind, for inhumanity remains inhumanity whatever the methods employed, be they napalm, concentration camps or crematoria. All is in flux. History pivots around a myriad shifting axes and the Jew, however long-suffering, however vocal, is at the centre of only one of these. For him to expect constant and universal sympathy, however desirable, on account of his sufferings or of his contributions to mankind, is unrealistic, impossible. Where he is the focus of attention, there are bestowed upon him conflicting attitudes ranging across a spectrum from precious philo-Semitism to blind antipathy with the most prevailing or majority attitude straddling the indifferent centre. Where the Jew complains with bitterness that the world is forgetting his sufferings and with it the Holocaust (and its lessons), he is pleading at the face of the inexorable process of time which causes all events, both good and evil, to recede from stark reality to memory to history wherein the acuteness of personal experience is relegated to the blandness of a printed page in a book or a dissertation or a thesis. Such transition runs against the grain of the Jew's sensibilities, it mocks his suffering — as Mailer says, "All the suffering of the Jew came to nothing". — But go, halt time.

For the younger generation of Jews — the immediate and later descendants of those who have experienced persecution and, in our time, the ravages of

The "Melbourne Chronicle", published by the Jewish National Library and Cultural Centre "Kadimah", aims to deal with cultural, communal, social, political and religious issues of interest and relevance to the Jewish community.

In keeping with this aim, the "Melbourne Chronicle" invites contributions of articles, poetry, short stories, critiques and reviews from all interested members in the community. In particular, it seeks to serve as an outlet for local creative literary talent.

The opinions expressed by contributors to the "Melbourne Chronicle" are their own and do not necessarily represent the views of the editorial committee or of the Kadimah organisation.

the Holocaust, the process differs only in the degree in which events recede from reality. Each generation creates and is affected by its own present, its own history-in-the-making, and the events of the past must inevitably pale. Would that it were otherwise. But reality transcends and mocks the mere wishes of men. But what saves these events from totally receding into bland history is memory, at first personal, then collective, preserved by their incorporation into the Jewish calendar as days of commemoration and fasting which are the sole durable means of minimising the diluting and, sometimes, annihilating effects of time, of rescuing them from "the cruel wastes of history".

Turning more specifically to the Holocaust, a day of commemoration has been set aside, a day when a candle is lit by those who have been through it, a memorial service attended, tears shed for a horrible recent past. It cannot be otherwise. But how preserve the memory for the generations that come after? It is no secret that involvement of the youth, who, after all, are to become the bearers of that memory, in commemoration evenings is declining.Not out of lack of respect for their parents and grandparents but because the events of the recent past do not, cannot, neither biologically, nor psychologically, touch them as intensely as the past generation and because, cradled, nursed and nurtured in the relatively untrammeled diverting atmosphere of countries such as Australia, Canada or America, they are more given to acquire distance, if not separation, from their people and to pursue the issues affecting the citizens of the host country generally. If to remember the Holocaust is important or vital — and it would be insensitivity of the highest order to deny that it is — more binding means of recalling it than currently exist need to be determined. Commemoration evenings, memorial services around monuments are necessary, to be sure, but so often they remain the ground for the older generation alone to remember, honour and weep for the dead.

The youth, it is bemoaned, do not come, and ways are sought whereby to attract them so that the Holocaust is not driven into mere history by default. But neither the altering of the nature and format of these commemoration evenings nor inviting the most articulate or rousing speakers will effect the desired change. That is merely trimming the hem of a far larger garment. Rather, the need is deeper and two-fold.

The first is to sanctify the day of remembrance, to enter it into the Jewish calendar as a day of mourning, fasting and prayer akin to, but separate from, Tisha B'Av and the other, minor, fasts; that is, to make of the day, in a sense, a "religious" observance that may the more bindingly be transmitted through the collective memory down the generations.

And the second? — The second is to teach the Holocaust to the younger generation that the day of remembrance be understood and observed and hallowed as a solemn holy day. And by "teaching", one does not mean merely formal classroom instruction with selected books, anthologies and audio-visual aids (though these are important, too), but the handing down by each parent to his children and grandchildren that fragment of the whole nation's suffering that was once its own. The pain of recall will be there, perhaps the nightmares will return and the nerve-endings of the younger generation shall be exposed to the horrors from which parents — well-intentioned but ill-serving — have shielded and spared them. But the obligation to tell transcends the qualms of the sensibilities. A son or daughter who says "**My** father was in Auschwitz, **my** mother survived Buchenwald, **my** grandparents perished in Treblinka" is more likely to preserve the memory of the Holocaust than one who drily repeats "Six million Jews were murdered in the war". For the Holocaust is not merely history; it is lived experience, cruel and devastating, and nothing other than direct transmission down the generations can retain the potency and significance for the children who follow. And transmission need not be by word of mouth alone, indeed ought not to be merely verbal. Dubnow's plea to "write it down" remains as imperative today, when historians and cranks are intent upon denying the reality of the Holocaust, as it was when he was led to his death; one could argue, the need to record the events is more imperative than ever. True, tapes of interviews with survivors are currently being made and stored in archives, and several volumes of memoirs have appeared in Melbourne, but matched against the number of people who passed through hell and the mass of suffering endured, these are few and meagre, and the more pervasive reticence to speak is a grave shortcoming of those who remain silent. If the sons and daughters are to remember, and by remembering to **feel**, the parents must record. Memory may be collective, but the obligation to record is individual.

Permitting such obligation to lapse is to transform Norman Mailer's bleak observation into bleak prophecy.

HAIFA, HAIFA

John Berger

Entire slabs of stone
And concrete,
Lifted from my mind;
Breathing rivers of hot
Steamy asphalt
Dissolve to a vaporous
Dream
In the midday sun.

An entire city echoes
My youth
Light-years away
On an island
In the middle of my past.

Sometimes
A silent drive
In an ultra-modern rotary-engine coupe,
With you
And your magnolia mind
Heavy on that side of the small red car,
Just sometimes
At the right corner of the hill,
With other rhymes blinking
On distant streets,
And other lights repeating
A familiar echo...

Then through pillars of salt
An edifice grows to my youth;
Silky night winds
Roam and sniff
In the alleys of my mind,
Still I am awake.

ONE GENERATION AFTER AUSCHWITZ

Reflections on Jews and God in the Post-Holocaust Era

Paul Forgasz

Any discussion of the multi-faceted dimensions of contemporary Jewish identity needs to focus more particularly on what it means to be a Jew ***after Auschwitz.*** That question has particularly significant theological implications, for, as a result of the extermination of six million Jews, ideas of a God who acts in history, of a God who rewards good and punishes evil, and of the Jews as a people elected to fulfil a divine mission — ideas such as these have been seriously called into question.

By no means have these issues and challenges been confronted for the first time in the history of Jewish experience. Already, in the Bible, Job emerges as a central figure representing tragedy and suffering: Job is presented to us as a basically good man. Yet, not only has he lost his children and his possessions, but has even suffered from the lack of communication with the friends who try to comfort him. Job attempts to seek an explanation for his seemingly undeserved and irrational tragedy, but, despite all, he does not lose faith. He cannot explain nor understand what has happened to him, yet he continues to seek a clarification of his relationship with God rather than reject it.

Similarly, if we look at the cycle of Jewish historical experience, we can observe that Jews have over the generations developed responses with which they have been able to console themselves, cope with the presence of evil and suffering and, above all, to establish the merits or justice of God's actions, be they good or bad. Historically then, commitment and faith in God have been ensured by making intelligible the tragedy of Jewish history within the divine scheme of things.

Thus, within the classical Jewish framework, the existence of God in the face of evil and suffering has been reconciled in a variety of ways:

> For example, in the face of irrational calamities, there evolved the classical theological doctrine of **Mipnei hatanu** — because we have sinned, therefore are we punished. At other times, the existence of suffering has been seen to illustrate the existence of Israel as Isaiah's "suffering servant": suffering and atoning for the sins of others. Yet others have seen in Jewish suffering a reflection of the **Akedah**, the sacrifice of Isaac. In other words, suffering is seen as a test of the Jew's faith in God. Finally, the existence of evil and suffering is seen as an inscrutable divine mystery — like all of God's ways, it transcends human understanding and demands faith and silence. As Job himself proclaimed: "The Lord gives and the Lord takes — praised be the Lord!"

However, because of the enormity of the tragedy brought about by the Holocaust, past attitudes and faith responses have been seriously questioned. The Holocaust has provoked many to ask whether traditional Jewish reactions to tragedy and suffering are still viable and valid positions for men of faith to adopt.

At the same time, discussion of the theological problems raised by the Holocaust cannot simply revolve around the question "Where was God at Auschwitz?", but must also encompass a variety of factors relating t the contemporary Jewish situation. Thus, whilst enquiring about Jewish faith after the Holocaust, we must also, for example, be sensitive to the impact and theological implications of the emergence of modern Israel in the wake of the Holocaust.

Clearly, classical Jewish doctrines relating to the existence of evil and suffering are on their own unable to adequately respond to the complexities of Jewish faith in the post-Holocaust era.

Yet, strangely enough, there had been almost no response within Jewish theological circles until the mid-sixties. Jewish thinkers appear to have been left numbed by the tragedy of the Holocaust, unable to understand or give meaning to it. However, once they started talking about Auschwitz, it was clear that the foundations of traditional Judaism were being questioned. Contemporary Jewish faith was in crisis.

In this essay, I propose to consider some of the ways in which modern Jewish thought has responded to that crisis.

RICHARD RUBENSTEIN*

Perhaps more than any other Jewish thinker, Richard Rubenstein has taken the problem of the Holocaust most seriously and has drawn the most radical conclusions from it.

The theological problem raised by the Nazi extermination of six million Jews is simply described by Rubenstein:

> "If God is the God of history and Israel His chosen people, what responsibility does God bear for Auschwitz?"

Rubenstein points out that in traditional Jewish theology, God is seen as the ultimate actor in the historical drama and every major catastrophe in Jewish history is interpreted as God's punishment of a sinful Israel. If that is so, says Rubenstein, we have to ask if God did, in fact, use the Nazis as a meaningful expression of his purposes. On the other hand, if he did not, how could such a thing have happened in the face of a living God? One way or another, there seems to be no answer for Rubenstein. In 1961, in Germany, Rubenstein met the Protestant theologian Dean Grueber who argued that God had indeed used the Nazis as an instrument of His will. Rubenstein wrote afterwards:

> "If I believed in God as the omnipotent author of the historical drama and Israel as His chosen people, I had to accept Grueber's conclusion that it was God's will that Hitler committed six million Jews to slaughter. I could not possibly believe in

★ Richard L. Rubenstein "After Auschwitz" (Bobbs-Merrill 1966)

such a God nor could I believe in Israel as the chosen people of God after Auschwitz."

In Rubenstein's view, it is not possible to look to Job's response as an answer. When a single individual suffers undeservedly, it may be possible to make some sense out of the suffering (e.g. to show a man's steadfast faith despite suffering), and therefore to see some purpose in God's action. However, in the case of the Holocaust, if one were to accept this idea, it would mean, for Rubenstein, that God has used Hitler as an instrument to fulfil his divine purpose, and this idea Rubenstein finds incomprehensible, and to be totally rejected. Indeed, he finds himself unable to accept any of the traditional "rationalisations" of Auschwitz in the face of the enormity of its destruction.

The only honest response to the death camps is, for Rubenstein, the rejection of God and of His covenant with Israel, and with it, the rejection of the entire Jewish theological framework. Rubenstein claims that man must turn away from his illusions about the world reflecting divine concern and face his actual existential situation. Because God is dead, life is neither planned nor purposeful and reflects no divine will or higher spiritual purpose; history reveals no providence. Therefore, in the face of purposelessness and meaninglessness, man himself must subjectively act **as if** there were purpose and meaning. Rubenstein therefore concludes that all that men have are themselves and each other. Auschwitz, he says, has taught that life itself is the great value and that there is no need to see it as valuable only because it reflects higher spiritual values and meanings. What worth or meaning there is, is solely of one's own making.

These ideas are not new, but they **are** new in the Jewish theological context. Certainly, from the perspective of traditional Jewish theology, Rubenstein's ideas are seen as anti-Jewish, his denial of God's covenantal relationship with the Jews being seen as the end of Judaism and the Jewish people.

Nevertheless, what makes Rubenstein's views clearly Jewish are the implications he draws from his radical negation of God and his covenant.

He argues that with the death of God, the existence of "peoplehood" becomes all the more important. As he says:

> "It is precisely because human existence is tragic, ultimately hopeless and without meaning that we treasure our religious community ... If all we have is one another, then assuredly we need one another more than ever."

Paradoxically, now that God is dead, religious community is all the more important. Even with his rejection of the historic covenant experience, the Jew is still a Jew, carrying with him shared trials of history and cultural and psychological perspectives that define a Jew. Rubenstein maintains that for Jewish man, only Jewish experience can be authentic; traditional forms of life best express Jewish aspirations and ideals.

What Rubenstein has therefore done is to re-examine classical Jewish values from the perspective of the post-Holocaust Jew. He has been especially concerned to make out a case for the retention of religious, ritual and classical aspects of Judaism, not because of their traditional justification which Rubenstein rejects, but because of the profound psychological implications they have in giving meaning to the life of the Jew. Bar Mitzvah, for example, is a valuable ritual in which the community formally recognises the boy's new sexual maturity and adult role within a Jewish context. The synagogue retains a central role, if only as a psychological clinic.

ELIEZER BERKOVITZ*

Rubenstein has painted a powerful image of the implications to be drawn from Auschwitz. Yet his is not the only or the final word.

In his work "Faith After the Holocaust", Eliezer Berkovitz gives a more traditional response and points out important elements that need to be considered in any response to Auschwitz.

Berkovitz argues that many attempts like that of Rubenstein suffer from one serious shortcoming in that they deal with the Holocaust in isolation, as if there had been nothing in Jewish history but this Holocaust. What is needed, therefore, is to place the events of contemporary history within the total spectrum of Jewish religious and historical experience, so that the events can be properly appraised. Berkovitz feels that only against such a background can one begin to argue about the theological implications of the Holocaust.

On the basis of this, he maintains that in the framework of world Jewish history, Auschwitz is unique in the magnitude of its horror but **not** the problem it presents to religious faith. For him, from the point of view of the problem there have been many Auschwitzes, and he, therefore, completely disassociates himself from Rubenstein who rests his entire position on the uniqueness of the Holocaust and the need for Judaism to produce new responses. The theological problem for Berkovitz is the same whether one Job or six million are slaughtered. Each raises the question: How do we reconcile this destruction and suffering with God's presence and perfection? How could He let it happen?

He asserts that if the problem is not unique, then we must look to other generations of Jews and how they have responded to national calamity. He rejects outright the classical doctrine of **Mipnei hatanu** — that the Holocaust happened because of our sins. He acknowledges honesty that the death-camps were an absolute injustice countenanced by God. Yet Berkovitz, unlike Rubenstein, is concerned to make room for the Holocaust in the divine scheme despite it being a moral outrage. He therefore calls attention to a more significant and sophisticated response to evil already mentioned in the Bible: the notion of **hester panim** — the Hiding Face of God. In this view, God, mysteriously and inexplicably and without any obvious human cause such as sin, hides from man. The doctrine of **hester panim** thus holds on to God's existence, and presence, despite His hiddeness. In a way, God's hiddeness and His redemptiveness are both seen as necessary features of His being.

How does this view help us to believe despite what happened at Auschwitz?

Berkovitz develops the idea that for man to be moral, God must be hidden. God allows man freedom to choose good or evil by absenting Himself, so to speak, from history. Furthermore, for good and evil to be real possibilities, God must respect man's decisions and refrain from reacting to human evil, if human choice is to possess value. Moral humanity, argues

★ Eliezer Berkovitz "Faith After the Holocaust" (Ktav 1973)

Berkovitz, needs freedom, and such freedom is always open to abuse by certain people. For man's freedom and actions to have real value, God must be long-suffering with evil-doers, even if this results in suffering to some while God waits for the sinner.

Thus, if God remains hidden, which He must do to give meaning to human choices, there will be suffering and evil. Seen in this way, the Holocaust is viewed as the price mankind has to pay for human freedom, the existence or perfection of the divine not being touched upon.

However, Berkovitz is unhappy to solve the problem of theodocy, "without God" so to speak. He says that if God must absent Himself for man to be human, so must he also be present to prevent meaninglessness gaining a final victory. He says that when God hides Himself and curbs His power so that man too might be powerful, His hiddeness thus becomes a sign of His presence. The greatest single proof that God is present despite His hiddeness is the continued existence of the Jews despite Auschwitz and its whole history of suffering

In this context, we are forced to have another look at Jewish history and to see Auschwitz in the long context of historical experience, without treating it as if it were the only aspect of God's relation to the Jews. Berkovitz argues that the Jew who asks questions about God after Auschwitz must also look to the significance of the emergence of modern Israel, which he sees as contemporary revelation, especially after the Six Day War of 1967. For him, the return to Zion is the ultimate vindication of God's presence in history despite Auschwitz. As he says:

> "If at Auschwitz and all previous Auschwitzes we have witnessed the Hiding Face of God, in the rebirth of Israel we have seen a smile on the face of God. And that is enough."

EMIL FACKENHEIM *

One of the most outstanding theologians of the post-Holocaust era is Emil Fackenheim. In a series of essays and, most clearly, in his "God's Presence in History", Fackenheim has tried to find a way to avoid both the absolute faith of those who see no problem in the Holocaust and those, like Rubenstein, who can only reject the presence of God.

Fackenheim believes the basic demand of Jewish theology is to keep God and the Jews together. How to do so after the Holocaust is the problem. He maintains that no justification or explanation can be propounded in which God's goodness can be upheld and Auschwitz seen as part of a divine purpose. In this sense, the Holocaust is devoid of explanation and meaning. For Fackenheim, the enormity of the tragedy transcends any classical explanation of evil and suffering.

Yet despite the absolute failure of any such explanation, Fackenheim insists that we must accept God's presence, even at Auschwitz, though we may be unable to understand what He was doing there or why He allowed it to happen. Thus, unlike Rubenstein who sees the Holocaust as proof of the death of God, Fackenheim believes that from Auschwitz, as from Sinai, God addresses Israel.

How does He do this and what does He say?

★ Emil Fackenheim "God's Presence in History" (Harper 1970)

To understand Fackenheim's views on this, we have to briefly consider his theological position in general. Like Buber, Fackenheim believes that God reveals Himself in history in personal encounters with Jews and with Israel. Revelation, understood in this sense, happens everywhere and at all times, though the experience cannot be verified by any objective criteria. This on-going revelation — encounters between man and God — has its own rhythm.

With relation to Israel's history, Buber applies this concept of revelation and sees God's presence in the overwhelming events of Israel's life, a theme which Fackenheim develops. In his view, Jewish history is a series of overwhelming events which, however, differ in character. The most powerful events, which he calls "root experiences" are events of such a character that they continue to influence and legislate to every future era; in addition, "root experiences" are public, historical events which continue to claim the allegiance of the people. Thus, for example, the Exodus is an historical event which created the religious identity of the Jews, and which continues to be re-enacted and to influence every generation at each Passover Seder. Another important aspect of root experiences is that as past events are lived through as "present realities" by each generation, the saving activity of God continually reveals itself to each age. As Fackenheim puts it: "One is assured that the past saving God saves still".

However, not all the great events in Jewish history have this same function, and these are called "epoch-making events". Unlike "root experiences", they do not have a formative influence nor do they create essentials of Jewish faith. Rather, these events **challenge** the "root experiences" through new situations, which test the strength and generality of these root experiences against new historical conditions and realities. In various times and places, the "root experiences" of Israel have been tested by a series of "epoch-making events" which try the foundations of Jewish faith in God. However, through all this, the classical framework of Jewish faith has held fast: Jews, God and History were not divorced from each other. Jews were able to respond to the challenges of "epoch-making events" with a faith in their "root experiences" and in the eternal saving power of God.

The question arises whether Auschwitz can be assimilated to the traditional patterns of response to crisis and suffering, to an affirmation of God's saving power despite the existence of suffering.

Fackenheim argues that Auschwitz is an "epoch-making event" which calls into question the historical presence of God. Yet, according to him, affirmation of God's presence must still continue. Why? Because to Fackenheim Auschwitz may also be seen as a revelatory "root experience", with God commanding the Jews from within the Holocaust itself as He did from Sinai. And the command that Fackenheim hears from Auschwitz is: "Jews are forbidden to hand Hitler posthumous victories". Hitler wished to eradicate Jews and Judaism from history, and Fackenheim argues that for the Jews to despair of God because of Hitler would be to aid in the fulfilment of Hitler's goals. After Auschwitz, Jews are therefore under a sacred obligation to survive and forbidden to despair of God and redemption. Fackenheim suggests in this regard that Jews who have lived out their Jewishness after Auschwitz are really very close to one another whether they call themselves believers or not. Since 1945, every

Jew who has remained a Jew has, from Fackenheim's perspective, responded affirmatively to the commanding voice of Auschwitz.

Fackenheim is sensitive to the fact that while he has made much of the commanding voice of Auschwitz, to talk of his model of a saving God after the Holocaust is problematic when God did not act there and then. However, what forces him to risk speaking of hope and redemption, is the continued existence of the Jews and, more specifically, the birth of modern Israel. Auschwitz and the State of Israel are tied together: what the former sees to deny, the latter affirms. Through Israel, the Jew witnesses a re-affirmation of the "root experiences" of Jewish history.

The responses to the Holocaust of a number of Jewish thinkers have been considered. Whilst each has seen the events of the Nazi era from a differing perspective and faith commitment, their importance lies not so much in the nature of their particular propositions, but more in the authenticity with which they tackle the issues.

Moreover, what brings them together, along with other theologians concerned with the issues of post-Holocaust faith, is the common concern and commitment which they display toward Jewish survival after Auschwitz.

To conclude, I wish to quote briefly from a review by Samuel Dresner of the writings of Elie Wiesel, the noted chronicler of the Holocaust.

"Elie Wiesel remained alive and speaks as a witness to us. He speaks to us because he wants us to rebel. He wants us to learn from the past and to rebel against the present. Not to rebel against Judaism. Not to rebel against God. But to rebel against the mediocrity we have made of our lives. To rebel against ignorance of our Jewishness. To rebel against the superficiality to which Judaism has so often been reduced. To rebel against the kind of synagogue which allows us to use it as we like but dares make no demands upon us. To rebel against priorities which throttle Jewish education. Because if we do not rebel, if we do not recapture our heritage, if we do not learn the wisdom of Torah, if we do not welcome the Sabbath Queen into our home — then that Nazi was right. Then we read Wiesel simply as a curiosity and nothing more — the writings of a madman, moving but absurd, not to be taken seriously, to be skimmed and forgotten.

Our destiny as Jews is unparalleled. If we had any doubts about that, the Six-Day War settled it forever. That is not the question.

The question is: Will we live lives that are compatible with our destiny?

And that is why Elie Wiesel writes: To remind us.

THE PORTER

Anne Parratt

He was self-flagellating,
the man who took ten thousand dollars
worth of diamonds into his intestines
kept them three days
eliminating his own deprivation
hoping to hatch a miracle
Escaping the Concentration—
camp, the Banker, the boot,
the skullcap and the kittel,
he saved his treasure;

but walking in his freshly dug garden
tangled
tangled as a Synagogue without assemblage
the Porter now calendars a reappraisal.

He had had hopes
the whipping boy of discipline
coped with giants symphonically
survived the centuries
compulsed self-improvement idealistically
contrite, had he incanted his atonement
on Yom Kippur
yearning in soul-song;
Greet the layman,
who had carried his treasure within
to save.
He buys and sells tensions.

I met him first when years were moments living between aliens for-getting their heritage of carcasses left rotting in the frozen earth;

But I see him now
burning outside the Sanctuary
searching for the seven lamps
of the Menorah — the treasure?

ORIGIN

Anne Parratt

Born into the night
I found my world burning
where — I cried —
is the new horizon

from this I came
fire and pain
accompanied my conception
where then is my gain?

cramped in the dark and mean
stabilized beneath the navel
sostenutoed unwindowed
a pre-birth consciousness promised me
a corner of soft light

BUT

stifling apologies I came
in the flame of religious exercise
oratorical cant and steaming lies
BORN INTO THE NIGHT
of ashes.

POLITICAL PRISONER 115029

(Part 1) **Arthur Matzner**

From Czech Tesin to Brno, to Polish Tesin, to Krakow, from there to Tarnoberg, back to Krakow, from there to Kezmarok and Kromeriz and then Prague. From Prague to Theresienstadt, from there to Osvecin, off again to Dachau (Kaufering) and Schwabhausen, and finally to St. Ottilien. Hopefully, the last link in this chain will be soon again Prague, our beloved city of a hundred spires.

These are approximately the transit stations I passed through from the 1st Oct. 1938 to the 1st May 1945. We were constantly driven from place to place, unarmed human beings driven by an armed, brutal and sadistic power. It would be difficult to describe here in detail how many times I found myself face to face with death, since death lurked at every corner. This was a time when the law of prevention of cruelty towards animals was included in the lawcode of every civilised country, however the law of prevention of cruelty towards humans did not apply to us.

Being a Jew, I suffered as a member of a small people, dispersed all over the world; I had to suffer just as my ancestors did in all generations before me. This sad and bitter fate — to suffer through generations and perhaps in all the countries of the world has clung to our people ever since the year 70 A.D. This destiny is like a terrible curse, from which our people have not been able to free themselves, not even in spite of millions of victims. They all died like martyrs for their belief in one God. It is the tragedy of an old civilised people, who in the form of the ten commandments gave to mankind the foundation of morality, of ethics and the basis of human rights. How much longer, should this curse last? After this ghastly war, will mankind realise that to belong to a certain people can not constitute by itself guilt or even a crime for which one has to pay with one's life? Future generations will answer this question.

For me the war started on the 1st October 1938, with the Polish occupation of the district of Tesin. At that time I was working as an articled clerk with the county law court in Czech Tesin. Being politically organised and having been a member of various Czech organizations in this small bordertown, I decided two days before the occupation to escape to Brno, where I had a few friends from my university days. That was a time of horrendous political struggle in our fatherland, Czechoslovakia; it was the time of the so-called "Second Republik". Since then I have never had a normal job again.

Our politicians sought to please and oblige the disappointed nation by presenting the public with the so-called Jewish question, thus diverting their attention from the disastrous political situation. (In the aftermath of Munich, Czechoslovakia was carved up and by doing so the Sudetenland fell to Germany, and parts of Silesia, like Tesin, to Poland.)

However, the Czechoslovakian people did not let themselves be provoked to violence against a helpless Jewish people, by inciting rhetoric. In this way, in a difficult time, the Czech nation gave further proof of its cultural maturity, whereas in other European countries (like Poland, Lithuania and Yugoslavia) brutalities and killings of the Jewish population were everyday occurrences.

The political situation of Czechoslovakia was strained and utterly confused. With gigantic steps and irrepressibly the arch-enemy was approaching, until finally the day had come when the Czechs were completely robbed of their independence.

The 15th of March 1939.

The Germans had crossed the Czech borders. In no time the occupation of Czech territories was completed and the so-called "Protectorate" established. From that time on the influx of refugees from this Protectorate to Poland did not cease.

Hundreds of these outcasts passed through our house. I remember in particular three brothers by the name of "Chudy", who were hiding a few days with us. After several days I took them by car to the English Consulate in Katovic. I made a quick decision: of two evils I chose the lesser one. On the same day, the 16th of March, after the military occupation of Brno, I returned to my home-town in the district of Tesin. The unspeakable way in which the Polish officials treated the Czech minorities in these border towns was such, that the people living there will never forget it. Day and night decrees of forcible expulsions were issued by police officers and had to be obeyed within 24 hours. In order to be expelled it was sufficient to have been active in either a sports or cultural organisation. My wife's parents, for instance, living in Trinec, were expelled for nothing more than belonging to the council of the local school. Thus the work of a lifetime, the honest livelihood of a tradesman, was completely destroyed. After his expulsion, my father-in-law settled in Kromeriz. The Polish officials wanted to please the "liberated" population by steering a harsh, anti-Jewish course. They published inciting posters which stirred the population to economic boycott of Jewish enterprises. Another way was the cancelling of licenses and working permits for Jews, etc.

However, the Polish occupational forces did not gain in popularity in these border towns; not even by throwing a hand grenade into the synagogue of Trinec, which completely destroyed its interior.

The political situation deteriorated; it was clear, that Germany considered the pact of non-aggression with Poland a worthless scrap of paper. It was equally clear that the next target of the German military machinery would be Poland itself. The Polish government now realized that having betrayed the Czechs by occupying the border-territories of Tesin had been a grave mistake from the political as well as the strategic point of view. But it was too late. For the last time Poland rose to a manifestation of national unity by organising "the Congress of the combatants of the First World War" on the 6th August 1939 in Krakow. But only a few days passed and the shooting started on the German-Polish border. Thus a frightful war, the Second World War, was enleashed. It ended the way it had to

★ These memories were written in 1945 while the author Ju Dr. Arthur Matzner was convalescing at the hospital at St. Ottiliem following liberation. The original is in Czech. Dr. Matzner passed away in 1972.

end; with the complete annihiliation of German national socialism and the unconditional military surrender of Germany.

Increased activity of military units in the border-districts was infallible proof that a clash was approaching. Therefore I left with my wife (at that time my fiancee) one week before the outbreak of war. We proceded into the interior of the country towards Krakow, assuming that it would be some time before the fortifications of Krakow would fall into German hands.

Two days before the outbreak of the war my wife's parents joined us in Krakow. So did my three brothers; my fourth brother lived at that time in Prague and my sister in Slovakia. Our "home strategy" proved to be completely wrong. Only a few days after the outbreak of the war, the Germans approached Krakow — Krakow, the city where the remains of famous Polish Kings and national heroes are buried.

Seeing that the fall of Krakow into German hands was inevitable and a matter of days away, we (that is my three brothers, my fiancee, two uncles with their sons and a few friends — 15 persons in all) decided to leave Krakow behind and to proceed deeper into the country. We assumed that we still might escape the German occupation. The farewell from our parents was heart-rending. Our means of transport was a small iron boat, which took us down-stream on the river Wysla. Our aim was to reach the Czech colony in Volhynia. The weather was beautiful; clear, warm, sunny days were followed by cool, almost freezing nights.

During this escape we experienced for the first time the brutality of the German air-force. We were not the only refugees on the river. There were rafts occupied by poor peasants and loaded with their entire belongings, consisting of a cow, a goat, beddings, bundles of all sizes and ....their children. These rafts were attacked by German pilots with firebombs. Those who were injured usually bled to death, because medical help was unobtainable. So, even on this small boat, on a completely smooth river surface, death was lurking. That is how we floated for three days and two nights without ever reaching our goal. On the evening of the third day we saw in front of us a burning wooden bridge. It was impossible to continue our travels, because there was a danger of the bridge collapsing just at the moment when we were supposed to pass underneath. After a short discussion we decided to get off on the right bank of the river, to leave the boat to its fate and to continue our travel on foot.

Meanwhile on the left river-bank a battle was raging. The town of Szczeczin was burning in front of us. The wailing of women and children reached us. We continued on our way. Although our thirst was unbearable we were unable to quench it for whenever we found a well, we were given the same information: all the wells were poisoned. The journey in the dark and unfamiliar surroundings was terrible. Above our heads shots were fired; also at the rattle of machine guns we were several times forced to lie down. Fatigue and insufficient sleep sapped our strength; thus we continued all night.

My fiancee stood up to it bravely. Not until the morning did she drop into a ditch and, exhausted, fell asleep; I covered her with my coat. I'll never forget this picture. Seeing her there, lying on the bare ground, pale and shivering in the early morning mist. Wanting to bring her a hot drink I tried my luck in several places but without success; the Polish peasants had little understanding for the poor lot of the refugees. They were not inclined to sell or to give. After begging from house to house I finally returned with half a litre of warm milk; in vain I begged her to drink it all, she left almost half of it for me.

We marched the whole morning. On the way we cast off our luggage and we kept only the essentials. In the afternoon we reach the small industrial town of Melec. Here at last we took care of our physical needs. After a 20 hours' march we washed and shaved and, above all, attended to the blisters on our feet. At that moment my eldest brother appeared on the scene with a horse and cart he had just bought. He brought with him terrible news which spread like wild-fire in the town. In a nearby little township — the name of which I have unfortunately forgotten — the advancing victorious army of the "Kulturvolk" excelled in a gruesome deed: they herded 120 Jews into a synagogue, locked it, poured kerosene on it and put it on fire. They all burned alive. I didn't even have time to finish the bandaging of my burst blisters. We quickly packed the rest of our luggage, loaded it on the cart and left towards the East. There was not enough room on the cart; so I walked since I was one of the youngest.

On the journey between Mielec and our next stop, Tarnobrzeg, a man of about 45 years of age, joined our group quite unobtrusively. The expression of his face and eyes have remained in my memory. A haggard face and a terrifying indescribable expression in his eyes: fear, anguish and complete resignation. The expression of his eyes could only be compared to the look of a dying animal. Confused and quite incoherently, he told us of a tragedy that befell him the day before. He came from Szeznezina. The victorious German army had already occupied this small town; the reign of terror had started. The occupation authorities were quick in finding a pretext for a bloodbath; somebody they alleged had been shooting from the local school building. Nobody was killed, nobody injured, nobody knew anything. Who had been shooting? Did anybody shoot at all? Nobody of the occupation forces was interested. It was enough for their sadistic inclinations that there were Jews living in this town, who had to atone for the fact that a shot was fired from the school window. Twenty-one Jews were taken to the local cemetery, put into one line and shot. A special bestiality consisted in this: the first one shot had to be buried by the next in line, whereupon this one was shot and buried by the next in line, etc — This horrible game went on until it was the turn of the last one, the twenty first. "And this last one was my 14 years old son", said the man with a heart-rending expression in his eyes. In this moment there was neither anxiety nor fear in them; they were the eyes of a madman. The loss of his only son had deprived him of his sanity.

We continued our journey into a dark, autumnal night. Before midnight we stopped in front of a small farm-house. We tried to find some rest on the straw in the barn. Our rest, however, did not last long. Soon after midnight we heard shouting: "The Germans are here". Horrified, we all got up, packed the cart and left. Later, we learnt that it had been a false alarm. It was the deed of the German agents — provocateurs, whose aim it was to bring confusion into the life of not only the civilian population, but also of the refugees. These agents performed their activities with perfection. The roads were choked with thousands of refugees, hun-

dreds of carts, vehicles of all sorts; all of them fighting their way forward.

Our progress was very slow. It was impossible to overtake, as the vehicles drove in threes and fours. The retreating Polish army mingled with the civilian population and the refugees. The soldiers retreated on foot, on farm-carts and also on motor vehicles. Not even the retreating army could proceed any quicker because the roads were completely blocked.

Towards noon we entered a small dirty-looking township, Tarnobrzeg, situated on the river San, 12 km from Sandomierz. We stopped in the small townsquare, where groups of local people were engaged in agitated discussions. Our wagon was instantly surrounded and everybody was asking the same question: "How far are the Germans?" We did not know but we were sure that it would be only days before this town would be taken. We boarded in a small untidy hotel in the townsquare.

In Tarnobrzeg, our group parted company and only our family stayed together. A few hours before our arrival our room had been occupied by a Polish army officer, a lieutenant. I was sitting at the table, ready to shave, when our lieutenant burst into the room. He was half drunk. Without a word of explanation he jumped to my bed and extracted from under the pillow a bottle of vodka, which he had forgotten there. At the same time he was screaming like a lunatic: "What impertinence, to move into a room, which only two hours ago was occupied by a Polish officer of the army." In this moment I thought: Poor Poland. At a time when this country struggled in its mortal agony, at a moment which was to be the end of Poland's national independence, at such a moment there stood a Polish army officer, who, firstly was an anti-Semite and secondly an alcoholic. Only in the third place did he perhaps think of the defence of his bleeding country.

During the night we experienced several air-attacks. In the morning we left the hotel and moved into a small house on the main road. By this time our food-supplies were non-existent. Our hunger increased, our stomach wanted its fill. The "landlord" and his family, into whose house we moved were very nice and pleasant; it seemed, however, that poverty and hunger were daily guests. The days were taken with search for bread.

The distant booming of gunshots and the rattling of machine-guns reached our ears. It was the last stage of the battle that raged on both banks of the river San. At night our uncle went to the local baker. Towards morning he returned with two kilos of bread and....burned fingers. The starving mob had broken into the bakery and taken the boiling hot bread out of the oven.

Next day the artillery fire increased. It was clear to us that the Germans were attempting to cross the river. The day didn't start very promising. Anxiety and restlessness were in everybody's eyes as if we knew that this would be a day we would never forget.

It was the evening before our New Year 1939. The Germans were launching their continuous attacks on the town, the western part of which was in flames. The shots fell near our house, all the windows were already broken and fragments of cartridges flew around our heads and penetrated into walls and cupboards. We were helpless, we wanted to leave the house and escape into the fields. At that time a heavy cannonshot landed in the middle of the road. A huge fragment grazed my brother's legs and hit the wall. That meant that the exit was blocked. There was crying, lamenting and confusion. The bombardment continuously drew nearer. The house shook in its foundations. And then — everything comes to a sudden stop. Complete silence.

Only now did we notice that our two cousins were not with us; it was clear that they too had wanted to escape from this cursed house. They chose the back entrance leading to the yard. But they didn't get far. Only a few steps...and the fragments of bombs had put an end to two young lives. The older one (17 years old) was dead on the spot, the younger one (16 years old) was struck by a fragment which severed his left arm together with his collarbone. We carried him on a ladder to the local hospital where he died ten days later on the eve of the Day of Atonement. A few months later I met the surgeon of this hospital in Slovakia. He claimed that he could have saved my cousin's life if he could have given him immediately an anti-tetanus injection — unfortunately there was no necessary serum in the hospital.

Our cousin was buried the very same day. That little township had two Jewish cemeteries. In the ancient one were buried only the martyrs of their faith from the times of the Russian pogroms. With the permission of the local rabbinate my cousin was buried in this cemetery of the saints. It was heart-breaking to see my uncle standing at the open grave of his only son; we supported him from both sides. He stood there motionless, listless, apathetic. His lips were uttering the words of the prayer for the dead by fits and starts. Only three weeks had passed since the beginning of the war and our family had already lost two young men. Hardly an hour had passed since the funeral, when the first German soldiers arrived in the town; they came on motorbikes. Behind them came armoured cars, tanks, heavy artillery, etc.

The rest of the day and night passed quietly. It was a Holy Day. Our New Year. After a short discussion we decided to return to Krakow. This return journey was uneventful. Several times our cart was searched by German soldiers. Allegedly they were looking for weapons. At that occasion they confiscated our cigarettes and tobacco. Next day my brother was lucky enough to buy a loaf of dark bread; he paid 100 zloty for it. The bread was completely sour; in spite of that I ate it because we were plagued by hunger. The same day I suffered from terrible diarrhoea, which became worse and worse. Only blood, water and phlegm. — Exhausted I arrived on the third night in Krakow. The joy of seeing our parents again was clouded by the loss of our two cousins.

Immediately after the occupation of Krakow the target of the Germans were the Jews. Jewish shops, concentrated in Jewish districts were systematically ransacked. One decree followed another; Jews were forbidden to use tramways and trains, they were not allowed to walk on the footpath and had to wear a noticeable identification: a white armband imprinted with a blue star of David, which — under penalty of death — had to be worn on the left sleeve of the top garment. A further far-reaching anti-Jewish action (not to speak of the continuous smaller ones) was the ransacking of Jewish dwellings. From there, members of the SS and Gestapo helped themselves to gold, silver, precious stones, money, furs and everything they liked. For three months I never left the house because of SS recruited people to various tasks directly from the

street; many did not return from these "tasks". This was the beginning of the liquidation of Polish Jewry.

Shortly before Christmas we decided to leave Krakow; our new destination was Slovakia. This was a daring decision. I removed the Jewish star (which in itself could have had fatal consequences) and took the train for Novy Targ. This township is situated in the Tatra mountains, a few kilometres from the Polish-Slovakia border. I made up my mind to cross the frontier illegally by night.

It was a cruelly cold night. I crept carefully to a small river, crossed stealthily the frozen surface when, in the distance, I saw a light. It was on the Slovakian side. Slowly I ventured on and suddenly saw in front of me a farmhouse, from where the light was coming. The crossing was successful. I found myself on Slovakian soil. As I entered through the gate I realized that the farm-house was a big flour-mill: I confessed my deed to the occupants of the house, was cordially welcomed and immediately lavishly treated to a meal. Soon after midnight I was finally able to lie in a clean bed.

To be continued

The Real Is Not Enough

Allen Afterman

The real is not enough: through
its disguise
Tell us the truth
which fills the mind with light.

—Jozsef Attila

No one
is here.
Not even at the gate.

Squinting, I keep going
mind reeling...
***Liebe mutter!** if my eyes had seen these buildings,*
*if they had seen this place **then...***

As far as the eye can see
fences, towers, barracks

in glare.
Hot grey haze—
vast—
hopeless—

my head lowers.

★ ★ ★

A narrow mud path
mown from one barrack
to the next—
I walk up
down

Hour
upon hour

...the womens' section
the families' section
the gipsies' section
floating in weeds.
Trains hoot, shunt:

a railroad track leads straight
to a mass of rubble

I look for blood droplets,
scratch marks...

★ ★ ★

...Somewhere
a group is laughing, they are shouting a girl's name—

A family passes, they read
a guide book out loud, like a lecture—

Every word carries like a shot—

I want to scream: are you **crazy?**

I rip out a handful of flowering weeds

...anyhow,
I've seen enough.
I won't be the keeper of this place.

The teenagers scramble up into a guard tower—

Someone loudly translates the crematorium sign—

I break a strand of rusty barded wire,
hide it in my sleeve.
In my pocket, dried rotten straw
from a bunk in the womens' section.

Others are coming, a group is leaving their bus...

I walk out with no thoughts, feet burning,

along the desolate main camp road—

What is the truth which fills the mind with light?

Birkenau, Poland

Lethe With Rats

Susan Whiting

We lay ourselves down in trenches,
eyes facing the feet of the dead beneath,
and were shot...

and flowed into the putrid Vistula,
a river teeming with rats,
We forgot the cries which had fallen
like empty suitcases from our mouths.
We forgot the white goose
calls of our children...

but we've learned a few things.
Coupling, gnawing rotten chunks from each other
we slide, swollen and restless, down river.

Some Jewish Memories

Leo Meyer

I was born in Insterburg, East Prussia. Today it is in Russian hands and the name doesn't exist any more; instead it is called Tcherniakowsk, after the Russian general Tscherniakowski, who commanded the occupying forces. I'm not sure how much of the city survived the war but my fond memories of her still live on. I suspect that in the end it is a yearning for a long-gone and carefree youth which no-one can regain.

Insterburg was a city very much like most other small German cities — where the Herr Doctor, the Herr Chemist, the Herr Pastor and Mayor, plus a few others, formed the prevailing "upper class" into which non-professionals found it very hard to gain admittance. It goes without saying that the Jews were not included — and this already during the Kaiser period! Under these circumstances it was understandable that, as with the non-Jews, the Jewish section also developed a tendency towards exclusivism, though here the deciding factor was the amount of money one had in the bank. And so the ridiculous caste mentality which was later to bring about so much evil and bad blood was already prevalent.

My parents were neither rich nor poor — let us call them middle class. We even had a piano and a telephone. As regards the piano I must mention that although it survived two Russian occupations (1914 and 1944) it was partly responsible for the murder of my sister Selma. This is how it came about. Before and during the last war my sister, her Christian husband and their school-age daughter lived in Konigsberg, where they attempted to live as best they could under the Hitler regime. During World War I my brother-in-law had been wounded in the stomach and from that time onwards had to observe a strict diet. It was his bad fortune that Hitler detested mixed marriages and therefore the treatment of such people was not one iota better than that meted out to the Jews as a whole. My brother-in-law died in the very days when the Russians stormed and occupied Konigsberg.

The battle for the city drew slowly to a close. While Russian units searched the streets for snipers an event occurred which in its way was quite bizarre.

Almost mad with terror my sister ran out into the street, straight into the arms of some Russian soldiers. They stood still, somehwat abashed by the picture of this lonely woman, ragged, closer to a skeleton than anything else, wandering crying amongst the ruins of the city. They understood nothing of what she said and fetched one of their officers who could speak German. And so, in the middle of the war, a very human scene unfolded, whose actors were a German woman and a Russian officer. She wanted nothing for herself; instead, she begged for a coffin, be it ever so crude, in order to give her husband a decent burial. The officer looked around at the horrifying ruins and many bodies. What answer could he give? His sympathetic and concerned face showed an inner conflict which he could not hide. What else could he do but promise her the coffin? And punctually next day it was delivered in the presence of this gentlemanly officer.

In the house he suddenly noticed the piano. In answer to his question as to who played it my sister answered that she had done so since she was a child. The Russian officer left the house and my brother-in-law was buried next day in the Jewish cemetery, next to my mother's grave.

Shortly after the burial of her husband my sister was requested by several Russian officers to give piano lessons to their children; in return she would receive food. Happily she assented. At a time when hunger was rife, what could be more welcome? Money, which she did not possess and which in any case had all but lost its value. Food was scarce and had all but disappeared from the markets. Was it any wonder that the good neighbours became more and more unfriendly?

One day it finally happened. She was found murdered, her house ransacked. And it certainly was not the work of the Russians. Fortunately, her daughter, then 15 years old, had earlier been sent into the interior and, after many detours, had reached Berlin, where she was taken in and cared for by the Jewish community.

Shortly before the occupation of Konigsberg, my father and brother had trod the path which thousands before them had done. As he saw the Nazi uniforms outside his window my father knew that the end had come. In the few minutes which he still had he pinned on himself the military decorations won in the First World War, hopeful that the men outside might not mishandle him. Vain hope! The old man of 75 years stepped outside, the Iron Cross won in the Battle of Darkehmen (East Prussia) on his chest, among others the Cross of Honour awarded all soldiers, given "in the name of the Fuhrer and Chancellor" — the same man who trod upon his thanks and who now sent him to his death.

While the unfortunates stood herded together my sister and her young daughter (apart from myself the latter is the sole survivor of our entire family) came running crying towards my father. But they were roughly thrust aside: "If you Jewish pigs don't get out of the road you'll come too!" Shortly afterwards the Red Cross informed my sister that the old man was dead.

But I have run ahead of myself. As I mentioned, we lived in Insterburg. My father came of an old Jewish house near Tilsit in East Prussia and was a "Kammerjager" or vermin destroyer for the large east and west Prussian estates — even as far as Neudeck in West Prussia, the estate of Hindenburg. He did quite well and so we led a pleasant middle class existence. Mother came of peasant stock in Schwirbeln near Insterburg. My parents had a good marriage and the family atmosphere was a warm one. This was reflected in us, their three children, and built the foundation for our later lives.

When the weather was fine we often went by train to Schwirbeln to visit my grandparents. There we had the time of our lives, particularly during the holidays and in the autumn break, for there were horses, cows, chickens and geese to be enjoyed, and of course various cats and dogs. There were even some goats.

Time passed. I was six years old and already life was getting more serious. Since the primary school was very close to us my parents decided to send me there; my cousin, who was two years older than I, also went to the same school and during the recesses we were often together as the best of friends. One day I was surprised to meet him in the schoolyard with red-rimmed eyes and looking very unhappy. He told me what had happened. His teacher had derided him in front of the whole class on account of his religion. During a question and answer session he had distinctly called out "Hey you, Jew" instead of asking him by name. Nothing happened. The teacher repeated what he had said, this time more loudly and angrily. Since my cousin continued to ignore the address the teacher strode towards him and demanded that he answer. Quietly and anxiously he answered: "My name is Arthur Marwilski." Nonplussed silence followed and then pandemonium in the class, ending with Arthur receiving a physical reminder of who was boss. I was very upset by this, not because Arthur had got a beating, which was bad enough, but because a human being could make himself so despicable as to classify others according to their religion and deny them their basic rights. As well I was now afraid because up till now my parents had been able to protect me from all this; the incident gave me a first taste of the sadism with which some of the teachers of this time treated their students without fear of retribution.

With some shuddering, I remember again one of those individuals, Mantze by name, who, at the slightest misdemeanor would order the student onto all fours, sit upon him while holding tightly onto the unfortunate's head, all the while beating him harshly with his cane. Such people could almost qualify to be called precursors of the S.S. and Gestapo.

Getting back to Arthur, I told my father of the incident when I got home from school and begged him if at all possible, to take me out of the school and put me somewhere else. Father agreed and this was later done. At the end of that school year, I was promoted to the middle school where I spent the next two years quietly and without incident. I cannot recall any time when students at my new school were mistreated or unjustly abused. But all this changed when I went to the Royal Prussian High School, for within this school a particularly unpleasant form of anti-Semitism was already fermenting amongst my fellow students.

Certain teachers took a perverse pleasure in slapping students who were unable to answer satisfactorily, across the face. The recipients of this punishment were mainly those who found the standard difficult; this was not always due to laziness, and the teachers' attitude in this regard showed a poor understanding of child psychology despite their imposing academic titles. The solution to all problems seemed to be a beating.

Some of the teachers made their punishments into a fine art. For example, one Dr. Dinelt who, before administering a slap, would carefully arrange the victim's head and then, stepping back a few paces in the manner of a sculptor or painter, would examine his handiwork before letting fly with his heavy hand, two or even three times. To this day, I am amazed that no jaw was broken or wrenched out of place by this barbarism.

Yet another fine specimen was the art teacher Lottermoser, who was mightily proud of his robust figure and strong arms. He got angry very quickly — and woe betide him who dared to alter his position in the desk! As in art, all must be perfectly symmetrical!

Somewhat less dangerous but equally proficient was good old lisping Professor Biesenthal. In outward appearance, particularly as regards his white beard, he looked very much like Kaiser Wilhelm I, who had died in 1888. His main subject was Classical Greek, particularly Greek grammar. He composed a great many verses, which we had to learn by heart in order to understand the rather abstruse rules. Our notebooks had to be clean and covered and the blotters connected by a thin thread to our books. Every deviation from this was rewarded by a slap or, as he was fond of saying, "one to help you remember".

Thanks to their "enlightened" homes the fact of my being a Jew had a definite effect upon my situation in the school Most of my fellow students treated me like anyone else but I soon became aware of a definite drawing back on the part of some of them. In all of the time I was at school I had only one Christian friend and I must say that this friendship remained strong even through the horrific Hitler years.

Even whilst at school I had thoughts of entering the Public Service, perhaps within the Post Office section. Seeking further details, I wrote asking about the necessary qualifications, etc. and after some time I received an application form. Most of the questions were easily answered, including one asking about my religion, which I filled in truthfully. How was I, still a youngster, to know that this truthfulness was to create a barrier in the future? Shortly afterwards, I received a reply which said that all positions were filled.

The same experience awaited me with the Railways and slowly I began to realise what was happening. I had read about this sort of thing in Czarist Russia, but dismissed it as indicative of an uncultured eastern nation. But that Kaiser Wilhelm, the leader of the German Reich, should accept similar policies and attitudes, was quite incomprehensible to me. The coolness towards my fatherland which I now have stems from this time. A country which could so arbitrarily treat its constitution like a shred of paper and which could so degrade some of its citizens, could not expect respect or honour from me!

The shots at Sarajevo echoed loud and almost as they died out, World War I had become a reality.

In rather striking contrast with the interpretation of the rights of some of its citizens, Jews were not required to have any particular qualifications for army service. After all, enemy bullets could kill without asking for one's religious background! Quite unlikely things happened; Jewish soldiers who particularly distinguished themselves were, in very small numbers, even promoted to officers, a thing unheard of in peace time.

But things were quite different in Hitler's Germany in World War II. Jews were denied the "honour" of ser-

ving in the Germany army, for in Hitler's eyes it was an honour to be shot or mutilated; regret over this denial of their rights was not particularly heartfelt by the Jews!

As I mentioned earlier, in World War I my father was drafted into the infantry on the first day and distinguished himself at Darkehmen, being later awarded the Iron Cross (2nd class). Despite my own disappointments I too could hardly remain outside of these events and as soon as I was old enough — which was just before the end of the war — I registered as a one-year volunteer. I became first a cuirassier and then a lancer. Father and son remained in the army until demobilisation.

The years passed. I became a student at the Commercial Institute and University of Albertina in Konigsberg and studied law and economics. More time passed and the drums of the new regime sounded. Flags, uniforms, boots, waved and worn by the unemployed or unemployable, or those with lower instincts who rubbed shoulders with misled idealists. Street fights, beerhall brawls and murders which were never solved became a daily occurrence. Hitler and his National Socialists were on the move to take over the government.

It was not a good time for my marriage. My wife was a Lutheran and had been brought up in a Christian household, but the question of religion had not arisen. My bride's solution surprised and delighted me. A few days after our wedding at the registry office my wife gave me a document which on the one side stated her decision to leave the Lutheran Church, on the other her acceptance into the Jewish faith. It was a pleasant surprise which augured well for the future, particularly under the circumstances of the time. A less than pleasant surprise however awaited me when I discovered that one of my new brothers-in-law was a member of the SS! A repulsive and heartless person in many way, as those around him who were not Nazis could testify. Such was his personality that his marriage soon collapsed.

In the very first days of the Hitler regime, the terror began. Men and women were beaten to death, hanged and murdered and Hitler's promise that heads would roll proved true to a terrible degree. Before the ink was dry, agreements were broken; laws protecting individual rights were bent or ignored; "Der Fuhrer" himself became Justice! How could people who were not Nazi sympathisers find protection? Any action thought to be against the interests of the Party was declared illegal. Longstanding friends now publicly ignored and insulted me and it became increasingly impossible to survive economically in the land where for hundreds of years Jews had lived in peace. Clearly the policy was to force us to leave, to purify Germany of its Jews — partly to make room for foreigners who opportunistically began to move in.

Our position rapidly became impossible and even though we suffered substantial financial loss we found it expedient now to move to the "Free" City of Danzig. The title belied the facts, for both the city and its environs were under the administration of a governor appointed by Hitler. His job was to ensure loyalty and obedience to the German government and so Danzig became not so much a final home as a transit point for us. We decided that emigration was the only way out and started the long routine of filling out papers and application forms. A little later we booked a cabin on the German passenger and freight ship "Wuppertal", which was to bring us to Melbourne, Australia. The ship left from Hamburg via Rotterdam and Antwerp. There was some danger in this: we were warned by a sympathetic Hapag official that we might well be arrested if we returned to German soil and so, together with our two sons (one had been born in 1933, the other was just three months old) we reached Antwerp via Copenhagen.

War seemed imminent. Were we after all to be engulfed in it? We prayed as never before and would have preferred internment in England rather than a German concentration camp. We were lucky; Chamberlain was able to gain a few more months of peace through his negotiations and so we actually reached Australia just before the outbreak of hostilities. Our wanderings were at an end at last! We had found a homeland where the people were good and understanding and willing to help us over the awkward times where our English was poor and the Depression had yet to reach its extremes.

As expected, Australia and New Zealand joined with England and as the first German prisoners arrived on Australian soil I offered myself as an interpreter. The "honour" which was denied me by Hitler was made reality here in my new homeland — and this time it was truly an honour! A year later I was transferred to the Intelligence Corps, where I came in contact with Italian and Japanese prisoners as well as Germans. I later set down my experiences with these prisoners in a manuscript which is at present in the Australian Government Archives — but that is another story.

Morning Noon And Night

Allen Afterman

Months pass, Hungary pumps like an artery *judenfrei.*
Eden has put the proposal to the Secretary of Air: the Jews are being deported, the Nazis defeated, in retreat (this is 1944) —
when will they bomb the camps, the railways?
Each week the B.B.C. broadcasts atrocities a half million lives are at stake.

Months pass...
the wretches look to the sky each night: the commandants plan their escape — intelligence flows in — time tables, targets, detailed plans (pilots volunteer)

morning noon and night in a frenzy of a last meal, the ovens are gorged.

One prayer drifts over the camps —

Stalin Churchill Roosevelt.

"THE PAST HORROR"

J. Orbach

In the memory of my comrades killed in action against the Nazi-murderers in the two Ghettos of Grodno and in the woods of Grodno and Druzgeniki.

It is the month of May 1943. The year is one of the darkest in human history, and one of the most intense misery in Jewish history.

At this point, my dwelling-town Grodno is already "Judenrein". My wife Chaike, once a well-known, active member of the Bund, a proud representative of the tobacco-workers in Grodno, and later a member of the rebellious group in the woods of Pishkie, had been caught in one of the group's operations and murdered by the head of the Gestapo in Grodno, Errelis. Both my children had been murdered by Kurt Viso. And now we are sitting in the woods of Druzgeniki by the river Niemen, which separates us from Lithuania. We are about fifty refugees from the Ghettos of Grodno, among us the fighting-commander of the Ghetto No. 1 and about ten women. On this particular May-evening we are sitting by an extinguished fire, whose dead ashes look like the remnants of the burnt down bodies we remember from the time of the German "action" in January 1943. Against the free, tall oaks and pines we feel small and worthless when we remember our past, beautiful, straightforward lives. Looking at these trees we remember the best, the kindest of our comrades. Chaim, the leader of the "Zukunft" in Grodno. We remember Chaim Bendelson's last words before he went back to the Ghetto:

"Friends, there is no heroism in leaving your parents, your near ones and all the helpless women and children, to their fates, while you yourselves are saving your own wretched lives under the poor pretext of taking revenge upon the murderers. I shall go the way my nearest went, the way my friends went. And you, if by a chance you do manage to save your lives, judge me then and judge yourselves as well, and say who was the hero, you or I".

Now, in the stillness of the wood, these words go on ringing in our minds.

Our depressed silence is suddenly broken by Ephraitshik, the ex-captain of the "Morgenstern" football-team in Grodno. He collects some more dry branches and relights the fire angrily. The effect of the revived flame is calming. We look up to Ephraitshik who is our unofficial leader. There is an air of tenseness around him, we await his words eagerly. He opens in the same tone he used once while addressing his football players before their match.

"The coming Sunday the Gestapo men of the Grodno district are holding a conference in Druzgeniki. Apparently, there will be present there also the criminal Kurt Viso and his assistants. On his way there he will pass not far from us, about eight o'clock in the morning."

His voice rings with pain and rage. We know that Ephraitshik's contacts with the "Judenrein" Grodno are kept through the White Russian peasants, and that they are exact and reliable. Ephraitshik knows that we are burning with the desire to do something, anything to avenge the countless numbers of men, women and children murdered in the most perverse, atrocious ways by Nazis like Errelis and Viso.

After a while Ephraitshik adds suddenly in his steely voice: "We cannot say that no Gestapo men shall reach Druzgeniki, but we can and we ought to say that Viso shall not reach it alive."

We sit on in deep silence for a while, in tenseness casting side-glances at each other. We are all waiting for one of us to answer as our fingers feel and stroke secretly our weapons and grenades.

At last I break the tense silence, saying quietly: "I am going with you. This will be my first fighting meeting with the murderers. Though I have not had very much practice in shooting, I hope that my automatic gun will not fail me."

Ephraitshik, who is an old friend of mine from Listovskiego St. in Grodno*, smiles slightly and goes on in his captain's tone, but quieter now.

"My experience has taught me that the larger the group, the greater the death danger. Now, that there is no way back to the ghettos of Grodno, we shall have to divide into smaller groups. Each group will have to try on its own to get through the White Russian partisans concentrated in Shtshara by Nieman. Myself, Orbach and eight other comrades whom I shall select — we shall carry out the assault on Viso and the other murderers. If we succeed, we can all meet again near the village Bakshti, where we met already once, a few weeks ago."

On the Saturday of the same week in May 1943, at noon-time, a group of eight men and two women led by Ephraitshik left the clearing in the wood, parting from their forty comrades, the refugees of the Grodno ghettos, whose only will was to survive and turn into free human beings once more.

Late in the evening we came close to the Grodno-Druzgeniki road. Walking in the wood we felt that we had turned into an organic part of the wood-life, that we had become one moth-headed hungry and bloodthirsty animal, ready to bite into the throat of any German.

After a few hours of wandering by the side of the road, we found a small sandy clearing surrounded by a thick group of green trees which did not let any light through. That place was to us as hidden as the

* House of the "Bund" organisation in Grodno.

mysterious valley of the distant, legendary Garibaldi-fighters, and we trusted its seclusion and felt safe there.

The next morning with the first stroke of light, Ephraitshik ordered me and Levashevski, a one-time house-painter, to get up and get ready. Without a word of farewell, the three of us left for the road.

After some time a noise of approaching trucks and cars was heard, echoing over the woods. We hastily retreated behind the trees at the side of the road and there awaited the murderers.

Ephraitshik gave his orders in a quiet whisper: "Only one shot at a time, not everybody together. The first one will open the fire when I give the sign, upon my order."

From afar we could already recognise the fair, tall figure of the Aryan of the Nordic race, the chief murderer of the ghettos of Grodno and its surrounding villages, the commander of the Grodno ghetto No. 1, Kurt Viso. I felt a cold creeping through my heart and prayed in my soul for my hand not to shake.

I felt I was stiffening with fear as the small German car was advancing. Apparently that was also how my friends felt. In the front seat of the car I could now clearly see Viso, in his elegant Gestapo uniform and a fat young SS-man beside him in the driver's seat.

The sight of Viso's face brought back to my memory the faces of my dearest whom he murdered — my wife Chaike and my two children, a daughter of nine and son of four. And then, with my eyes never leaving his face, I shot at him straightway, without waiting for the order.

Ephraitshik jumped at me angrily, as though he meant to hit me with his automatic gun. But my companions both realised that there was no time for disciplinary punishments. Both started to shell the Gestapo men with the grenades, and then opened fire on them from their automatic guns. The peaceful stillness of the woods was disrupted by the sharp screams of the Germans, scared to death by the shooting.

When we were retreating into the woods, I followed Ephraitshik closely, as though afraid of losing him. I felt a sharp need of sharing my immense joy at the thought of my having shot the mass-killer, the murderer of my family. I looked at him and at Lavashevski, Ephraitshik grasped his gun more tightly avoiding my eyes: I went on maintaining an obstinate silence.

Through the darkness of the wood the yellow shine of our sand-clearing welcomed us back. We heard the voices of our comrades crying: "They are coming!"

Our seven comrades greeted us excitedly, overwhelming us with their questions. But the three of us persisted in stubborn silence. And only after having had some vodka with the brown farm-bread and onions, did Ephraitshik break the silence by saying: "Orbach got six bullets at least into him". Our comrades regarded us with extraordinary respect and admiration. They discussed the operation vividly, strengthening each others cherished hope that Viso had been killed and not just wounded.

The days that followed stretched out into an eternity of nightmare. I, with three other comrades, met with two of the other groups which had been formed from our former bigger camp. That meeting took place in the agreed place, near Bakshti, and in its outcome the four of us left for the then still existing Bialystok ghetto in order to collect some money, arms and ammunition for our fighting groups. We succeeded in our enterprise and, despite the numerous dangers we encountered on our way back, we arrived safely in the woods where we rejoined our group. At the time of our return the German military units, helped by their murderous partners the Vlasov men, started on their infamous campaign of liquidating the partisans' groups in the woods around Grodno and Vilna. Pursued by the Germans, we had to keep on running from one part of the woods to another, losing tens of our comrades every day.

In the year 1944 a small group of then still surviving comrades, the writer of these lines among them, had fallen into the hands of Germans.

★ ★ ★

In the year 1965, twenty-two years after the experiences described above, I met once again face to face with the murderer of thousands of Jews, the killer of my family. This time I was being confronted with the war-criminal Kurt Viso in the Bielefeld Court. The experienced children-killer had lost the impressive gloss on a fair Aryan of the purest German Teutonic stock, and his face bore now the brainless expression of a plain criminal.

No longer was there any need to fear him, whose terror hung over all the Grodno Jews in 1943. Pointing at him decidedly, I declared that he was guilty of the extermination of thousands of Jews in Grodno and its surroundings. But in the course of the process this chosen pureblooded Aryan denied everything, every single proof of his crimes, even maintaining that he had never seen me before. Only after the judge Neumann had read my evidence, given previously at the German Council in Melbourne in which I had related that story of the assault in 1943 on the Grodno-Druzgeniki road, then, only then did he react. He cried out in rage, pointing towards me:

"Yes! this is the murderer who shot at me from an ambush". And he screamed on: "For six months I had to stay at the Grodno hospital, and until this very day I am suffering from the wounds I received from the bullets he fired at me".

The prosecutor Neumann turned to him with a smile: "So you do recognise him, after all."

★ ★ ★

Thirty five years after the bloody harvest of the Grodno Jews, and thirty five years after the extermination of 6 million Jews, let these few memories be a bunch of roses on the unknown graves of all his comrades who fell in heroic resistance, and among them the captain of the Grodno "Morgenstern", Ephraitshik.

FIRST SUMMER FOR GUNTER

by Alan Collins

There were Gunter and Hans and Joseph and Putzi — brown, fair, red and black haired, clothed in strangely cut jackets, pants to just below the knee and ankle boots with socks that had no distinctive tops but simply finished where they finished — just below the knee. In a Sydney summer of 1938 in a beach-side suburb in a School of Arts hall where a once-a-week rabbi tried to capture the minds of second generation Australian Jewish boys, these ... these reffos sat next to us: Harold and Geoffrey and Arthur and me.

We didn't want to know them.

Not us, in our khaki shorts with the swimming trunks underneath, with our Hawaiian beach shirts from Woolies, our feet in leather sandals and our minds on the surf rolling less than half a mile away. At school we sided with the Gentile kids while the reffos stood in tight forlorn knots, their scuffed brief cases gripped firmly between their feet.

'D'ya play cricket where y' come from?' says Geoff who was a mug at it himself.

'Cricket?' The guttural R started somewhere at the back of Putzi's throat and his shoulders rose in a quizzical shrug. 'Vass iss cricket?'

Geoff persevered for at least thirty seconds then wrote Putzi off as a dead loss; besides he didn't want to be seen talking too intimately with this no-hoper.

The teachers, grey tired men and women with Depression etched into their very souls, had little sympathy for the reffo boys. They sat them in the front desks, struggled hopelessly with their impossible surnames, finally settling on a banal, nasal first-name compromise which resulted in Gunter, Hans and Putzi having their vowels contracted into the short form. The men teachers nervously fingered the brass world war one returned service badges in their lapels as the boys haltingly gave their birthplaces as Berlin, Dusseldorf, Hamburg and Cologne. It would not have surprised the boys had the teachers taken up the schoolyard refrain, 'Hun, Hun, Hun, finger up yer bum'.

Harold, Geoff, Arthur and I could split ourselves off from the reffos for most of the time by a curious, delicately balanced mixture of neutrality and antipathy, but the hour of reckoning came when the religious instruction period came around. The Protestants went off to their instructress, a jolly little woman whose rounded figure and modest cleavage gave some relief from dogma. Father Michael siphoned off the Catholics, gave out cigarette cards with the holy pictures and taught the catechism as an afterthought to his prognosis of the League teams' prospects.

The Yids got Miss Wolinsky.

Miss Wolinsky, whose black hair, coarse as a horse's tail, modestly hid her own as religious fashion demanded. Thus her body grew sere but her hair remained as immutable as a painting. Only her eyes, sparkling like the bottle-o marbles we valued gave us any indication that life did indeed inhabit the corseted creaking corpus of this cantankerous relic. Stories proliferated about Miss Wolinsky's past. Each boy, in fact each generation of boys that passed through her class had a Grand Guignol theory as to how she came to be a Hebrew teacher; I tried out my own highly coloured lending library version on my father whose reaction was, 'Tripe'. Her family were the Aarons from Maitland. As if this was all that was needed to explain the life and times of Miss Frances Wolinsky or Fanny as my father called her.

Into the peeling brown shelter sheds where lunch scraps and stray cats were the prime decor, she herded eight of us — the four reffo boys and my three mates and me, where for two shillings an hour paid for by the Jewish Education Board, we would, God and the power of her waspish tongue willing, be instructed in the rites of our religion.

It was clear, right from the start, that the reffo boys were miles ahead in all branches of Jewish knowledge — Torah, Hebrew, laying tephillin, blessings for all occasions; Joseph even wore the fringed under-shirt but took care that the fringes were well concealed from the Gentile kids. We only discovered this evidence of orthodoxy much later on an outing to the municipal pool. They were gold to Miss Wolinsky — we were hardly more than dross. When their English gave out she spoke to them in Yiddish and they threaded their way through the words selecting those most akin to their native German sufficient to comprehend her wishes. She never realised how deep was the wedge she drove between us; how she deprived them of the one link that could have united them with the surrounding five hundred Gentile children.

The tattered prayer books now lay open before us, two boys to a book and a deal of shuffling for tactical positions that would seat us away from the reffos but as near to Joseph as discretion and the need to crib would allow.

The wind shifted to the east. Instead of the smell of hot tar from the school yard there came the sounds and smells of the surf. Friday afternoon. A sky bluer than the bands on the Rabbi's tallit, a sun that send a heat haze up from the asphalt and a sea breeze that made the haze dance in tantalizing patterns. Our noses twitched to the salt laden air; I could still feel the gritty sand between my toes from the morning's walk to school via the beach front. The black Hebrew characters blurred and I started to peel away the membranous layer of sunburnt skin on my arm to reveal the true surface that would quickly turn brown and carry me through the rest of the summer. How to avoid the penitential two hours tomorrow morning in the School of Arts synagogue? Years of practice had made us impervious to Miss Wolinsky's instruction; we could stumble through the Hebrew alphabet and give a parrot rendering of the Shema but Miss Wolinsky was not the force to be reckoned with as were our fathers.

My father. His Hebrew knowledge had even failed him at his sister's graveside to the mortification of the entire family. My father, who had not set foot in a synagogue since his marriage but who knew all the reasons why I should attend, who hounded me like a depression landlord to give up the surf for the foetid air of the School of Arts room where Gentile benefactors watched from oak frames around the walls.

I dreamed on. Miss Wolinsky had found a rich furrow to plough with the reffo boys. She simpered, smiled and slobbered over them as they gave impeccable readings of prayers. Maybe they liked the peppermint laden breath and the relentless pressure of her breast against their shoulders. Good luck to 'em! It took the attention away from us leaving us free to dream and modestly masturbate.

'Jew boy, Jew boy had a bit o' pork,
Jew boy, Jew boy stuck it on a fork . . .'

A gob of spit shot through a knot hole in the shelter shed wall to adhere to Gunter's white leg then to begin its slow descent to the top of his sock.

'Got 'im, Snow! I got one of the German kids. Shit, ya shoulda seen 'im. Oh Christ, I thought 'e was gunna die.' 'Look out Snow, 'ere comes one of the Yids.'

Geoff, not waiting to see what terror this act had wrought, raced outside screaming, 'Ya rotten bastards, I'll kill ya, I'll kill ya.' Geoff, who wanted so much to conform, who entered just about every competitive sport and failed them all miserably, took this ongoing war of attrition personally. He wouldn't catch them, wouldn't get within slanging range. But he fought back while the rest of us sat in petrified silence.

Gunter cried. A low moan that welled up in him but never broke the surface. He stared at the spit but made no attempt to wipe it away. Miss Wolinsky performed this loathsome task with a lace hanky which she then threw into a corner, all the time babbling in Yiddish as she attempted to cradle Gunter's head against her bosom. It was palpably an act quite foreign to her, so much so that even the stunned Gunter had finally to fight his way free of her choking embrace.

This single obscene act though, had succeeded where desire, guts and divided loyalty had made no headway. At last, we were united. Seven of us, like cattle in a yard seeking to escape the electric prod, drew together, half ashamed of our weakness; the Australians more shocked by the horror registered on the German kids' faces than by their own pusillanimity.

The mournful silence was broken by Geoff who staggered into the shed, his chest heaving, hoarsely shouting, 'I coulda caught that bloody Snow but he propped outside the head's office. Y' oright Gunter?'

And a ghostly smile filtered through his taut mouth. 'Ya, danke Yeff, iss OK.'

The "Melbourne Chronicle" — Subscription Form

Name .....

Address .....

..... Postcode .....

SUBSCRIPTION RATES: $6 for 1 year (6 Issues)

Please send remittance to:
"Kadimah", 7 Selwyn St., Victoria, 3185

'ARBEIT MACHT FREI'

Cecilia Morris

With tyres pumped, bells ringing
they pedal against the wind,
arriving at the local garbage tip.

Turrets of glinting debris loom:
claws rummage with delight
till canvas bags are crammed.

While at home we watch
a t.v. show of ghetto scenes.
Coffee perculates on the hissing gas.

They're home, quick to bed.
The night light shines
on a sepia toned family album
where children stiffly
dressed pose limbs that never grew
beyond a pile of second-hand shoes.

HEATWAVE

Cecilia Morris

The rain bullets on the flat iron room
mounds of steel clouds shroud the distant mountains.
Parched plants open their throats,
the heatwave is over.

Rays of gold barely visible
suddenly are quelled and vanish.
Insects hurtle through open windows,
curtains kindle with cool fresh air.

Armies of sprinklers suddenly cease fighting
stoves stop incessant firing.
Women become glad to be sensuous
men return to wonder at them.

RETURNING

Cecilia Morris

Adjustment doesn't come in
champagne glasses
nor in the daffodils
around the house
or well furnished cupboards
even the refrigerator cleaned out.

Adjustment comes with
childrens open love
and their easy understanding
of how you're acting
but not saying
how you're feeling
but not yet believing
and a plaque he's placed
on the study shelf
'I think therefore I am.'

Telephone
62 6193
62 6194
62 6195
Telex
AA 33011

PIER INTERNATIONAL

DAVID PLATT
General Manager

HEAD OFFICE
21-23 ELIZABETH STREET
MELBOURNE

Phone: 528 4622
After Hours: 528 3221

MEMBER
REAL ESTATE & STOCK INSTITUTE OF VICTORIA
REST

TAMMY NOMINEES Pty. Ltd
TRADING AS
W. WOLFFS
REAL ESTATE AND BUSINESS AGENT

107 HAWTHORN ROAD,
CAULFIELD, 3162

Del-Monti Suits

☆

154-156 HIGH STREET, PRESTON 3072 • Telephone 44 0567
198 WHITEHORSE RD., BLACKBURN 3130 • Telephone 877 3316
First Floor, 8-10 McCRAE ST., DANDENONG 3175 • Telephone 791 4435
1297 Nepean Hwy., Cheltenham 3192 • Telephone 550 6654

WITH
COMPLIMENTS
OF

ORTEX

PTY.
LTD.

דער ציוניסטישער רַאט אין ויקטאַריע

המועצה הציונית של ויקטוריה

פאַרבעט אייך

צו פייערן

ישראלס 32טן יום העצמאות

היינטיקן זונטיק, דעם 20טן אַפּריל 1980, 7.45 אָוונט
אין פּרינצעס־טעאַטער, ספּרינג סטריט, מעלבורן

אין דער אָנווועזנהייט פון

סענאַטאָר דזשאָן ווהילדאַן

צוזאַמען מיטן ערן־גאַסט פון ישראל

מר אהוד אולמרט

חבר הכנסת

(אַדוואָקאַט, מיליטעריישער קאָרעספּאָנדענט, מיטגליד פון די געזעץ־
און קאָנסטיטוציע, ווי אויך ספּאָרט־קאָמיטעטן ביים כנסת)

אין פּראָגראַם: ערשטקלאַסיקע פאַרייַלונג אויסגעפירט
דורך פּראָפעסיאָנעלע אַרטיסטן, ווי אויך
מיטן אָנטייל פון אונדזער יוגנט.

אַן אָוונט נישט צום פאַרגעסן!

בילעטן־פאַרקויף בייַ: באַלבערישסקים, 98 עקלאַנד סטריט, סט. קילדא
ישראל־שאָפּ, א185 קאַרליל סטריט, באַלאַקלאַווא.

פרייַז פון בילעטן: $12.00, $6.50, $5.00,
פאַר יוגנטלעכע $2.00

פאַרבייגייענדיק

צופעליק איז אונדז אַרײַנגעפאַלן אין האַנט אַן עסיי, פון פאַרשטאַרבענעם שרייבער א. אַלמי. די עסיי, אין א בראָשור־פאָרם פון 56 זײַטן איז דערשינען אין אַרגענטינע, אין יאָר 1963, און טראָגט דעם טשיקאַווען נאָמען: „ספינאָזאַ קאָנטראַ ספינאָזאַ". א. אלמי באַמיט זיך צו באַווײַזן, אַז ספינאָזאַ איז נישט דאָס וואָס מען מיינט, אַז ער איז. ווילן מיר דאָ נישט אַרײַנגיין ווי א צד, כדי צו פסקענען אויף וויפל אַלמין איז עס יאָ — אַדער נישט געלונגען. מיר שטעלן זיך פאָר, אַז אין דער צייט וועלן די בראָשור איז דערשינען (כאָטש א. אלמי האָט שוין דאָן נישט געלעבט) איז זי בערײַט דיקוטירט געווארן אויף די שפּאָלטן פון ערנסטע זשורנאַלן — און אויב נישט — איז עס באמת אַ שאָד.

אין געגעבענעם מאָמענט אינטערעסירט אונדז צוויי זאַכן: ערשטנס — אַז עס זענען שוין מער נישטאָ אין דער יידישער ליטעראַטור קיין קעמפער, קיין שרייבער וואָס זאָלן זיך פאַרנעמען מיט מאַכן רעוויזיעס אין אַנגענומענע ליטעראַרישע אַדער פילאָסאָפישע שיטות; פון פרובירן אַראָפדינגען א לויט גרויסקייט פון איינגעפונדעוועטע (אַדער איינגערעדטע) קאַפאַצי־טעטן. דאָס איז נאָך אין באַווײַז אין אונדזער ליטעראַרישער בלוט־אַרעמקייט.

צווייטנס — האָבן מיר געפונען אין אַרײַנפיר, וואָס איז אַן אות פאַר זיך באַלערנט אות דאָרט וועלן דערמאָנט דרײַ פילאָזאָפן: סאָקראַטעס; דזשיאַרדאַנא ברונא אות ספי־נאָזאַ. אין זעלבן אַרײַנפיר האָבן מיר אויך געפונען עט־לעכע זייער טרעפלעכע שורות, אויף וויפל מיר האָבן זיך אין זיי איבערציגט, פון אייגענער דערפאַרונג.

„עס זענען דאָ „ספינאָזיסטן", וואָס הייבן נישט אָן צו וויסן וועט ס׳האָט זיי געשלייערט אין הלכות ספינאָזיזם. זיי האָבן אַרײַנגענומען אין קאָפּ אַריין עטלעכע ספינא־זיסטישע פסוקים, ווי „נישט וווינען, נישט לאָבן, נאָר פאַרשטיין" „גאָט און וועלט זענען איינס" און נאָך אַזעלכע פראָזן, זיי אַרומגעפוצט מיט אַ צאָל ביאָגראָפישע דאָטעס — און דערמיט הייבט זיך אָן און לאָזט זיך אויס זייער ספינאָזיזם".

*

אָן איבערגעגעבענער און אויפמערקזאמער לייענער, פר׳ קרעפ האָט אונדז צוגעשיקט א בריוול, וווּ ער ווייזט אָן אויף גראַמאַטישע פעלערן, אויף דרוק־פעלערן, וועלכע ער האָט באַמערקט אין לעצטן נומער פון די „מעלבור־נער בלעטער". ווי למשל: מען זאָגט נישט דער אויסערן מיניסטעריום, נאָר — דאָס אויסערן מיניסטעריום; שווי־מען איבער די ימען שיפן — ים איז אַ העברעאיש וואָרט, און דער מערצאָל איז ימים. אַנשטאָט: דער קאָמוניסטישער דאָקטרין — דאַרף זיין: די קאָמוניסטישע דאָקטרין. אָחוץ פאַרשטייט זיך, די דרוק־פעלערן, וועלכע מען באַמיט זיך אויסצומיידן, אַבער מען קאָן זיך פון זיי נישט אויסהיטן, און אָבער וואָס עס בלייבט אונדז צו טאָן, איז זיך אַנטשול־דיקן פאַרן לייענער, און בעטן אים ער זאָל אַזוי גוט זיין און עס אַליין פאַרריכטן.

וועגן אייניקע וועלן מיר זיך פרובירן דינ־גען, אפשר: דאָס וואָרט, אומצופרידנקייט — הגם אַ דרוק־פעלער — דאַרף זיין אומצופרידנקייט, און נישט אומצו־פרידנקייט — ווי איר באַמערקט. מיר פאַררופן זיך אויף ווײַנרייכס מאַדערנעם וועלטערבוך, זײַט 769. אויך דאָס וואָרט פאַנטום, וואָס איר מיינט, אַז עס דאַרף זיין פאַטום — לייענט זיך אין דערמאָנטן וועלטערבוך — פאַנטום, (זײַט 483).

מיר וואָלטן געווויס געזוכט צופרידן, וועט לייענער דאַרפן אונדז נישט אויפמערקזאָם מאַכן אויף פעלערן, זע־נען מיר דאָך דאָנקבאַר דעם פר׳ קראָפּ פאַר פאַרצייכענען די גרייזן און זיי אונדז צושיקן. מיר וועלן זיך באַמיען אויף להבה צו טאָן אַלץ, כדי די פעלערן אויסמיידן.

*

טעגות... טעגות... טעגות. דאָרט וווּ עס וועלט געטאָן געזעלשאפטלעכע אַרבעט — דאָרט זענען דאָ טענות.

און די רעדאַקציע פון די „מעלבורנער בלעטער" איז נישט קיין אויסנאַם. אויף די זיצונגען פון „קדימה"־קאָ־מיטעט הערן מיר אָפט, אַז די „מעלבורנער בלעטער" שפּיגלען נישט אָפּ דאָס געזעלשאפטלעכע לעבן אין מעל־בורן; אַז מיט דעם אינהאַלט האָט ער געקאָנט דערשיינען אין יעדער שטאָט אין דער וועלט; אַז אין אויסלאַנד דער־שיינען זשורנאַלן, וווּ מען געפינט די כראָניק פון דער קולטור־טעטיקייט אין שטאָט...

אויבנאויפיק זעט עס אויס, ווי אַ באַרעכטיקטער פאַרווורף. נישט מער, וואָס יעדער שטעקן האָט צווויי עקן...

אויפקלערן פאר מעלבורנער לייענער איז נישטאָ וואָס. זיי לייענען די „אויסטראַלישע ידישע נייעס", און ווייסן אַז — די אַדער יענע לאַנדסמאַנשאַפט אַרדנט אין אַ טאַנץ־אָוונט; אַדער א יזכור־אָוונט; אַז אין דער ישיבה לערנט מען א בלאַט גמרא; אַז די „וויזא" מאַכט א „פרי־ווידינג־פאַרטי". אויב זיי אינטערעסירן זיך, קאָנען זיי דאָס אַלץ געפינען אין די אַנאָנסן אַדער נאָטיצן. פאַר לייענער פון אויסלאַנד וואָלט כדאי געווען צו באַמערקן, אַז אַלץ וואָס קומט פאַר ביי אונדז אין שטאָט — קומט פאַר אין ענגע קרייזן, און די אונטערנעמונגען באַזוכן א באַגרענעצטע צאָל מענטשן — פאַרבונדן מיטן קרייז (געזעלשאַפטלעך, פאָליטיש, אפילו שפראַכלעך) און די סעגרעגאַציע איז נישט ערגער ווי אין דרום־אַפריקע, נישט מער, זי איז א פריוויליקע. קיינער טרעט נישט אַריבער דעם אַנדערנס גבול.

בלייבט די פראָגע: וואָס דאַרפן מיר אינפאָרמירן, און וועמען קאָן אַזאַ אינפאָרמאַציע דינען?

עס איז אַבער דאָ א דריטע דימענסיע: אין „קדימה" איז דאָ א פראָטאָקאָל־בוך, וווּ אַלע אַרויסזאָגונגען וועלן פאַרשריבן. נישט אין רעדעס, אַדער טענה, אַדער פאַרשלאָג וועלן געמאַכט מיטן בליק צום פראָטאָקאָל־בוך — עס זאָל נישט פאַרלוירן גיין פאַר דער געשיכטע...

מעם.

אין, און אַרום דער „קדימה"

די אייגנאַרטיקייט פון דער „קדימה" באַשטייט אין דעם: צום אונטערשייד פון אַלע עקזיסטירנדיקע אינסטי־טוציעס בײַ אונדז, איז זי אַן אַריגינעלער פֿראַדוקט פון מעלבורן.

אַצינד האַלט די „קדימה" בײַם פֿיערן 70 יאָר פון איר עקזיסטענץ. דער מהות פון דער „קדימה", אירע צילן און אויפגאַבן במשך פון דער צײַט, האָט זיך כמעט ווי נישט געענדערט. זי איז געווען, און געבליבן א קולטור־אינסטיטוציע, וואָס איר אײַנציקער ציל איז — אויפ־האַלטן און פֿאַרשפֿרייטן ייִדישע קולטור.

געוויס — דורך דער צײַט האָבן זיך געענדערט סײַ דער פֿאָרעם און סײַ די מיטלען די דאָזיקע אויפגאַבע צו דערגרייכן — דער ווי אַזוי. פון אָנגעצײַכנטן וועג איז מען אָבער נישט אָפּגעטראָטן און קיין קאָמפּראָמיסן מיט די גרונט־פּרינציפּן זענען נישט געמאַכט געוואָרן.

אין די וועלט פון דער „קדימה" האָבן זיך אָפּגעשפּילט פֿאַליטישע שטרייטן — אָ רעזולטאַט פון פֿאַליטישע שטרייטן אויף דער ייִדישער גאַס, וואָס האָבן באַרירט ייִדישע עיקר פֿראָבלעמען. (די באַציאונג צו ייִדיש אין סאָוויעט רוסלאַנד; דער מאָרד פון די ייִדישע שרייבער). די „קדימה" — ווי אַזעלכע — האָט פון דעם נישט געליטן, פֿאַרקערט: דער אינטערעס פון די מיטגלידער צו דער טעטיקייט האָט דערגרייכט דעם העכסטן פונקט, וועלכן 4־5 הונדערט מיטגלידער האָבן געפילט אָ באַדער־פענישׂ אויסצודריקן זייערע מיינונגען און געפילן, אויף די אַלגעמיינע פֿאַרזאַמלונגען.

די „קדימה" איז מאַטעריעל, רייכער געוואָרן. איר אינפֿלוס האָט זיך אויסגעבריטערט דורך די יאָרן. הגם די צאָל העגיסטרירטע מיטגלידער האָט זיך פֿאַרקלע־נערט, ווי עס זענען כמעט פֿאַרשוווּנדן די פֿאַליטישע קאָמפּן אויף דער ייִדישער גאַס (אלנפאַלס, אין מעלבורן).

אין לעצטן קאַדענץ־יאָר (1979 ־ 1980) האָט די „קדימה" געהאַט דריי געסט פון אויסלאַנד: מיק בורשטין; יוסף קערלער און עמיל גאָראָוויץ. יעדער אויף זיין שטייגער האָט בייגעשטייערט צו אונדזער קולטור־לעבן. עס באַווייזט אָבער, אַז די אײַגענע שפּעריש קולטור כוחות ווערן וויניקער, און די וועלכע זענען נאָך דאָ, ווערן פֿאַרנאַכלעסיקט.

אויף דעם ניי־געווייטלטן קאָמיטעט (מערץ 1980) ליגט די שווערע אויפגאַבע — ווי געהעריק אָפּצייכענען דעם 70 יאָריקן יובל. אויסער דעם זשורנאַל וואָס מיר גיבן אַרויס, און דאָס אַליין איז שוין א גרויסע פינאַנסיעלע און גייסטיקע אָנשטרענגונג; פֿשוט צוליב דעם, וואָס מיר מאַכן אַלע אָנשטרענגונגען אַז היגע שרייבער און קולטור־טויער זאָלן קומען צום וואָרט — האָט די „קדימה" אַ טראַדיציע פון אַרויסצוגעבן דעם „אויסטראַליש־ייִדישן אַלמאַנאַך". (אגב — דער ערשטער אַלמאַנאַך, איז געווען דאָס ערשטע בוך, געדרוקט אויף ייִדיש, וואָס איז דער־שינען אויפן אויסטראַלישן קאָנטינענט). דאָס אַרויסגעבן דעם פערטן אַלמאַנאַך, דאַרף אַריין אין פֿראָגראַם פון אָפּצייכענען 70 יאָר „קדימה".

דער טעאַטער־קרייז, וואָס הייסט היינט: 'דוד הערמאַן טעאַטער' פייערט אויך 70 יאָר פון זיין עקזיסטענץ. צו דער געלעגנהייט קומט קיין מעלבורן דער רעזישיסאָר פון בו־קאַרעשטער ייִדישן טעאַטער, דער אַרטיסט און שרייבער ישׂראל בערקאָוויטש. ער איז אויך אַ גלענצנדער רעד־נער. עס וואָלט דעריבער געווען נאַטירלעך, אַז דער טעאַטער און די „קדימה" זאָלן מיט בשותפותדיקע כוחות דורכפירן די פייערונג.

צום 70 יאָריקן יובילייַ איז נויטיק דורכפירן א ברייטע ווערביר־אַקציע פון נייַע מיטגלידער, א געביט, וואָס איז פאַרנאַכלעסיקט געוואָרן.

אין „קדימה" קאָמיטעט גופא שטייען מיר פאָר שווערישקייטן. לאַנגיאָריקע, איבערגעגעבענע „קדימה"־טויער, וועלכע האָבן בייגעשטייערט א מאַקסימום צו דער אַרבעט, ווי למשל: בײַם דורכפירן ייִדיש קונסט פעסטי־וואַלן; בײַם איינאָרדענען די בילדער־אויסשטעלונגען פון ייִדישע מאָלער — האָבן זיך „אָפּגעקילט" צו דער אַרבעט. די טעמפּעראַטור פון זייער ענטוזיאַזם איז געפאַלן. מיר האָבן קיינמאָל נישט געהאַט קיין צופֿיל טויער, במילא וועט זיך דאָס אויסווירקן אויף דער וויטערדיקער אַרבעט, ספּעציעל וועגן מיר שטייען פּאָר וויכטיקע און ערנסטע אויפגאָבן.

עס איז צום באַדויערן, וואָס דער „מענטשלעכער עלעמענט" האָט געמוזט די אויבערהאַנט איבער דער געזעלשאַפֿטלעכער פֿאַראַנטוואָרטלעכקייט.

פון דער אַנדערער זײַט האָבן מיר גרוסן, אַז יונגע מענטשן ווילן (און וועלן) אַרויסווייזן אינטערעס פאָר דער „קדימה"־אַרבעט. די גרוסן דאַרפן זיך וואָס שנעלער פאָר־וואַנדלען אין מעשׂים, כדי עס זאָל זיך נישט שאַפֿן קיין וואַקום, און דאָס קאָן זיך שלעכט אויסווירקן אויף דער טעטיקייט פון דער „קדימה".

---

38 קינדער; קרובים 27; אַ צאָל קינדער זענען אויפגענומען געוואָרן דורך קינדערלאָזע פֿאַמיליעס. יעדעס קינד האָט אַ דורכגעמאַכט א שולע, אַ סך האָבן זיך געלערנט פֿאַנ־בײַ יעדער געלעגנהייט האָבן די קינדער אויסגעדריקט זייער דאָנקבאַרקייט זייערע רעטער און לערער.

אין דער צייט פון דער באַפרייאונגס־מלחמה קעגן די אַראַבישע אַרמייען, האָבן זיי העלדיש געקעמפט אין די פֿאַרשידענע מיליטעריש אַרגאַניזאַציעס און שפּעטער — אין דער ישׂראל אַרמיי. אין דער אומאָפּהענגיקייטס־מלחמה זענען פיל פון זיי געפֿאַלן פאר ישׂראלס פרייהייט.

די ייִדישע קינדער — קרבנות פון נאַצאיזם, וועלכע האָבן פֿאַרלוירן זייערע עלטערן אין פוילן, אין רוסלאַנד האָבן ליידער נישט דערלעבט דאָס אַנטשטיין און אַנט־וויקלונג פון מדינת ישׂראל.

כבוד זייער אַנדענק.

סאָוויעטישע פאָרשטייער, הייבט מען אָן באַפרייען די פּוילישע בירגער פון די לאַגערן, תּפיסות און פֿאַשאַלקעס.

דאָס פּאַרמירן די פּוילישע אַרמיי, אונטער דער אָנפֿירונג פון געניראל אָנדערס, וועלכער איז באפרייט געוואָרן פון דער לוביאנקע, טרעפט זיך אָן אויף גרויסע שטאַרונגען מצד דער סאָוויעטישער אַדמיניסטראַציע. צו די ווערביר־פּונקטן קומען אָן צענדליקער טויזנטער מענטשן — הונגעריקע, פֿאַרוואָרלאָזטע, אויסגעמאַטערטע פון די שרעקלעכע באַדינגונגען. צווישן זיי — צענדליקער טויזנטער קינדער, וועלכע האָבן פארלוירן זייערע עלטערן אין דער צייט פון די אָרעסטן און פאַרשיקונגען. דאָס פּראָבלעם פון שאַפן קינדערהיימען איז אַ קאַפּיטל פאַר זיך. די קינדערהיימען וועט זיי אָנטשטייען — וויל מען נישט אַריינעמען קיין יידישע קינדער. נאָך לאַנגדויערנדע באַמיאונגען אָנטשטייען עטלעכע קינדערהיימען פאַר יידישע קינדער. דאָס ערשטע קינדערהיים פאר 150 יידישע קינדער איז אָנטשטאַנען אין סאַמאַרקאַנד. די לייטערין איז געווען די יידישע פרוי ערנא בראָס, אַן אָפשטאַמיקע פון דייטשלאַנד. פֿאַלאַקן, ווייסרוסן, אוקראַינער שטראָמען מאָסנווייז צו די ווערביר־צענטערן פון אָנדערס אַרמיי. די סעלעקציע פאַר יידן איז זייער אַ שטרענגער. ס'ווערן נאָר אָנגענומען געוועזענע מיליטערלייט. פון די צענדליקער טויזנטער באַפרייטע יידן זענען בלויז פאַררעגיסטרירט געוואָרן 3.200 יידן, אין דער צייט גייען ארום קלאַנגען, אַז אָנדערס אַרמיי, ווען נישט קעמפן צוזאַמען מיט רוסישע דיוויזיעס, נאָר ווען קעמפן קעגן נאַציזם אויפן באלקאן, ווו ס'דאַרף אַנטשטיין דער צווייטער פראָנט. דער דראַנג מצד די פּוילישע בירגער ארויסצוקריגן זיך פון סאָוויעט־רוסלאַנד, ספּעציעל בייַ יידן איז זייער גרויס. לייַדער ווערן נישט אָנגענומען דורך די מיליטעריסע קאָמיסיעס אפילו די, וועלכע זענען מיליטער פליכטיק.

די ערשטע טראַנספּאָרטן מיליטער פליכטיקע קומען אָן קיין פּערסיע, אָבער צווישן זיי געפינט זיך נישט קיין איין יד, ערשט שפּעטער דערלויבט מען די גליקלעכע יידן צו פאַרלאָזן סאָוויעט־רוסלאַנד. די סאָוויעטן שיקן זייערע אַגיטאַטאָרן, ספּעציעל צו יידן, אז זיי זאָלן נישט אריספאָרן קיין פּערסיע. דער סאָוויעטישער שרייבער איליא ערענבערג איז דער וועלכער רופט די יידן צו פארבלייבן אין רוסלאַנד, ווו אין קורצן דאַרף זיך פאָרמירן אַ פּוילישע אַרמיי אונער דער אָנפירונג פון פאַראַנד פון די פּוילישע פּאַטריאָטן.

דאָס פּראָבלעם פון יידישע היימלאָזע קינדער איז זייער אַן אָנגעווייטיקטער. די עטלעכע קינדערהיימען פאר יידישע קינדער זענען נישט בכוח אויפצונעמען די אַלע נויטבאַדערפטיקע. יידישע עלטערן קויפן איבער די אָנגעשטעלטע פון די פּוילישע קינדערהיימען, אַז זיי זאָלן אריינלאָזן זייערע קינדער. די יידישע עלטערן טוען אַן זייערע קינדער צלמים אַזוי, אַז זיי זאָלן קאָנען אָנגיין פאר פּוילישע קינדער. נאָך אַ קורצער צייט באַקומען די קינדערהיימען אַ דערלויבעניש צו פאַרלאָזן סאָוויעט־רוסלאַנד. צווישן זיי די עטלעכע יידישער קינדערהיימען. פון די צענדליקער טויזנטער יידישע קינדער וועלכע האָבן זיך ארומגעוואַלגערט בייַ די קינדערהיימען, ווערביר־פונקטן, זענען נאָר אַרויסגעלאָזט געוואָרן דורך אָנדערס אָפּיצירן 718 קינדער, מערסטנטייל אָפשטאַמיקע פון פוילן, און עטלעכע קינדער וועלכע האָבן געשטאַמט פון דייטשלאַנד.

וועגן די קינדער זענען אָנגעקומען קיין טעהעראַן, זענען פאַר די יידישע קינדער שוין געווען צוגעגרייט יידישע קינדערהיימען. דער יידישער פולקאָווניק צבי גרינבערג, אַן אָפשטאַמיקער פון בראָד — פוילן איז דער, וועלכער פירט אָן מיט די עטלעכע קינדערהיימען אין טעהעראַן. צווישן די וועלכע האָבן צוגעגרייט פון פריער די קינדערהיימען אין טעהעראַן איז געווען משה שרת און זיין פרוי צפורה. שרת איז ספּעציעל געפאָרן קיין לאָנדאָן כדי די רעגירונג פון טשערטשיל זאָל אינטערוועניר אין מאָסקווע וועגן אַרויסלאָזן א גרעסערע צאָל יידישע קינדער. לייַדער האָט די ענגלישע רעגירונג זיך אָפּגעזאָגט צו רעדן וועגן די קינדער אין מאָסקווע.

די אָנפירונג פון געניראל אָנדערס אַרמיי, אָרגאַניזירט דאָס אַרויסשיקן די פּוילישע קינדער פון טעהעראַן קיין אפריקע, ניו־זעלאַנד, אינדיע. פאַר די יידישע קינדער האָט מען נישט געפונען קיין לאָנד. דאָס איינציקע לאָנד וועלכער איז גרייט אויפצונעמען די יידישע קינדער איז פאַלעסטינע. די ענגלענדער מאַכן שווריקייטן. אָדאָנק דער מיטהילף פון יידישע אָרגאַניזאַציעס אין אמעריקע און אָנגעזעענע יידישע פּערזענלעכקייטן פון דער פרייער וועלט, באַווילליקט די פאַלעסטינער אַדמיניסטראַציע אריינצו לאָזן די קינדער אין לאָנד. ס'ווערט אויסגעארבעט אַ פּלאַן צו שיקן די קינדער דורך איראַק קיין פאַלעסטינע. די איראַקער און די ענגלישע אַדמיניסטראַציע דערלויבן נישט די קינדער דעם טראַנזיט, ס'איז נישט געבליבן קיין אָנדערער וועג ווי מיט אַ שיף ארויסצופירן די קינדער פון פערסיע, כאָטש ס'האָט געדראָט אַ געפאָר פון די דייטשע אונטערוואָסער־שיפן. וועגן די שיף מיט די קינדער האָבן זיך געפונען נישט ווייט פון פערסישן גאָלף איז די שיף אַטאַקירט געוואָרן דורך אַ דייטשער קריגס־שיף. צום גליק איז די שיף אָפּגעראַטעוועט געוואָרן דורכן ענגלישן פלאָט און די קינדער זענען דורכן סועץ־קאַנאַל אָנגעקומען בשלום קיין פאַלעסטינע, ווו אַלע 718 קינדער האָבן געפונען אין די קיבוצים און קינדערהיימען אַ זייער האַרציקע און וואַרעמע אויפנאַמע. מיט עטלעכע חדשים שפּעטער איז ארויסגעשמוגלט געוואָרן צוזאַמען מיט די פּוילישע קינדער, אויך 120 יתומים — קינדער אָן עלטערן.

די טויזנטער יידישע קינדער, וועלכע האָבן נישט געהאָט קיין מעגלעכקייט ארויסצוקריגן זיך פון סאָוויעט־רוסלאַנד זענען וואַרשיינלעך אומגעקומען, און די וועלכע האָבן זיך געפונען אין די רוסישע קינדערהיימען, זענען געוואָרן אָפּגעפּרעמדט און אסימילירט צווישן רוסן און אַנדערע פעלקער. אַזוי אַרום זענען פאַרלוירן געגאַנגען אַ גרויסע צאָל יידישע קינדער פאַרן יידישן פאָלק.

די אָפּגעראַטעוועטע יידישע יינגלעך און מיידלעך זענען אינגעגלידערט געוואָרן אין פארשידענע פלעצער: קיבוצים, מושבים 298, אין פאַבריקן — 288; די מזרחי

וו. יאבלאָנסקי

די קינדער פון טעהעראַן

יידישע קינדער וועלכע זענען אין 1939 פאַרוואָגלט געוואָרן צוזאַמען מיט זייערע עלטערן קיין רוסלאַנד, וועלנדיק זיך ראַטעוועט פון די נעגל פון היטלעריזם, זענען נישט פריינדלעך אויפגענומען געוואָרן דורך די סאָוויעטישע מאַכט־אָרגאַנען.

וועט די סאָוויעטן האָבן זיך באַפעסטיקט אין די פריש פאַרנומען פוילישע מזרח־געביטן, זענען זיי צוגעטראָטן אויסצופינען די נישט זיכערע עלעמענטן וועלכע האָבן געהערט צו פאַרשידענע פאַרטייען אין פוילן, אריינרעכנדיק מיטגלידער פון דער ק.פּ.פּ., וועלכע איז פונאַנדערגעלאָזט געוואָרן דורך דעם קאָמינטערן אין 1938. צווישן די אַנטלאָפענע קיין סאָוויעט־רוסלאַנד האָבן זיך אויך געפונען משפחות וועלכע זענען דורכן היטלעריזם פאַרטריבן געוואָרן קיין פוילן אין 1938. פיל פון די קאָמוניסטישע טוער פון פוילן וועלכע די מלחמה האָט זיי באַפרייט פון די פויליש תפיסות, זענען אין די געביטן באַזעצטע דורך די סאָוויעטן, אַדורכגעגאַנגען שווערע פיינקונגען און אויספאַרשונגען. א ספּעציעלער טריבונאַל צו משפטן די געוועזענע מיטגלידער פון דער ק.פּ.פּ. האָט זיך געפונען אין אַ הויז מיט אַן אומשולדיקן נאָמען: „הויז פון געווען פּאָליטישע אַרעסטירטע". אין עטלעכע צימערן פון דעם הויז אויף פּאַבריטשנע 13, אין ביאַליסטאָק, זענען ארויסגעגעבן געוואָרן מאַלצייטן פאר די געווען מיטגלידער פון דער קאָמוניסטישער פאַרטיי.

אין אַ וויטערדיקן צימער האָט רעזידירט די קאָמוניסטקע קאָברינסקאַ פון יידישער אָפּשטאַמונג, אַ פאַרשטייער פון קאָמינטערן און אַ פאַרשטייער פון נ.ק.וו.ד. דער גרעסטער טייל אויסגעפאָרשטע קאָמוניסטן, זענען שפּעטער געוואָרן אַרעסטירט און פאַרשיקט אין אן אומבאַקאַנטער ריכטונג. זייערע פרויען און קינדער זענען פאַרשיקט געוואָרן אין די וויטסטע געגנטן פון סאָוויעט־רוסלאַנד. דייטשע יידן, פאַרטריבענע דורכן היטלעריזם זענען געווען די ערשטע טעג, וועט די מלחמה איז אויסגעבראָכן מיט פוילן זענען פיל פון זיי געוואָרן ארעסטירט, באַשולדיקט, אַז זיי זענען היטלעריסטישע שפּיאָנען. דער גרעסטער טייל פון די באַשולדיקטע זענען אומגעקומען אין די סאָוויעטישע לאַגערן און זייערע קינדער זענען געבראַכט געוואָרן אין די סאָוויעטישע קינדערהיימען.

ביז צום אויסברוך פון קריג צווישן די סאָוויעטן און היטלער־דייטשלאַנד זענען אַרעסטירט און פאַרשיקט געוואָרן אַנדערהאַלבן מיליאָן פוילישע בירגער, און צווישן זיי יידישע פאַמיליעס מיט טוזינטער קינדער.

דאָס „מעכטיקע" רוסלאַנד וועלכע האָט פרעציז געאַרבעט ביים פאַרשיקן מיליאָנען מענטשן, האָט ביים אויסברוך פון קריג נישט דיספּאָנירט מיט קיין טראָפּפאַרטמיטלען, ארויסצופירן איר אייגענעם אונטערדריקונגס־אַפּאַראַט, שוין אָפּגערעדט פון דער ציווילער באַפעלקערונג און מיליטער אינהייטן.

די דייטשע מאַטאַריזירטע דיוויזיעס טרעפן נישט אָן אין די ערשטע טעג פון קריג, קיין ווידערשטאַנד. צענדליקער טויזנטער מיליטערלייט גיבן זיך איבער אָן אַ שאָס צו די דייטשן. די מפּלה פון דער רוסישער אַרמיי איז גרויס און די לאַגע פון דער יידישער באַפעלקערונג איז טראַגיש.

מ'הייבט אָן כאָפן יידן אויף אַרבעט. פיל ווערן דערמאָרדעט ביי דער אַרבעט. די דייטשן, מיט דער הילף פון אוקראַינישע און וויסרוסישע פאָליציי פירן דורך פאָגראָמען אויף דער יידישער באַפעלקערונג. סוף 1941 אַנטשטייען די געטאָס אין מזרח פוילן, ווי אויך אין די סאָוויעטישע געביטן. ס'אַנטשטייען ביי יידן די ערשטע ווידערשטאַנדן גרופן. די יידישע יוגנט געהערן צו די ערשטע, וועלכע אַרגאַניזירן פאַרטיזאַנער אינהייט און גיבן נישט אויף דעם קאַמף קעגן נאַציזם. דאָקעגן די וויסרוסישע און די אוקראַינישע באַפעלקערונג, נעמט אויף דעם נאַציזם ווי אַ באַפרייער. ס'ווערן געעפנט די קירכעס. צענדליקער טויזנטער פאַרלאָך הייראַטן אויף אַ רעליגיעזן אופן, קאָמוניסטן און קאָמסאָמאָלצעס זענען די ערשטע, וועלכע פאַרן קיין דייטשלאַנד פרייוויליק צו אַרבעטן אין דער קריגס־אינדוסטרי און די מיליטער פעיקע — טרעטן אַריין אין דער עס.עס. דיוויזיע „גאַליציע".

אין די שווערע צייטן זוכן די סאָוויעטן פאַרבינדעטע צווישן די פעלקער וועלכע פירן דעם קאָמף קעגן היטלעריזם. פון דער גרויסער אַנטי־היטלער קאָאַליציע איז נאָר פאַרבליבן ענגלאַנד, די סאָוויעטן האָבן אויך פאַרלוירן די פאַרבינדונגען מיט די קאָמוניסטישע פאַרטייען אין אירע — אַ געווסט צאָל פאַרטייען זענען געוואָרן פונאַנדערגעלאָזט און די פירער פאַרניכטעט, און דורך דער ענגלישער רעגירונג זוכן די סאָוויעטן קאָנטאַקטן מיט די עמיגראַציע רעגירונגען.

די ערשטע עמיגראַציע רעגירונג מיט וועלכע די סאָוויעטן קניפּן אָן באַציאונגען איז די פוילישע. די סאָוויעטן פאַרגעסן שנעל דאָס פונאַנדערטיילן פוילן. די ענגלישע רעגירונג צווינגט די פוילישע עמיגראַציע רעגירונג אונטערצושרייבן דעם שיקאָרסקי־מאַיסקי אָפּמאַך. אין דעם אָפּמאַך רעדט זיך וועגן צוריק אַנערקענען די אַלטע פוילישע גרענעצן. שיקאָרסקי פאָדערט צו באַפרייען די פוילישע בירגער פון די לאַגערן און פאַשאָלקעס. ס'ווערט באַשלאָסן אויפצושטעלן א פוילישע ארמיי אין סאָוויעט־רוסלאַנד אונטער דער אָנפירונג פון פוילישע אָפּיצירן. שיקאָרסקי פאָדערט צו באַפרייען די 20.000 פוילישע אָפּיצירן, וועלכע זענען שוין פאַקטיש געווען ליקווידירט. שפּעטער זענען די דערמאָרדעטע געפונען געוואָרן אין קאַטין. נאָך לאַנגדויערנדיקע אונטערהאַנדלונגען מיט די

אַרויסרוקן אויפן ערשטן אָרט די אייגענע עקאָנאָמישע און קולטורעלע אַנטוויקלונג פון לאַנד אָנשטאָט צו פאַרוועגדן די גאַנצע ענערגיע אויף מיליטעריש פאַרמעסטן. דערפאַר זענען זיי געווען גרייט צו זוכן אַ וועג צו שלום מיט ישראל און באַצאָלן פאַר דעם אַ הויכן פרייז אין פאָליטישע קאָנצעסיעס און קאָמפּראָמיסן. אָזוי האָבן גע־טראַכט דער רוב פון די רעכטע און די לינקע. פון דער אַנדערער זייט דאַרף מען געדענקען אַז די הויפּט־סיבות פאַר דער מצרישער שלום־פּאָליטיק זענען נישט קיין אי־דעאָלאָגישע נאָר פּראַגמאַטישע. דער מאָראַליש־היסטא־רישער שטאַנדפּונקט האָט זיך ביי זיי דערווייל נישט גע־ענדערט. וועו זיי האָבן איינגעלאַדן אַ דעלעגאַציע פון ישראלדיקע אינטעלעקטואַלן דאָס פאַרגאַנגענע יאָר אין וועלכער פּראָפ. שמיר איז געווען איינער פון די 4 באַטיי־ליקטע האָבן די מצרים געבעטן נישט אַרויפצוברענגען אין די שמועסן קיין אידעאָלאָגישע פּראָבלעמען.

זיי האָבן געזאָגט: „שנעלע אַנטוויקלונגען קאָנען נאָר פאָרקומען אין דעם פאָליטישן און סטראַטעגישן סעקטאָר, אידעאָלאָגישע באַטראַכטונגען נויטיקן זיך אין אַ סך צייט".

דאָס לעצטע יאָר האָט זיי געבראַכט א סך אַנטוי־שונגען. נאָך דער „דראַמע" פון סאַדאַטס באַזוך אין ירושלים האָבן זיי דערווארט גרויסע זאַכן, אַ נייעם קורס אין די באַציאונגען, א נייעם געדאַנקען־גאַנג. זיי האָבן גע־האָפט, אויף אַ „דאַמינא־טעאָריע", וואָס וועט האָבן אַ טיפן איינפלוס אויף דער אַראַבישער וועלט. אין זייערע אויגן איז ישראל פאַראַנטוואָרטלעך פאַרוואָס דאָס אַלץ איז נישט געשען. זיי באַשולדיקן ישראל, אַז זי האָט נישט קיין אויפ־ריכטיקן אינטערעס פאָר אַן אַלגעמיינעם שלום, אַלץ וואָס ישראל וויל איז אַ נייע, מער בינדנדיקע פאַרמאַליזאַציע פון דעם עקזיסטירנדיקן פייער־איבערריס, א סטאַטוס־קוואָ.

דער צענטראַלער פונקט פון די מצרישע טענות איז, אַז ישראל איז נישט גרייט צו לייזן דאָס פּאַלעסטינע־פּראָבלעם און, אַז זיי ווילן איזאָלירן מצרים פון דער אי־בעריקער אַראַבישער וועלט דורך אַ סעפּאַראַטן שלום־אָפּמאַך.

די אינטעלעקטואַלן ווערן אַמשוועדסטן געטראָפן פון אָט דער איזאָלאַציע, ווייל זייער נאַטירלעכער ווירקונג־קרייז גרייכט וויט איבער די גרענעצן פון זייער אייגן לאַנד. דער פאַקט וואָס דער אַראַבישער מאַרק איז פאַר־מאַכט פאַר זייערע שאַפונגען, פאַר זייערע ביכער, דראַ־מאַטורגיע, מוזיק איז אַ גרויסער קלאַפּ פאַר זיי פּסיכא־לאָגיש און מאַטעריעל. עס איז דעריבער נאָך מער צו באַ־וונדערן די יעניקע פון זיי וואָס פאַרמאָגן דעם אינטע־לעקטועלן און פּערזענלעכן מוט, אַזויווי דער גרויסער שריי־בער נאַגיב מאַחפּוז, אַנטקעגנצושטעלן זיך דעם מאַראַ־לישן און עקאָנאָמישן דרוק פון דער גאַנצער אַראַבישער וועלט.

דאָס פּראָבלעם פון געווינען דאָס האַרץ און דעם מוח פון די מצרישע אינטעלעקטואַלן איז ענג פאַרבונדן מיט דער אַנטוויקלונג פונעם שלום־פּראָצעס בכלל, וואָס האָט נאָך בייצוקומען אַ סך פונדאַמענטאַלע באַריערעס.

אין דער אינטערנאַציאָנאַלער אויסגאַבע פון דער „דזשעראוזאַלעם פּאָסט" פון 19 - 14 מערץ ה. י. איז פאַר־עפנטלעכט אַ בריוו אין רעדאַקציע, וועלכן מיר ברענגען אין אָריגינאַל.

רעדאַקציע.

AUSTRALIAN JEWRY

To the Editor of The Jerusalem Post

Sir, — You recently published excerpts on Professor Peter Medding's article in "Tefutsot Israel." It seems that Professor Medding has unjustly maligned Australian Jewry and its growing cultural awareness. He says, for example: "There is not a single literary, intellectual or scholarly Jewish journal in the country; there is a mere handful of Jewish scholars. Consequently, Australian Jewish life is entirely reliant on other countries, notably Israel, the U.S. and England..."

This attack does not take into account publications such as the "Great Synagogue Journal," a 40-year-old publication of high literary and cultural standards; "The Melbourne Chronicle," a bi-monthly publication of high quality, only about four years old; and, the monthly "B'nai B'rith Bulletin."

Surprisingly, Professor Medding appears unaware of the Australian Jewish Historical Society "Journal," which has been published continuously since 1939. He rigidly refused to show any interest in or to give any support to our Society, now in its 42nd year, whilst he was in Australia. And yet we have reviewed his books in our "Journal," copies of which are in all major public, state and university libraries.

For its numbers, Australian Jewry is one of the most Jewish-conscious communities in the world, and it is not such a cultural desert as Professor Medding seems to suggest.

LOUISE ROSENBERG,
Honorary Secretary,
Australian Jewish Historical Society

Sydney.
March 23-29, 1980

איך דריק אויס מיין טיפן מיטגעפיל
דער משפּחה צוליב דעם טויט פון
דעם טייערן און אומפארגעסלעכן
פרייַנד און געזעלשאַפטלעכן טוער

ד"ר האַנס שפּיץ ע"ה

יוסף אָרבאַך

My deepest sympathy to the Family on the sad loss of a Man much loved and respected

DR. HANS SPITZ ע"ה

JOSEF ORBACH

אַזוי ווי זייער האָרץ גלוסט, און רעכענען זיך נישט מיט דער נויטיקייט צו אַנאַליזירן די אומשטענדן פון צווייטן צד מיט וועמען זיי זיצן ביים טיש. דאָס הייסט, אַנשטאָט צו עקשן'ען זיך איבער לעגאַליסטישע פרטים און איבער דער ירושה פון די אבות וואָלט בעסער געווען וועז זיי זוכן אַ לייזונג פאַרן פאַלעסטינער־פראָבלעם און זיינע היס־טאָרישע אימפליקאַציעס. ס'איז נויטיק, זאָגט ער, צו גע־פינען אַ מער רעאַליסטישן צוגאַנג, צו פארשטיין די היס־טאָרישע כוחות וואָס ווירקן היינט אין דעם ראַיאָן און נישט אַרויסגיין בריש־גלי פאַר דער עפנטלעכקייט פון דער וועלט און טענהן „עס קומט אונדז!"

וועגן דעם אַנטי־יידישן טאָן וואָס קומט פון קאַיר קעגן דעם שלום און קעגן דער נאַרמאַליזאַציע, וועמענס הויפט־וואָרטזאָגער ס'איז נישט קיין אַנדערער ווי דער וויצע־פרעמיער חסן תוהמי, דערקלערט הרכבי, אַז די סיבה דערפון שטעקט אין דער געוויינהייט פון דער מחשבה, אין דעם סטעראָטיפ וואָס האָט זיך איינגעווארצלט ביי די עגיפטער אין משך פון 30 יאָר קעגן יידן און „ציוניסטן" — אַ סטעראָטיפ וואָס האָט געשאַפן אַ גאַנץ קאָמפלי־צירטן געמיש פון דרך־ארץ, פאַראַכטונג און מורא. לויט זיין מיינונג האָט זיך די דאָזיקע באַציאונג פאַרשטאַרקט בעת די פאַרהאַנדלונגען איבער דער אויטאָנאָמיע.

אויב דער שלום וועט אויפגעריסן ווערן, זאָגט הרכבי, וועט דאָס זיין אויסשליסלעך צוליב דעם פראָבלעם פון מערב־ברעג. לויט זיין מיינונג, האָט ישראל מיט דער מינוט וועז זי האָט אונטערגעשריבן דעם קעמפ־דייוויד אַפמאַך אויך גלייכצייטיק אונטערגעשריבן דעם גורל פון דעם מערב־ברעג — אַ מערב־ברעג אָן יידן!

הרכבי איז אויך גרייט פאַרצולייגן זיין אייגענעם נוסח פון אַ לייזונג: אַן אפטימאַלער הסכם האָט נישט געטאָרט אונטערגעשריבן ווערן בלויז מיט אַין אַראַבישער מדינה. דורך אַ מעסיקער ישראלדיקער פאַליטיק און צוריקגאַנג צו די גרענעצן פון 1967 (מיט אַנטשפרעכנדיקע אויסבע־סערונגען), האָט מען געדאַרפט זוכן אַ הסכם מיט אַלע אַראַבישע לענדער אונטערן באַדינג, אַז זיי זענען מסכים אויף שלום און אַנערקענונג פון דער מדינה.

דער עקסטרעמיזם פון דער רעגירונג, האָט לויט הרכבים אַנאַליז, דערפירט צום אונטערשרייבן פון אַ שלום־הסכם מיט אַין אַראַביש לאַנד, ווען אויף ישראל איז נגזר געווארן נאָכצוגעבן אזויפיל וויפל ס'וואָלט גענוג געווען פאַר אַ הסכם מיט אַלע לענדער.

הרכבי ווייזט אַ באַשולדיקונג־פינגער קעגן די וואָס האָבן פאַרהאַנדלט דעם סיני־צוריקצוג, און זאָגט, אַז ס'איז מעגלעך געווען פאַר ישראל צו באַקומען בעסערע באַדינ־גונגען וואָס וואָלטן מעגלעך געמאַכט דאָס אויפהאַלטן פון אירע כוחות אין דעם סיני־שטח.

סאַדאַט — רעזומירט הרכבי — איז אַנטוישט פון דער בעגין־רעגירונג, אַזויווי עס זענען אַנטוישט אַ סך יש־ראלים, דעריבער וואַרפט ער זיך אין די ארעמס פון אַמע־ריקע. פונדאַנען די גרויסע אַמעריקאַנער געווער־ליפע־רונגען פאַר מצרים. הרכבי מיינט, אַז אַמעריקע איז פאר־אינטערעסירט צו שאַפן פאַר מצרים אַ מלחמה־אָפציע, כדי אַזוי ארום צו קאַנען אויסאיבן אַ מער עפעקטיוון דרוק אויף ישראל.

דער אַנדערער באַרימטער מזרח־עקספערט פראָפ. שמעון שמיר גייט נישט ווייט אַוועק פון הרכבין.

אויף דער פראַגע צי דער שלום־הסכם איז אַ מצרישער שווינדל, ענטפערט ער, אַז קיינער קאָן דאָס נישט ווייסן אויף זיכער.

דער קאָנצעזיוס אין ישראל, זעט אויס צו זיין, אַז מ'האָט געמוזט פרובירן. אויב ס'וועט זיך אַרויסווייזן, אַז ס'איז געווען אַ שווינדל, איז עס אַ זייער קלוגע און ערשטקלאַסיק שטיקל אַרבעט און קיינער קאָן ביים היינ־טיקן טאָג נישט אַנווייזן אויף קיין איבערצייגנדיקע סי־מנים, אַז ס'איז אַ שווינדל.

פראָפ. שמיר האַלט, אַז סאַדאַט איז ווירקלעך אַנט־שלאָסן אויסצומיידן אַ מלחמה אין דער צוקונפט. אָבער דערפון איז נישט געדרונגען, אַז דער שלום וועט זיין אַ דויערהאַפטער. אויב דער איצטיקער משא־ומתן פאַר־צעט וועט זיך אַנשטויסן אויף אַ שטיינערנער וואַנט אָן אַן אויסוועג, דאָן וועט דער דרוק אויף סאַדאַטן ווערן אַזוי שטאַרק, אַז אַלץ וועט מוזן פלאַצן און דער דורכפאַל וועט ווערן אומפאַרמיידלעך. אויב ס'וועט זיין א דורכ־פאַל, וועט דאָס זיין דערפאַר, ווייל מיר האָבן נישט מצליח געווען.

די צוויי פאַרשידענע שטימען וואָס מ'הערט פון מצרים — איינע פון סאַדאַטס אָפיס און די אַנדערע פון אויסערן־מיניסטעריום אין קאַיר — זענען לאו־דווקא עקסטרעמע קעגנזאַצן. פראָפ. שמיר מיינט, אַז דאָס זענען צוויי זייטן פון איין מטבע; פאַרשידענע קאָמפּאָנענטן פון דער אַלגע־מיינער מלוכה־ראַם, ענלעך צו אונדזער עקוויוואַלענט פון אַ „רעגירונג" מיט דער „אָפאָזיציע". אַ טייל פון די טענער האָבן מיר ליב צו הערן, ווי וועז עס רעדט זיך וועגן דעם, אַז מצרים איז אַנטשלאָסן פאַרצוזעצן די שלום־איניציא־טיוו, אַז קאַיר וועט רעספעקטירן אַלע אירע התחייבותן פאַרבונדענע מיט דער נאַרמאַליזאַציע. מיר האָבן אָבער נישט ליב צו הערן די שטימען וואָס זאָגן, אַז אַן אַ ליי־זונג פון דער פאַלעסטינע־פראַגע וועט נישט זיין קיין שלום; אַז מצרים האָט נישט אונטערגעשריבן קיין סעפאַראַטן שלום אוז ישראל האָט אַ קלאָרע פאַרפליכטונג צו לייזן דאָס פאַלעסטינע־פראָבלעם.

פראָפ. שמיר איז מסכים מיט פראָפ. הרכבי. אַז די אַנטי־ישראלדיקע סענטימענטן פון דער מצרישער באַ־פעלקערונג וועלן פאַרשווינדן מיט דער צייט, ווייל דער נעגאַטיווער געדאַנק, דער נישט־סימפּאַטישער אימאַזש איז אַ רעזולטאַט פון דעם קאָנפליקט צווישן ביידע פעלקער און נישט פאַרקערט.

די פאָזיציע פון דער מצרישער אַקאַדעמישער און אינ־טעלעקטועלער וועלט איז ביז גאָר אינטערעסאַנט און כאַ־ראַקטעריסטיש. זייער באַציאונג צום שלום מיט ישראל איז אַ טאָפלטע. פון איין זייט זענען זיי געווען די ערשטע אין די אָנהויב 70ער יאָרן אויפצוהויבן דעם גע־דאַנק, אַז ס'איז אין די בעסטע אינטערעסן פון מצרים צו ענדערן די ביז'ע דעמאָלטיקע נאַציאָנאַלע בילכערקייט און

י. זעמעל

אַן אמתער שלום, צי אַ שווינדל?

(צוויי באַרימטע מזרח־עקספּערטן, פּראָפעסאָרן יהושפט הרכבי און שמעון שמיר אַנאַליזירן דאָס פּראָבלעם, די אימפּליקאַציעס און דעם גע־דאַנקענגאַנג פון די מיצרישע אינטעלעקטואַלן).

דער ישראל־עגיפּטישער שלום־אָפּמאַך איז א יאָר אַלט און די דאָזיקע דערמאָנט אונדז דעם אָנהויב פון דער דראַ־מע אין נאָוועמבער 1977, ווען סאַדאַט האָט געלאָנדעט אויפן בן־גוריון לופט־פּאָרט און ווען ער האָט געהאַלטן זיין רעדע וווּ ער האָט געזאָגט: מיר האָבן אייך אין דער פּאַרגאַנגענהייט אָפּגעשטויסן, אָפּגעזאָגט זיך צו רעדן מיט אייך, נישט געוואָלט אָנערקענען אייער עקזיסטענץ, אָבער פון איצט אָן האָט זיך אַלץ געענדערט. מיר לייגן אייך פּאָר אונדזער פריינדשאַפט און אונדזער וווּנטש איז, אַז איר זאָלט לעבן צווישן אונדז אין זיכערקייט און אין שלום.

דאָס זענען געווען טעג פון אומגעווײַנלעכער איבער־לעבונג פאַרן גאַנצן פֿאָלק ישראל, אַ גרויסער עמאָציע־נעלער און היסטאָרישער מאָמענט. דאָס וואָס מיר האָבן קוים געוואָגט צו חלומען איז געוואָרן אַ רעאַליטעט. די ווירקלעכקייט האָט איבערגעשטיגן די פאַנטאַזיע.

יענער דראַמאַטישער אָנהויב, ביז צום אונטערשרייבן דעם שלום־אָפּמאַך אין קעמפּ־דיוויד, ביזן אַרויפציען די ישראל־פאָן אין דעם ערשטן און גרעסטן אַראַבישן לאַנד און ביזן אויסטוישן אַמבאַסאַדאָרן זענען אַ קייט פון גע־שענישן וואָס קענען ווערן דער ערשטער רינג פון אַן אמתן און דויערהאַפטן שלום מיט דער גאַנצער אַראַבישער וועלט, וועלכע וועט זיך מיט דער צייט, שטופּנווייז צוגע־ווינען צו לעבן מיט ישראל און אָקצעפּטירן איר ווי אַ לע־גיטימען שכן און ווי אַן אינטעגראַלן טייל פון דער פעל־קער־משפּחה אין מיטל־מזרח.

דאָס איז אונדזער גרויסע האָפענונג.

מיר האָבן אָבער אויך גרויסע פּראָבאַהאַלטן און עס נאָגן די ספּקות.

ישראל האָט באַצאָלט אַ זייער טייערן פּרייז אויב נישט קיין צו טייערן פאר די ביז איצטיקע דערגרייכונגען. אין די לעצטע 9 חדשים איז צווישנגעבן געוואָרן צוויי־דריטל פון סיני צוזאַמען מיט די פּרעכטיק־אינסטאַלירטע פלי־פעלדער, און צוזאַמען מיטן אויל וואָס באַטרעפט 2 מיט אַ האַלבן מיליאַרד דאָלאַר אַ יאָר לויט די היינטיקע אויל־פּרייזן. מיר טאָרן אויך נישט פאַרגעסן, אַז דער בליענ־דיקער לאַנדווירטשאַפּטלעכער ישוב אין רפיח וואָס איז אָפּגעגעבן געוואָרן קען נישט געשאַצט ווערן אין דאָלאַרן. דאָס איז אַ גרענעץ־פונקט פון גרויסער סטראַטעגישער באַדייטונג און אויך פון גרויסער פּאָליטישער באַדייטונג, ווייל ער שאַפט אַ פּרעצעדענט פאַר צוקונפטיקע פאַר־האַנדלונגען אויף אַנדערע גרענעץ־געביטן.

די פּראָגע צי דער פּרייז איז געווען אַ צו טייערער איז אָבער אין איצטיקן מאָמענט מער נישט וויכטיק. וואָס עס איז יאָ וויכטיק איז צי עס דראָט נישט קיין סכנה, אַז דער טייערער פּרייז וואָס איז שוין באַצאָלט געוואָרן זאָל נישט פאַרשוועכדט ווערן; צי עס דראָט נישט קיין געפאַר, אַז איצט, ווען עגיפּטן האָט שוין אין איר באַזיץ כמעט אַלץ וואָס זי האָט געוואָלט, זאָל סאַדאַט נישט ענדערן דעם טאָן און דער שלום־אָפּמאַך זאָל נישט פאַרוואַנדלט ווערן אין דעם גרעסטן פּאָליטישן בלאָף־מאַנעווער פונעם יאָרהונדערט.

עס זענען פאַראַן סימנים וואָס באַאומרואיקן: עס האָבן זיך לעצטנס פאַרמערט אין דער עגיפּטישער פּרעסע און אין דער עפּנטלעכקייט אויפרייצנדיקע און פּראָוואָצירנ־דיקע אָנפאַלן וואָס שמעקן מיט אָפענעם אַנטיסעמיטיזם.

די נאַרמאַליזאַציע באַצייכענען זיי ווי אַ קאַנסער אויפן אַראַבישן גוף און די ציוניסטן זענען אין דער נשמה אימפּעריאַליסטן און שיילאָק־טיפּן.

ווי אַזוי דאַרף מען פאַרשטיין די צווייפּנימדיקע באַ־ציאונג? — פון אין זייט די וויזיע פון שלום און פון דער צווייטער זייט אזוי ווי גאַרנישט האָט זיך געענדערט פון די אַלטע שלעכטע צייטן?

פּראָפעסאָר יהושפט הרכבי, אַ גרויסער אויטאָריטעט אין די ישראל־אַראַבישע באַציאונגען, וועלכער האָט זיך נאָך באַטייליקט אין די ראָדאָס־פּאַרהאַנדלונגען, געווען שעף פון ישראלדיקן מיליטערישן אינטעלידזשענס־דינסט און אויטאָר פון פיל ווערק, וואָס געניסט פון אַ גרויסן אַנזען אין ישראל און אויף דער וועלט. האָלט, אַז ס׳איז בפירוש מעגלעך מצרים זאָל פאַרמאָכן איר גרענעץ מיט ישראל און אַלץ זאָל זיך צוריקקערן צו דעם וואָס איז געווען. אָבער לויט זיין מיינונג וועט אַזאַ דראַסטישע ענ־דערונג און פאַרראַט פון ישראלס צוטרוי נישט קומען ווי אַ רעזולטאַט פון אַ פאַראויס־געפּלאַנטן מצרישן שווינדל־מאַנעווער.

אויב דאָס וועט געשען קאָן עס נאָר זיין דער עיקר צוליב דעם, וואָס די פאַרהאַנדלונגען איבערן פּראָבלעם פון די פּאַלעסטינער וועלן דערגיין צו א טעמפּן ווינקל, צו אַ מצב אַן אַן אויסוועג. אויב די רעגירונג וועט נישט געפּינען קיין וועג צו פאַרבעסערן די סיטואַציע אין שייכות מיטן מערב־ברעג, אויב זי וועט פאַרזעצן די התנחלויות, אויב די וועט זיך האַלטן ביי איר נוסח פון דער אויטאָ־נאָמיע, אויב זי וועט טאַלערירן די מעשים פון די קנאים אין חברון, וואָס צינדן אַ פייער פון רעליגיעזער שנאה צווישן יידן און אַראַבער. ווען סאַדאַט לאָזט וועלן אום־דערטרעגלעך. הרכבי גלויבט, אַז סאַדאַט וויל אַן אמתן שלום מיט ישראל, און אויב זיין כוונה וועט נישט רעאַליזירט ווערן, וועט דער באַשולדיקונגס־פינגער מוזן געוועגדעט ווערן קעגן דער רעגירונג פון מנחם בעגין. די ליכוד־רעגירונג און די מיניסטאַרן וואָס פירן אַן מיט די אויטאָנאָמיע־געשפּרעכן — זאָגט הרכבי — האַנדלען

י. מ. לעווין

דמיון וואַרשע

וואַרשע, שטאָט פון מיין געבוירן,
האָסט געליכטיקט אין מיינע יוגנט־טרוימען
ווי מיין מאַמעס פנים פול מיט חנען,
כ'נישטער און כ'זוך אין זכרון
אַ זכות, וואָס זאָל קענען דיך באַשיינען.
וואַרשע, היימשטאָט ביי דער פֿלאַפֿלענדיקער ווייסל,
געווען ביסטו מיר פונעם אויג דאָס ווייסל
וועו דיין זילבער־טייך אַ צערויטלטער אין שקיעות,
האָט געקחשט זיך. העט וויזט, מיט די תכלת וואַלקנס,
די צאַרטע בלוי־גאָלדענע יריעות;
וועו דיין פרילינג־ווינט האָט מיין פנים געגלעט
מיט אַ מאַמעס סאַמעטענער האַנט,
ווי ער וואָלט פאַרשטאַנען מיין געבעט:
צו זיין באַשירעמט פון שפּאָט און שאַנד.

שטאָט פון מיין געבוירן,
איך האָב דיין ברויט געמישט מיט סם געגעסן;
האָסט געצויבערט מיט די אַלטשטאָטישע מויערן
און געשראָקן מיט די שאָטנס פון די אַלטע שלאָסן,
אונטער בייזע בליקן אַ פאַרשעמטער,
האָב איך שטיל געוואַנדערט
טריט נישט זיכערע און שטילע —
אין ענגעניש פון פּחד בין איך געוואַקסן אַ פאַרקלעמטער
אין מיינע יידישע גבולן.
געוועון בין איך, היימשטאָט, דיין שטויב,
נישט ווי דאָ געבוירן, נאָר פון פרעמד אַן אורח.

גרויס־מויליק איז געווען דער „פֿאָלסקאַ נאַשאַ"
ביי די, וואָס דער יחוס ציען פון די סלאַוון,
מיר, מיט דעם „זאַ וואָלנאָשטש נאַשאָן אי וואַשאָן"
געבליבן זענען ראַבּן.
היימשטאָט,
אין אַ ווינקל פון זכרון ליכטיקט דאָך מיט ריינעם תכלת,
ווי אויפן דנאָ פון ים די לעגענדאַרע אַטלאַנטידע;
פאַרטרייבסט אַמאָל אויף אַ רגע דעם וואָלקן פון אַבלו'ת
מיט דער רומפולער גבורה פון דיין געטאָ מרידה.

דורך טערען שיינען זשעראָמסקיס אויגן אין זיין „יודים",
ווי אויף אַ קראָפּעווע פעלד צווישן בליענדע רויזן —
און פלוצלינג — ביסט פול געוואָרן מיט פחדים,
בייזע ווינטן מעסער־שניידיק ברויזן
ווי דעמלט, וועו יידיש בלוט געשמעקט האָט דעם רוצח
ווי פאַרשיכורנדיקער, צאַרטער יאַשמין ריח.

אָ, מיין יידיש וואַרשע,
נישט געגאַרט האָבן סמנים, די ביז אַנזאָגער,
ווי עס נאַרט נישט שוואַלבן־פישטש: ס'איז פרילינג!
ביסט פאַרברענט, און איך בין איינער פון די באַקאָגער,
פאַר וועמען פון צער נישטאָ קיין אַנטרינונג.
שטייגסט צומאָל פון דנאָ פון ים, אַ חרובער פּחד־שלאָס,
זוכסט מיין טרייסט און ס'איז דיין פנים נאָס פון טרערן,
די אויסגעברענטע אויגן־לעכער פרעגן שטום: 'פאַרוואָס?'...
פלוצלינג נעמסטו וואַקסן, גרייכן ביז די שטערן
מיט אַקסלען צעבראָכענע, מיט קיניגלעכער מאַיעסטעט,
דאָס טויטע מויל שווייגט מיט אימהדיקן שווייגן,
דו ווייסט—דיין צער וועט קיינמאָל נישט זיין אויסגעצערט,
אפלו וועו דו וועסט צום זיבעטן הימל דערשטייגן.

מיין יידיש היימשטאָט, ביסט אין רום געפאַלן
איז אויפגעשטאַנען אַ לעגענדע אויפן אַלטן הר חזיתים,
דיין נצח־טלית, געטובלט אין דיי־ליקסטע קוואַלן.
האָט באַדעקט דיך מיטן שפרוך פון תחית־המתים.
האָסטס צעשפרייט די פאַרברענטע אָדלער־פליגל
און באַליכטיקט די פאַרלאָשענע שטערן,
אַ צי געטאָן צום אייגענעם היגל,
און מיט אַ ניי קלייד באַקליידט דעם אַלטן קערן.

די בונדישע גרופּע איז איינגעלאַדן געוואָרן צו באַגריסן און מיר האָבן די איינלאַדונג אָנגענומען. מיר האָבן דאָס רעכט צו זאָגן אין אונדזער באַגריסונג, וואָס מיר האַלטן פאַר ריכטיק און עס איז געווען דער עלעמענטאַרער חוב פון די אַרגאַניזאַטאָרן אונדזער פאַרשטייער דאָס צו דערמעגלעכן.

די איינאַרדנער פון דער פייערונג, די אָפּיציעלע גאַסט־געבער אונדזערע, האָבן בלויז מיט אייניקע ווערטער געדאַרפט באַרואיקן די שטערער. זיי רופן צו אָרדנונג. דאָס האָבן זיי נישט געטאָן — קעגן וואָס מיר דריקן אויס אונדזער שאַרפסטן פּראָטעסט.

ראַט פון דער בונדישער גרופּע
אין מעלבורן.

★

וועו איך האָב איצט איבערגעלייענט מיין רעדע, וואָס איך האָב געהאַלטן מיט אַזוי פיל יאָרן צוריק, פרעג איך זיך: צי בין איך מיט אַלעם מסכים, וואָס איך האָבן דעמאָלט געזאָגט? צי האָבן זיך פאַרווירקלעכט אַלע מיינע וווּנטשן און פּראָגנאָזן וועגן ראַטנפאַרבאַנד? קען איך מיט אַ ריינעם געוויסן אויסשרייען — ניין! טויזנט מאָל ניין!

און נישט קיין וווּנדער:

דער ראַטנפאַרבאַנד האָט אַנטוישט נישט נאָר זיינע קעגנער, נאָר אין דער ערשטער ריי — זיינע אָנהענגער . . .

לינען. נאָך אייניקע חדשים וואַרטן, אַנשטאָט צו באַקומען אַן ענטפער, האָט מען זייווידער אַרעסטירט. דאָס איז געוואָרן אין דעצעמבער 1941.

מ׳האָט נישט געווסט וואָס מיט זיי איז געשען. איבער דער וועלט זענען אָנגעגאַנגען גרויסע פּראָטעסטן קעגן זייער פּרישן אַרעסט. גרויסע פּערזענלעכקייטן און אָנגעזעענע אַרגאַניזאַציעס האָבן זיך אָנגעשלאָסן אין דעם פּראָטעסט און פֿאַרלאַנגט, אַז מ׳זאָל זיי באַלד באַפֿרייען. אַז מ׳האָט זיי גלייך ליקווידירט, דערשאָסן, איז מען ערשט געווויר געוואָרן אין פֿעברואַר 1943, נאָך 15 חדשים שווייגן. די קרעמל־לייט האָבן נישט געהאַט דעם טרויעריקן מוט דערציילן דער וועלט וועגן דעם מאָרד, וואָס זיי זענען באַגאַנגען.

דאָס, וואָס איך דערציילט דאָ, איז פֿאַר פיל באַקאַנט. עס איז אָבער נויטיק אויפצופרישן די געשעענישן, כדי צו באַנעמען אין וואָס פֿאַר אַ שטימונג מיר האָבן זיך דעמאָלט געפונען, וועלן מיר האָבן באַקומען די איינלאַדונג צו באַטייליקן זיך אין דער אימפּרעזע: „25 יאָר רויטע אַרמיי". מיר האָבן נישט געוווסט, ווייל צו דער עפּנטלעכקייט איז נאָך נישט דערגאַנגען, אַז די חברים ערליך און אַלטער לעבן נישט מער.

צווישן אונדז בונדיסטן האָבן זיך געשאַפֿן צוויי צדדים. ס׳האָט זיך אַנטוויקלט אַ הייסע דיסקוסיע. פֿאַר נישט אַנגענומען די איינלאַדונג איז דער הויפּט־רעדנער געווען יעקב וואָקס. איך געדענק נישט אַלע אַרגומענטן פון זיין רעדע. וואָס מיר איז יאָ געבליבן אין זכרון איז, אַז די קאָמוניסטן מיטן ראָטנפֿאָרבאַנד אין דער שפּיץ האָבן אַזוי פיל חטאים אויף זיך און דאָס מאַכט פֿאַר אונדז אומעגלעך מיט זיי מיטצוארבעטן, בפּרט דער לעצטער אַרעסט פון די חברים ערליך און אַלטער און מען ווייסט אפֿילו נישט וואָס ס׳איז מיט זיי געשען.

דעם צווייטן שטאַנדפּונקט, אַז מען זאָל אָננעמען די איינלאַדונג, האָב איך פֿאַרטרעטן. איך האָב נישט קווענסט־יאָנירט די אַרגומענטן פון ח׳ וואָקס. אָבער מיר געפינען זיך אין אַ זייער שווערער געזעלשאַפֿטלעכער סיטואַציע. די איינציקע, וואָס טראָגן אויס די בראַנדן פון היטלערס פֿאַנצער־דיוויזיעס, זענען די פּעלקער פון ראָטנפֿאָרבאַנד. קיין צווייטער מערב־פּראָנט איז דערווייל נישטאָ. אַמעריקע און ענגלאַנד שיקן טאָקע הילף רוסלאַנד, אָבער די רוסישע מאַסן גייען אָפּ אין בלוט. אַלע יידישע אַרגאַניזאַציעס וועלן זיך באַטייליקן און מיר וועלן זיין מחוץ למחנה. דאָס צווינגט אונדז אָנצונעמען די איינלאַדונג. אויב מען גייט באַגריסן, הייסט נאָך נישט, אַז מיר מוזן זאָגן אַלץ, וואָס ס׳זאָל זיי געפעלן. אַזוי וועלן אויך טאָן אַנדערע יידישע אַרגאַניזאַציעס, וואָס זענען נישט קאָמוניסטיש איינגעשטעלט.

דער באַשלוס איז געפאלן, מען נעמט אָן די איינלאַדונג און דער דעלעגאַט איז סענדער בורשטין. אַלע מיינע אַרגומענטן, אַז איך טויג נישט, און אַלס אַן עלטערער תושב אין מעלבורן, וווּ מען קען מיך, ווי אַן אויסגעשפּראָכענעם קעגנער פון סטאַלין־רעזשים, האָבן נישט געהאָלפן. איך האָב געמוזט קעגן מיין ווילן אָננעמען דעם מאַנדאַט.

מיט אַ מאָדנעם געפיל בין איך געגאַנגען צו דער דאָזיקער אימפּרעזע. געטראַכט, וואָס פֿאַר א „קבלת פּנים" איך וועל באַקומען. דער זאָל איז געווען איבערפולט מיט אַ 500־קעפּיקן עולם, די בינע איז לידיק, אָן אַ פּרעזידיום, בלויז אַ קאָנפֿעראַנסיער מרס. ר. לעוויטאַ מעלדעט, וואָס עס וועט זיין דער נאָענטסטער רעדנער און פֿאַרלאָזט גלייך די בינע. דער רעדנער בלייבט אַליין אָן אַ מיקראָפֿאָן. דער זאָל איז האַלב טונקל באַלויכטן.

וועג מיין ריי איז אָננעקומען, האָב איך גלייך דערפילט, ווי אַ ווינט וואָלט אדורך איבערן זאָל. איך בין געווען זייער פֿאַרזיכטיק און אָננעהויבן מיין רעדע מיט אַ פֿאַר פֿאָזיטיווע שטריכן אויפן אַדרעס פון דער רוסישער רעוואָלוציע. אָבער מיטן מאָמענט, וועג איך האָב ארויסגעבראַכט דעם איינציקן זאַץ, אַז נישט מיט אַלעם זענען מיר מסכים, האָט זיך אויפגעהויבן אָזאַ שטורם אין זאָל, ווי די גאַנצע „קדימה"־געבויידע וואָלט געהאַלטן ביים איינפֿאַלן. איך האָב זיך נישט דערשראָקן, איך בין ווייטער אָננעגאַנגען מיט מיין ווארט, אָבער קיינער האָט מיך סייווי נישט געהערט. קיינער פון די אַרגאַניזאַטאָרן, ווי א. פּערל, זעמעל, יוסף ווייט, טאָפֿאָר און פיל פיל אַנדערע, זענען נישט ארויפֿגעקומען אויף דער בינע צו באַרואיקן דעם עולם. זיי האָבן מסתמא זיך געריבן די הענט פֿאַר שמחה, וואָס מען גיט דעם קאָנטער־רעוואָלוציאָנער, סאָציאַל־פֿאַשיסט, בורשטין, אַזאַ לעקציע, אַז ער זאָל עס האָבן צו געדענקען. וועג איך האָב פֿאַרענדיקט מיין ווארט, וואָס איך אַליין האָב נישט געהערט, בין איך אַראָפּ פון דער בינע.

מיט אייניקע טעג שפּעטער, גאַנץ צופעליק בין איך געווען אין רעדאַקציע „אויסטראַלישע יידישע נייעס" און דערציילט דעם רעדאַקטאָר חיים רובינשטיין, אליין אַ גאַנץ רואיקער און טאַלעראַנטער מענטש, וואָס ס׳איז פֿאַרגעקומען אויף דער דאָזיקער „פּייערונג". איז ער געווארן אַזוי אויפגעציטערט און אויפגערעגט, אַז ער האָט אַ זאָג געטאָן צו מיר:

— פּריינד בורשטין, שרייבט אַן אייערער רעדע און איך וועל זי אָפּדרוקן. איך האָב אים געפֿאַלגט. און די רעדע איז פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן פרייטיק, דעם 27טן נאָוועמבער 1942.

אין זעלבן נומער פון דער צייטונג איז אָפּגעדרוקט געווארן אַ דערקלערונג פון דער בונדישער גרופּע אין מעלבורן:

בעת דער פֿאַרשטייער פון דער היגער בונדישער גרופּע, ח׳ ס. בורשטין, האָט געהאַלטן זיין באַגריסונג זונטיק, דעם 8טן ד. ח. אויף דער פייערונג פון א.ס.פ.ל. אין „קדימה", איז ער געשטערט געוואָרן דורך אייניקע אומפאַראַנטוואָרטלעכע טומלער, צוליב דעם איז ער גע־צוווּנגען געווען נישט צו פֿאַרענדיקן די באַגריסונג.

מיר האָבן נישט פֿאַראיבל אויף די בייזווילקע שטע־רער. די פֿאַרשוינען פֿאַרדינען נישט מער, ווי אונדזער פֿאַראכטונג. וואָס מיר טאָדלען יאָ, איז די האַלטונג פון די איינאַרדנער פון דער פייערונג.

סענדער בורשטין

ס׳האָט פאַסירט אויך אזוי...

(פון מיינע זכרונות)

דאָס איז געווען די צייט אין מיטן פון דער בלוטיקער צווייטער וועלט־מלחמה, וועו די נאַצישע אַרמייען זענען געשטאַנען ביי סטאַלינגראַד, מאָסקווע, לענינגראַד. פון סטאַלין־היטלער פאַקט פון 25טן אויגוסט 1939 איז שוין קיין זכר נישט געבליבן. סטאַלין, וואָס האָט אזוי געטריי געדינט זיין שותף און אָפּגעהיט דעם אָפּמאַך פון צושטעלן זיין „פריינד" היטלער, אלץ, וואָס ס׳איז אים געווען נויטיק צו זיין מלחמה־מאַשין, איז געבליבן אַן אָפּגענאַרטער.

אין יענע טעג איז געווען אַ רחמנות, און וווייטיקלעך זיך צוצוקוקן צו אונדזערע היימישע מעלבורנער יידן, ווי די „פראָגרעסיווע" (ווי זיי האָבן זיך דעמאָלט גערופן) איבערצייגטע קאָמוניסטן, „פעלאָ־טרעוולערס" (האַלבע קאָמוניסטן), דער יידישער קאָנסול צו באַקעמפן פאַשיזם און אַנטיסעמיטיזם, אַ פראָנט־אַרגאַניזאַציע פון די „פראָג־רעסיווע", ווי זיי האָבן געדרייט מיט זייערע צונגען, מיט די טעאָריעס און מיט זייערע לאָזונגען. ביזן 25טן אויגוסט 1939 האָבן זיי אַלאַרמירט: אַ טויט דעם פאַשיזם, דעם היטלעריזם. אָבער מיטן מאָמענט, וועו סטאַלין האָט געמאַכט אַ פריינדשאַפט־אָפּמאַך מיט היטלערן, האָבן זיי אַלע אין איין קול געשריגן, אַז: ס׳איז נישט אונדזער מלחמה — און געשטעמפלט איר, ווי אַן אימפעריאַליס־טישע, אַ רעאַקציאָנערע. אָבער וועו היטלער האָט זיך אויסגעלאָכט פון סטאַלינען און אים אַרײַנגענאַרט אין זאַק, און מיט זיין מאָטאָריזירטער אַרמיי זיך געוואָרפן אויפן ראָטנפאַרבאַנד, איז די מלחמה שוין געוואָרן אַ פראָג־רעסיווע, אַ באַפרייַערישע.

איצט, וועו דער ראָטנפאַרבאַנד איז געוואָרן איינער פון די אַליאירטע, צוזאַמען מיט ענגלאַנד און אמעריקע, זענען זיי דאָך אוודאי די אמתע מחותנים, האָט מען גע־שריגן אויף דער העכסטער אָקטאָוע וועגן הילף דעם ראָטנפאַרבאַנד. און די הילף האָט זיך אויסגעדריקט אין שאָפן אַן אויסטראַליש־סאָוויעטישן פריינדשאַפט קאָמיטעט צו באַזאָרגן דער רוסישער אַרמיי מיט שעפּסן־פעלן.

דאָס גליק האָט זיי אויך צוגעשפּילט. ס׳איז געווען אין נאָוועמבער 1942. אין מעלבורנער פאַרט האָבן פאַראַנקערט צוויי סאָוויעטישע מילימערישע שיפן. דער אויבן דערמאָנ־טער קאָמיטעט האָט באַשלאָסן דאָס אויסצונוצן. ער האָט אַרגאַניזירט אין זאַל פון דער „קדימה" אין קאַרלטאָן, אַ גרויסע פייערונג און פאַרבעטן די קאַפּיטאַנען פון די שיפן צו דער דאָזיקער אימפּרעזע. דער קאָמיטעט האָט אויך איינגעלאָדן אָלע יידישע אַרגאַניזאַציעס צו דער דאָזיקער אונטערנעמונג, וואָס האָט געדאַרפט הייסן 25 יאָר „רויטע אַרמיי". צווישן די איינגעלאָדענע איז אויך געווען די בונדישע גרופּע.

די בונדישע גרופּע אין מעלבורן איז שוין אין יענער צייט געווען אַן אָנגעזעענער געזעלשאַפטלעכער כוח, מיט וועלכן דער ישוב האָט זיך געערעכנט, געהאָט אַ מיטגלידער־שאַפט פון עטלעכע צענדליק חברים, וואָס זענען געווען כמעט אָלע טעטיק און אָנגאָזשירט אין דעם היגן קולטור־געזעלשאַפטלעכן לעבן, ווי די חברים יוסף גיליגיטש, יעקב וואַקס, בונים וואַרשאַווסקי, יעקב וווייסליץ, רחל האָלצער, חיים ראָזנשטיין, יצחק קאָהאַן און פיל, פיל אַנדערע.

די פראַגע ביי אונדז בונדיסטן איז איצט געשטאַנען: צי זאָלן מיר די איינלאָדונג אָננעמען אָדער איגנאָרירן.

מיר וועלן בלויז פרווון דערמאָנען אין קורצע שטריכן און פאַרנאָטירן אונדזער שטימונג אין יענער צייט, פון 1טן סעפּטעמבער 1939 ביזן 22טן יוני 1941, וועו היטלערס אַרמיי האָט אַרײַנמאַרשירט קיין רוסלאַנד. אָלע אונדזערע בונדישע טוער מיט די חברים ערליך און אַלטער אין דער שפּיץ האָט מען אַרעסטירט און פאַרשיקט. די חברים ער־ליך און אַלטער האָט מען פארמשפּט צום טויט. אָבער שפּע־טער פאַרביטן אויף צען יאָר לאַגער.

אָבער וועו רוסלאַנד איז אריינגעצויגן געוואָרן אין דער מלחמה און געוואָרן אַן אַליאירטע צו די מערב־דעמא־קראַטיעס, האָט זיך די לאַגע ראַדיקאַל געביטן. אָלע אונ־דזערע חברים, וועלכע האָבן נאָך געלעבט, האָט מען באַ־פרייט, צווישן וועלכע עס האָבן זיך געפונען די חברים ערליך און אַלטער.

סטאַלין האָט זיך געהאַט זיין פלאַן. דער סאָוויעטפאַר־באַנד האָט זיך דעמאָלט געפונען אין אַ שווערער מיליטע־רישער און עקאָנאָמישער לאַגע. די רויטע אַרמיי האָט דאַן געליטן גרויסע פאַרלוסטן. די סאָוויעטישע רעגירונג איז געווען פאַראינטערעסירט אין דער אַמעריקאַנער הילף, כאָטש אמעריקע איז נאָך דעמאָלט נישט געווען באַטיי־ליקט אין דער מלחמה, האָט זי געגעבן פיל הילף ענגלאַנד. וויסנדיק וועגן דעם איינפלוס, וואָס דער יידישער ישוב מיט זיינע אַרגאַניזאַציעס האָבן אין אַמעריקע, האָט דער קרעמל באַשלאָסן צו שאַפן אַ יידישן אַנטי־פאַשיסטישן קאָמיטעט און אַוועקשיקן אַ דעלעגאַציע קיין אַמעריקע צו אַרגאַניזירן הילף פאַר דער רויטער אַרמיי.

צו דעם צוועק האָט מען איינגעלאָדן די ח״ח ערליך און אַלטער. מ׳האָט זיך פאַר זיי אַנטשולדיקט פאַר דעם גרויסן „טעות", וואָס די נ.ק.וו.ד. איז באַגאַנגען, וואָס מ׳האָט זיי געהאַלטן אין אַרעסט. מ׳האָט זיי פאַרגעשלאָגן זיך צו שטעלן אין שפּיץ פון אַזאַ קאָמיטעט, וווּ ערליך זאָל זיין פאַרזיצער, אַלטער סעקרעטאַר און שלמה מיכאָעלס, דער באַוווסטער רעזשיסער, וויצע־פאַרזיצער און מ׳האָט זיי אויך באַפולמעכטיקט אויסצוּאַרבעטן אַ מעמאָראַנדום, ווי אַזוי זיי שטעלן זיך פאַר דעם דאָזיקן פראָיעקט צו רעאַליזירן.

אַזאַ פלאַן איז מצד ערליכן און אַלטערן גלייך אויסגע־אַרבעט געוואָרן און מען האָט אים אַוועקגעשיקט צו סטאַ־

לערנט מען די שרייבער פון די צייטן פון עליזאַבעט. אין פראַנקרייך — רעבלע און מאַליערן. שוין אָפּגערעדט פון רוסלאַנד. דאָס דאָזיקע רוסלאַנד, וואָס האָט געמאַכט אַן איבערקערעניש אין דער אַרדענונג און פולשטענדיק געענ־דערט דעם רוסישן מענטש, נישט וויניקער ווי עס איז געענדערט געוואָרן דער יידּ אין ארץ ישראל, און דאָך היט ער ווי אַן אויג אין קאָפּ זיין לעטעראַרישן אוצר. יאָר־יערלעך דערשיינען דאָרט די שריפטן פון אַלע רוסישע שרייבער, אָן אויסנאָם, גרעסערע און קלענערע, גרויסע אויפלאָגעס, צוגענגלעך פאַרן פאָלק. דאָס הייסט, אַז דאָס פאָלק לייענט. וווּנדער איך זיך, צי איז גאָגאָל פאַרשטענד־לעך פאַר דער היינטיקער רוסישער יוגנט מער ווי מענ־דעלע פאַר דער יוגנט אין ישראל. צי איז טשיטשיקאָוו אָדער נאַסדרייעוו נענטער דער רוסישער יוגנט, ווי מענ־דעלעס ר׳ חיים פאַר דער עברעישער יוגנט?

קיינמאָל איז ביים רוסישן פאָלק ניט געווען קיין גרינג־שעצנדיקע באַציאונג צו דער ליטעראַטור. פון דעם ערשטן טאָג נאָך דער רעוואָלוציע ביז היינט. אַ גרינגשעצנדיקע באַציאונג צו זייער ליטעראַטור איז געווען ביי די יעוו־סעקעס, צו זייער ליטעראַטור אין יידיש און עס איז איבע־ריק צו זאָגן, צו אונדזער ליטעראַטור אין העברעיש. אויך דאָ איז אונדזער באַציאונג צו אונדזער ליטעראַטור אַזוי ווי די באַציאונג פון די יעווסעקעס. ליקווידירן דעם עבר און אָנהענגען אין דער קעגנווארט — דאָס איז טיפישע יעווסעקישקייט. דאָס הייסט: דאָס פאַלן פון ווערטן, אָרעמ־קייט פון גייסט, ליקווידירן דאָס אייגנאַרטיקע פון מענטש און פאָלק, פונעם פרט און פונעם כלל. דאָס איז טרוקענעניש, פוסטער חלל.

צווישן דער פריערדיקער קאָנפערענץ און דער איצ־טיקער האָט קיין שום זאָך נישט פאַסירט אין אונדזער ליטעראַרישער וועלט. עס זענען דערשינען אַ סך ביכער, צווישן זיי געווויס אויך גוטע ביכער. עס זענען פאַרביי די צייטן, וועלן יעדעס בוך איז דערשינען ווי אַן אויפ־גייענדיקער מאַרגנרויט אָדער איז אַראָפּגעפאַלן ווי א דו־נער, און נישט דווקא קיין בוך, אפילו איין דערציילונג, אפילו איין ליד. איצט האָט זיך אַלץ געענדערט. אפשר איז דער שרייבער שולדיק, אפשר די שלעכטע אַקוסטיק. ווי עס זאָל נישט זיין מאַכט מער דאָס בוך נישט קיין רושם, גייט נישט אויף ווי אַ מאַרגנשטערן צו לייכטן פאר דער וועלט און צעשפרייט נישט ווי אַ דונער די קרומקייטן פו־נעם האָרץ. אפשר איז עס נישט בלויז ביי אונדז. אפשר איז דער גאַנצער דור, די גאַנצע וועלט ווייט פון ליטע־ראָטור. אָבער דאָס איז נישט קיין טרייסט, נישט קיין ביי־שפיל און נישט דער וועג, אויף וועלכן מיר דאַרפן גיין. דאָס וואָס איז דערלויבט דער גאַנצער וועלט איז נישט דערלויבט אונדז. די יוגנט אין דער גאַנצער וועלט, אָדער אַ טייל פון דער יוגנט, איז רעזיגנירט, מיד, פאַרטאָן אין פאַרדאָבנקייט און אין אויסגעלאָסנקייט. מיר אָבער האָבן נישט קיין צייט צו זיין מיד, אונדז איז נישט דערלויבט צו זיין רעזיגנירט. מיר זענען אָנדערש און מוזן זיין אַנ־דערש. אונדזער לאָגע איז אַנדערש ווי ביי אַנדערע פעלקער.

חיים מאַלטינסקי

צוויי לידער

פאר מ. אייזענבוד

די כוזיק פון די בולן...

וועז איך קום אַריין
אויף דער פּאָסט
צו לייגן אויף מיין בריוול קיין רוסלאַנד
אַ בול*
דערמאָן איך זיך צעטראָגן
דעם סברישן וווס־וווס
און וויאַזוי מענדעלע פלעגט אויף זיין וואָגן
זיך צוכאַפּן פאַר צרות
צום פלעשל — בול־בול־בול**...
אוי, קאַפּולע און אור יהודה —
ביידע מיינע ליבע און האַרציקע גבולן,
ווי זיס און טשיקאַווע מיר קלינגט די מוזיק
פון די בולן...

* בול — באַטייט אויף עברית — א פּאָסט־מאַרקע.
** בולבול־בול — פון פישקע דער קרומער—מענדעלע מוכר ספרים.

אַ לויטער וואָלקנדל...

אין גרויזאַמער גאָגלידזע*־תפיסה,
קאַמער־קאַזעמאַט
מעת לעת׳ן אויף דער נאַרע כ׳שווייג,
פאַרשטיקט אין זיך אין אָט דער שטייג,
זיך האָבן מיינע ציין צעקרישלט,
פון וויטיק־פיין שוין ניט געהאָט
מיט וואָס די נעגל זיך צו בייסן,
פון טויט־געשפענסט דערדריקט, פאַרהאַסט
מיט בלאָנדזשענדיקן בליק צעשרויפט
ביז משוגעת,
כ׳פלעג צופּן, רייסן
פון קין מיינעם
די שטעכיק־ברידקע, ברודיק־וויסע האָר...
דאָך אויסגעהאַלטן האָט מיין זינען —
אַ וואָלקנדל אין הימל לויטער־קלאָר
און הערט ניט אויף אויך היינט
מיר ליכטיק־טריי צו דינען

* גאָגלידזע — סטאַלינס סאַטראַפּ אויפן וויטן מזרח.

און האָבן מיטן כוח פון בוך געאַרבעט, געפיבערט, גע־
הונגערט נאָר אַ שטיקל ברויט און זיך פאַרנומען מיט
בויען ארץ ישראל. דאָס פאַלק אין אַלגעמיין האָט אויפגע־
הערט צו לייענען. אַ מחיצה איז אַנטשטאַנען צווישן דעם
פאָלק און דעם בוך. נישט דאָס האָרץ און נישט די צייט
זענען פריי פאַרן בוך, זיי זענען פאַראינטערעסירט מיט
גאַנץ אַנדערע ענינים.

עס זענען פאַראַן ביי אונדז נישט ווייניק צדיקים און
באַשיידענע, אָבער זייער שטים ווערט נישט געהערט. נישט
זיי געשטאַלטיקן און נישט זיי סימבאָליזירן דעם דור.
זייער צייט איז פאַרביי. דאָס זענען מענטשן פון נעכטן.
ווידער די פון אונדזער דור — נישטאָ דאָך קיין דור אָן
זיינע צדיקים — זענען ווי דער דור: אָן טרוימען און
שטרעבונגען, אָן ראַנגלענישן און זיגזאַגן. זיי זענען אַ
דורכשניטלעכער פראָדוקט פון דער ווירקלעכקייט, אַ טייל
פון איר לאַנדשאַפט.

אַזוי זענען אַוועק פון אונדז די מענטשן פון גייסט, די
שוואַנג פולע, וואָס האָבן אַרויסגערופן באַוווּנדערונג און
פאַרערונג, האָבן געדינט אַלס ביישפיל פאַר אַ סך אַנ־
דערע. אָן אויסנאַם זענען די, וואָס האָבן זיך געזוכט דעם
נאָמען פון גייסט־מענטשן, וואָס פרעדיקן און פאַרווירק־
לעכן נישט, אָבער נעמען שכר, גענישן, פון דער וועלט.
און די דאָזיקע וועלט קאָן קומען עדות זאָגן וועגן זיי, ווי
יענע גריכישע גאָסן־פרוי, וואָס האָט געזאָגט וועגן די פי־
לאָזאָפן פון יענער צייט: איך ווייס נישט וואָס זיי שרייבן
דאָרטן אין זייערע ביכער, אָבער די דאָזיקע העלדן קלאַפן
אין מיין טיר פונקט ווי אַלע אַנדערע. דערפאַר ווערט די
מדינה געוואָרפן פון איין קריזיס אין אַנדערן. דערפאַר
איז ישראל ביז היינט נישט געוואָרן קיין אינערלעכער דע־
צידירנדיקער פאַקטאָר אין דעם לעבן פונעם יידנטום אין
דער וועלט. נישטאָ צווישן אונדז קיין אַהבת ישראל, קיין
גלויבן אין פאָלק און אין זיין כוח. מיר פאַרטראַכטן זיך
נישט איבער די תפוצות, וואָס שפּאַנען אויפן ראַנד פון אָפ־
גרונט. דערפאַר שטאַלצירן מיר ווי מיוחסים לגבי דעם
גאַנצן פאָלק, ווי עפעס העכערס און אָפגעזונדערטס, ווי עס
וואָלט געקענט געמאַלט זיין צו זאָגן „ישראלים פון משהס
גלויבן".

אונדזער מדינה איז יונג, אינגאַנצן פערצן יאָרן —
אָבער ענלעך צו אַ פיל־דורותדיקער זקנה. אין משך פון
די געציילטע יאָרן איז אויף איר אַרויפגעפרונגען די זקנה.
קיינער שטאַלצירט נישט מיט איר, קיינער פרייט זיך נישט
מיט איר. פאַרקערט, מיט יעדן טאָג זענען מיר צו איר
ווּוּלגאַראַר, אונדזער גייסט און ווילן איז אָפגעשוואַכט. מיר
זענען באַהערשט פון אַ פסיכישער מידקייט, אומבאַפרי־
דיקטקייט און וויהערווילן צו די אמתן, אויף וועלכע דאָס
פאָלק עקזיסטירט.

✶

איך האָב דאָ נישט אין זין דאָס ארויסרייסן די ליטע־
ראַטור פון רשות היחיד אין רשות הרבים און נישט דאָס
ענדערן איר וועג און נאַטור. מיר גייט אין איר עקזיסטענץ,
אין דער עקזיסטענץ פון אַ סך. אין דער וועגווייזערישקייט
און וואָרענען קעגן דער געפאַר איידער זי איז געקומען.
איך וועל זיך אויך נישט אָפזאָגן פון דעם פאַרגעניגן אי־
בערצוחזרן באַקאַנטע זאַכן: „די גאַנצע וועלט איז ביים
היינטיקן טאָג נישט ווערט עס זאָל אין איר געגעבן ווערן
שיר השירים, ווייל אַלע שירים זענען הייליק און שיר
השירים איז קודש קודשים". דאָס איז אַ ריכטיקע פאַרמו־
לירונג פאַר ליטעראַטור אין אַלגעמיין. אויב איר ווילט —
פאַר קונסט לשם קונסט. שיין זענען די ריד פאַר דעם וואָס
האָט זיי געזאָגט: פאַרן גייסטיקן מנהיג, פאַרן קעמפער
פאַר דער פרייהייט פון פאָלק, פאַר איינעם פון די הרוגי
מלכות. ס'איז אונדז בייגעשטאַנען זיין זכות און ס'איז אפ־
געראַטוועט געוואָרן די דאָזיקע וווּנדערלעכע פאָעמע פון די
הענט פון ליטעראַרישע פראָסטאַקעס און דאָס פאָלק חזרט
עס איבער מיט קדושה און אַהבה, וואָך ביי וואָך, שוין
צוויי טויזנט יאָר. דאָס איז ליטעראַטור און דאָס איז איר
לוין. די חכמי ישראל האָבן עס נישט געקענט זען,
ווייל עס האָט זיי געפעלט דער ליטעראַרישער חוש. דאָס
איז אָבער אַן אומפאַרגעבלעך פאַרברעכן פאַר אַ גייסטיקן
מנהיג.

דאָסגלייכן איז דאָס פאָלק ישראל, וואָך ביי וואָך, שוין
צוויי טויזנט יאָר מעביר סדרה, שניים מקרא ואחד תרגום,
און הערט דערנאָך ווידער דאָס לייענען די תורה בציבור.

✶

עס איז באַקאַנט: דריי זענען זיי, וואָס לייענען אַ בוך:
דער געבילדעטער, די יוגנט און אַ טייל פון פאָלק, אַזוי
פירט זיך די וועלט, ביי אונדז — דער געבילדעטער קען
פרעמדע שפּראַכן און דאַרף נישט האָבן דאָס העברעישע
בוך. די יוגנט לייענט מערסטנס איבערזעצונגען, און דאָס
פאָלק — אייגנטלעך גייען מיר דאָך אַרום אַן אַ פאָלק.
דאָס פאָלק עקזיסטירט נישט. עס זענען פאַראַן פאַרשידענע
גלותן און קולטורן, וועלכע געשטאַלטיקן זיך.

דאָס צעטיילטע און צעריסענע פאָלק האָט נישט קיין
אינטערעס אין דער נייער העברעישער ליטעראַטור. אַזוי
צי אַזוי איז די העברעישע ליטעראַטור פאַרלאָזט פון אירע
לייענער. נישט נאָר דאָס, נאָר זי שטייט נאָך אַלץ פאַר אַ
שוועכן משפט. טייל גיבן איר געראַטן און אַנדערע באַשול־
דיקן. די, וואָס גיבן איר געראַטן, זאָגן עס מיט אַ שוואַכער
שפּראַך. די, וואָס באַשולדיקן, טוען עס מיט אַ פול מויל.

✶

מיר האָבן נישט קיין מאָנאָפאָל אויף דער פאַרגאַנגע־
הייט. אַזוי פירט זיך אין דער גאַנצער וועלט ביי יעדן
פאָלק. נישטאָ קיין קולטור אָן אַ פריערדיקער, מיט אַ סך
דורות צוריק. זעט ווי עס פירן זיך די פעלקער פון דער
וועלט. דער ראָמאָן פון נייצנטן יאָרהונדערט איז אינגאַנצן
הינטער אונדז. אין פראַנקרייך — באַלזאַק, סעטענדהאַל,
פלאָבער א. א. — אין ענגלאַנד — פילדינג, טעקעריי, די־
קענס א. א., אין רוסלאַנד — גאָגאָל, טאָלסטאָי, דאָסטאָ־
יעווסקי א. א. עס האָט נישט פאַסירט, אַז עס זאָל ווער
פון די פעלקער גרינגשעצן זיין ליטעראַטור. אין ענגלאַנד

ח. הזז

דער שרייבער און די ווירקלעכקייט

זוכנדיק מאַטעריאַלן פאַר אַ געוויסער אַרבעט, האָבן מיר זיך אַנגעטראָפן אויף אַ רעפעראַט, וועלכן דער עבֿרעישער שרייבער חיים הזז האָט געהאַלטן אויף אַ צוזאַמענפֿאָר פון העברעישן שרייבער־פֿאַריין אין ישראל, אין יאָר 1962. עס איז אַבער אַזוי פריש און אַקטועל — ניט נאָר אין באַצוג צו דער העברעישער ליטעראַטור — נאָר אויך צו דער יידישער — פון היינט — און מיר האָבן מורא — אויך פון מאָרגן.

כדי צו באַקענען אונדזערע לייענער מיט די אינטערעסאַנטע אַרויסזאָגונגען — ברענגען מיר דאָ, עטלעכע אויסצוגן.

רעדאַקציע

אינעם צייט־אָפשניט צווישן דער פריערדיקער קאָנפֿערענץ און דער איצטיקער, זענען ביי אונדז פֿאָרגעקומען אַ סך זאַכן: דער אייכמאַן־פּראָצעס, די „פּרשה", די וואַלן צו דער כנסת, דאָס שאָפן די רעגירונג, שטרייקן.

אַ סך און פֿאַרשידענע מענטשן האָבן געשטרייקט. מיר, די שרייבער, האָבן נישט געשטרייקט און וועלן נישט שטרייקן. פון דער דאָזיקער טריבונע פֿאַרזיכערן מיר דעם פֿאָלק ישראל, אַז מיר וועלן קיינמאָל נישט שטרייקן. דאָס איז דער כלל; אָבער שטרייק, מיטן אויסנאַם פון דעם שרייבער, וועלכער שטרייקט נישט. עס שטרייקט דער דיפֿלאָם, טאָלאַנט שטרייקט נישט.

אָבער, איבער אָלע שטרייקן, וואָס זענען געווען און וועלן זיין, איז פֿאַראַן נאָך אײַן שטרייק, וואָס אין אים זענען פֿאַראַן אָלע שטרייקן. דאָס איז דער שטרייק פון גייסט און אָלץ וואָס איז אין אים און פון אים: דער שטרייק פון בוך, דער שטרייק פון אַרבעט און, זייט מיר מוחל, רבותי, וואָס איך באַנוץ זיך מיט אַן אָפּגעשטאַרבענער שפּראַך — שטרייק פון אידעאַלן און וועלטן, אָזעלכע וואָס זענען אָפּגעשוואַכט געווארן און אָזעלכע וואָס זענען אונדז אַרויסגעפֿאַלן פון די הענט און קיין אַנדערע אויף זייער אָרט זענען נישט געקומען.

דאָס איז ניי אין ישראל. אָמאָל איז עס אָזוי נישט געווען. איר ווייסט עס.

ווי איר וועט נישט משפּטן דעם גלות און דאָס יידישע שטעטל, וועט איר מוזן מודה זיין אין די גרויסע וועלטן, אַז ער האָט זיך ניט באַנוגנט מיט אַ כלומרשט'דיקן „רעאַליזם", און אוודאי האָט ער נישט אָפּגע'חוזק'ט פון איר און האָט ניט באַדעקט איר ערד מיט בלאָטע און מיט קויט. בכן שטראָלט צו אונדז אַרויס דער אינערלעכער אמת פון אָט־ענער וועלט וואָס איז געווען און איז מער ניטאָ. און ס'איז אַ לויטערער אמת אָנגעהויבט מיט קדושה פאַר אונדז און פאַר די דורות נאָך אונדז און פאַר דער יידישער אייביקייט.

וועלכע זענען דאָרט געווען, ווי: יראת־שמים, תורה־לער־נען, אהבת־ישראל, בענקשאַפט נאָך ארץ ישראל, גלויבן אין גאולה און אין ביאת המשיח און אַ סך ענלעכע וועלטן. זעצט איבער די דאָזיקע וועלטן אויף דער שפּראַך פון מאָדערנעם מענטש און פֿאַרגלייכט זיי צו די וועלטן, וועלכע זענען ביים היינטיקן טאָג פֿאַראַן ביי אונדז. דער יידישער מענטש אין גלות, אין יידישן שטעטל, האָט זיך אַלע זיינע יאָרן געפונען ביים ספר. יעדער מענטש, אויך דער עם־הארץ, וואָס האָט זיך געפונען ביים משניות, ביים מדרש, עין־יעקב, תהילים, שוין אָפּגערעדט פון תלמיד־חכם, וועל־כער האָט טאָג און נאַכט נישט אויפגעהערט צו לערנען, נישט כדי צו באַקומען באַצאָלט — יעדער מענטש, וואָס האָט אַזאַ אינטערעס צו א ספר, איז במילא אַ דערהויבע־נער. דערצו נאָך אַ גאַנצע אומה, און אַזוי זענען מיר געווען: דער עם הספר.

עס איז דערפֿאַר נישט קיין וווּנדער, וואָס דאָס יידישע שטעטל איז געווען פול מיט גרויסע גייסטיקע כוחות. פונעם שטעטל זענען אַרויסגעקומען די גרויסע רבנים און פֿאַלקס־מנהיגים. פונעם שטעטל זענען אַרויסגעקומען די ערשטע משכילים, די פֿאַרשידנערליי סאָציאַליסטן, וועלכע האָבן זיך מקרים געווען פאר דער דערלייזונג און פרייי־הייט. און טרוימער און ויזיאָנערן פון גאולת ישראל, יוסף אַראַנאָוויטש, בערל קאַצענעלסאָן, א. ד. גאָרדאָן, שמואל יבנאלי, א. א., האָבן באַווּוסטזיניק און אומבאַווּוסטזיניק אָפּגעהיטן די אַטמאָספער פונעם שטעטל און דאָ אין ארץ ישראל, געשאַפן יענעם וווּנדערלעכן קלימאַט פון הויכע מידות, מסירת נפש, אידעאַליסטישן ענטוזיאַזם און ריינ־קייט. פונעם שטעטל זענען געקומען אַלע דיכטער און שרייבער מיט זייער גאַנצער תמימות, מיט זייער שפּע און ענערגיע, מיט אהבת ישראל אין האַרצן, מיט דעם גרויסן ציטער פאַרן גורל פון פֿאָלק און זיין צוקונפט, מיט פרומען אָפּהיטן די שטרעבונגען און וויזיעס. בערל קאַצענעלסאָן איז אַלע זיינע יאָרן, ביזן לעצטן טאָג, געבליבן דער מענטש פון באַברויסק. ביאַליק איז אַלע זיינע יאָרן ביז זיין לעצטן טאָג געבליבן דער וואָלינער. שניאור איז אויף שטענדיק געבליבן אַ שקלאָווער. בערלין, פֿאַריז און ניו־יאָרק האָבן נישט געקענט בייקומען שקלאָוו, מיט אַלע זייערע מעלות און חסרונות. דאָס זעלבע איז אויך געווען מיט מענ־דעלען, מיט שלום עליכמען און אַלע אַנדערע.

פֿאַרמירט די דאָזיקע געשטאַלט האָט קודם כל דאָס בוך, דאָס מלכות פון ספר, וואָס האָט איינגענומען דאָס שטעטל.

איצט האָבן מיר אויפגעהערט צו לייענען. דאָ און דאָרט געפינסטו נאָך אַמאָל איינעם אַדער צווויי אין אַ גרופּע, וואָס האָבן נאָך אויף זייער טיש אַ בוך פון שאָפמאָן, פון בערדיטשעווסקי. דאָס זענען איינצלנע, שארית הפליטה, עלטערע אַרבעטער פון מיט אַ סך יאָרן צוריק, וואָס זענען אַמאָל מיטן כוח פון בוך עולה־געווען קיין ארץ ישראל

דעע, נאָר ווי אַ מחשבה וואָס באַוועגט זיך אין אַ פורעם פון געפיל. די שורות זענען נישט סתם־אַזוי ברייטע, נאָר עס לויגט אין זיי אַ כוח, וואָס איז גורם שוווּנג און שטח. ס'איז נישט קלוג צו פאַרגלייכן פאָעטן, מחמת איטלעכער פאַרמאָגט זיין אייגענעם ניגון און דערבליקט זאָכן — די טערערן און דעם שמייכל פון זאָכן — דורך דער פריזמע פון דעם אייגענעם דמיון, און ס'איז נישט גרינג און אפשר נישט עטיש צו באַצייכענען די גרייס פון אַ פאָעט, עלעהיי עס וואָלט געווען אַ פינקטלעכע אַרשין דערויף — מען טאָר אָבער דערפון ניט דרינגען, אַז ס'איז לגמרי ניטאָ קיין מאָס און קיין נאָרמע, וואָרעם דאָס וואָלט באַטייט, אַז די קונסט פון ליד איז מער קונץ ווי קונסט. אַז פאָעזיע איז הויל פון אינטרינסיקאַלישע ווערטן און, אַז ס'איז דורכאויס און אָבסאָלוט ניט משיג צו זיין דעם אונטערשייד צווישן גאָלד און זילבער און בראָנדז. ס'איז ניט קיין אָפּנייג פון אָט־דעם כלל צו דערקלערן, אַז חיים גראָדע'ס גרייס ווי אַ פאָעט איז ריזיק און דערגרייכט אַזש גאָר ביז די „דיכטערישע" הימלען. און אויב מען זאָל אים יאָ פאַרגלייכן מיט עמיצן, איז זיין קרובה'שאפט צו חיים נחמן ביאַליק בסדר. און בסדר און טרעפלעך זענען די לעצטע צוויי שורות פון זיין מאָנומענטאָלער פאָעמע וועגן ביאַליקן:

„און קרוין מיך פאַר דיין יורש, בלאָז אין מיר אַריין
דעם גייסט און פייער פון די בני־הנביאים".

און אויב ער איז ביאַליקס יורש פאַרשעמט ער אים ניט; און אויב עס זענען פאַראַן ביי אים שורות וואָס זענען שטאַרקער ווי אפילו ביאַליקס, איז עס מחמת דעם וואָס „שחיטה־שטאָט" (בעיר ההיגה איז דאָך געוואָרן טרעבלינקע, מיידאַנעק, און צענדליקער קרעמאַטאָריעס. ווי ביאַליק האָט אויך גראָדע געלעכצט נאָך ירושלים און געבויגן דעם קאָפּ פאַר איר הייליקייט, בעת זיין ווילנע, ירושלים ד'ליטע, איז געוואָרן א בית־עולם, אַ לאַנדשאַפט פון טויט, און ער האָט אויסגעווייטיקט דעם „געזאַנג" — „דיין טאָכטער ווילנע לעבט ניט מער, ירושלים... דיין טאָכטער פון דער ליטע איז אַרויף אין פייער, ווי איר עלטסטע שוועסטער — וואָרמס, מיינץ און שפייער, ווי איר צווילינג־שוועסטער — אַלט־לובלין און קראָקע". און אין זיין נשמה און געמיט זענען בריידע ירושלים'ס פאַר'קנס'ט אויף אייביק:

„ווען איך האָב דיך דערזען, מיין שטילע עיר הקודש,
האָב איך דערזען מיין מאַמען ווי זי בענטשט ראש־חודש"

חיים גראָדעס פאָעזיע, דאָס איז דער מוסר'ניק מיטן דראַנג צו שלמות, ס'איז אברהם רייזענס קלויזניק מיטן „ווייענדיקן ניגון וואָס אין מיין האַרצן גייט אַריבער", און ס'איז ווילנע, וואָס עס רעדט נאָך „טיפער צו מיר דיין פעלדזיק־שטומער עבר", און ס'איז אַ נאָקעט „ינגל מיטן שוועסטערל פון טרעבלינקע" וואָס ער וועט ניט „דער ערד פאַרטרויען" און וועט אונדז נאָכגיין אויף אַלע דורות, און ס'איז דער מאַמעס שבתים אין דער וועלט וואָס איז געווען, ווו זאָרג און מנוחה האָבן זיך געמיניעט און ס'איז ירושלים די באַנייטע וואָס „אפילו אין געפענט ביסטו די עיר השלום, אפילו אויף דער וואָר ביסטו מיין שטאָט פון חלום", און ס'איז איבער אַלעמען דער פייער פון דעם סנה וואָס פלאַקערט צוזאַמען מיטן פייער פון די קרעמאַטאָריעס אין אוישוויץ. ניט אומזיסט האָט דער פאָעט דוד וואָלפע דערזען גראָדען דעם פאָעט אָט אַזוי: „א כתרשירה אויף זיין קאָפּ — אַיעדער אות.

— III —

א חוץ דעם כתר־שירה טראָגט גראָדע נאָך א קרוין: ער איז דער האַר פון וואָרט אין ביידע קיניגרייכן פון וואָרט — אין דער פאָעזיע און אין דער פראָזע. און ס'איז ניט קיין חידוש. עס זענען דאָ דערציילערישע ניואַנסן, סיפור המעשה, פיינע און קלאָרע פאַרטרעטן אין זיין פאָעזיע, און קיינמאָל ניט אויפן חשבון פון בילד, מוזיק, פון די אָטריבוטן פון פאָעזיע. און ס'איז דאָס אין זיין פראָזע מאָלעריישקייט, עס זענען פאַראַן שילדערונגען פון דער נאָטור אין אירע וואַריאַציעס פון שיינקייט און פאַרוועלקונג, און דער פולער דיאַפאַזאָן פון מעלאָדישקייט. דער חידוש באַשטייט אין דעם וואָס ער איז אין דער פראָזע ניט נאָר אַ מייסטער — ער איז בוי־מייסטער: סביבה, סיפור־המעשה, און געשטאַלטן — די דריי עלעמענטן אין נאָראַטיוער פראָזע — „ארקעסטרירן" זיך אין אַ גאַנצקייט, און ס'איז ניטאָ קיין ריס צווישן זיי.

ס'איז דאָ אָבער עפעס מער אין גראָדעס „ראָמאַנען" — לדוגמא, אין „דער מאַמעס שבתים", „דער שול־הויף", „די קלויז און די גאָס", וכדומה, און דער עיקר אין די צוויי בענד, „צמח אַטלאַס" און „די ישיבה". און ס'איז אָט־וואָס: די געשטאַלטן און געשעענישן שעפּן זיך ניט אויס צווישן די טאָוולען פון די ביכער, זיי שפּרייזן אַרײַן בער זייערע גרענעצן, און אַן אומענדלעכקייט באַגלייטזיי (און מען קאָן אויף דעם אָנוועגדן דעם רעליגיעז־פאָעטישן משל, אַז גאָט איז אין דעם מענטש און דער מענטש איז אין גאָט וויי דער ים איז אין דעם פיש און דער פיש איז אין דעם ים). די געפילן און שפאָנונגען און די אידעע אישע געראַנגלען זענען נישט פאַרשפאַרט און פאַרשלאָסן אינעווייניק אין די געשטאַלטן, ווי אין אַ תפיסה, אָדער ווי אין אַ פאַרמאַכטן צימער מיט געדיכטע אַראָפגעלאָזענע פאַראָהאַנגען, נאָר זיי לייכטן אַרויס און רינגלען אַרום די געשטאַלטן, און די פענצטער און די טירן פון דעם צימער עפענען זיך צו דער וועלט, און עס ווערט אונדז קלאָר, אַז ניט בלויז זיי, די געשטאַלטן און די ביכער, נאָר דער אוניווערז נייטיקט זיך אין גנאָד און ליבשאַפט.

גראָדעס שורשדיקע יידישקייט איז דאָך בולט אין אַלע זיינע ווערק — פאָעזיע און פּראָזע, און ער האָט דאָך מתקן געווען דעם מיטאָס און די ווירקלעכקייט פון מוסר אין ליד און אויף דער רחבות'דיקער קאַנווע פון די צוויי בענד „צמח אַטלאַס" און „די ישיבה". ער האָט אָבער די ישיבה נישט פאַרזיגלט און נישט אָפּגעטיילט פון דעם אוניווערז. און אַקוראַט ווי פלאָבער און דאָסטאָיעווסקי און שלום־עליכם, האָט ער געקוקט אויף דער וועלט און געזען זי מיט טרערן אין די אויגן. ער האָט נישט „אידעאַליזירט" די יידישע וועלט וואָס איז געווען און איז מער

דר. עזריאל נאַקם

(צונעשיקט פון מחבר)

חיים גראַדע – צו זיינע זיבעציק יאָר

— I —

חיים גראַדע ווערט הייַ־יאָר אַ בן שבעים. וואָלט די מערכה פון יידיש אין אונדזערע טעג געווען אַ גינסטיקערע און דער גייסטיקער מצב אין אונדזער סביבה געהייבענער, וואָלט דער יובל זיינער אָפּגעריכט געווארן אויף אַן אימפּאָזאַנטן אופן, ממש ווי אַ נאַציאָנאַלער יום־טוב. אויף דעם ערשטן איינדרוק שיינט עס אפשר אַביסל גוזמא'דיק. טראַכט מען זיך אָבער אַריין אין דעם וואָס חיים גראַדע שטעלט מיט זיך פּאָר, שאַצט מען אָפּ אפילו בחפּזונדיק זיין צושטייער צו אונדזער ליטעראַטור — הן די שפּע און הן דאָס איכות פון זיינע ווערק — קאָן דאָך וועגן דעם קיין פּלוגתא נישט זיין, און עס פּאַרשווינדט וועלכער עס איז ספק.

חיים גראַדע האָט אַריינגעשפּאַנט אין אונדזער ליטעראַטור ווי אַ פּאָעט, און אַ פּאָעט בחסד עליון איז ער פּאָר־בליבן אויף תמיד. הגם דאָס ערשטע בוך זיינס האָט געהייסן „יאָ", איז זיין ליד געווען אָפּט אומעטיק און מאַנענדיק, אין דעם טאָן און תוכן, און דער יאָ איז געווען ווי אַן אויפּ־מונטערונג צו זיך אליין. ס'איז פּאַראַן אַ מערקווירדיקע פּראָזע אין ספר זכריה: אסירי התקוה, געפּאַנגענע פון האָפענונג. גראַדעס יאָ איז געווען דער יאָ פון אַ געפּאַנ־גענעם, אָבער אַ געפּאַנגענער פון האָפענונג, ווי ער וואָלט זיך אליין פּאַרווּיגט און באַרואיקט מיט בטחון: „מיין גורל איז צו זיין אַ דיכטער, אַ יידישער דיכטער, אויסצושפּילן מיין ליד אויף די 22 סטרונעס — די כ"ב אותיות פון דעם אלף־בית — און איך וועל מיין חלום פּאַרווירקלעכן". און אַזוי איז עס טאַקע געווען.

חיים גראַדע האָט אויסגעקליבן זיין אייגענעם וועג, ווי ס'איז דער שטייגער פון אַ שפּעריש מענטשן, און ס'איז געווען אַ דרך־המלך וואָס האָט אים געפירט, אָבער נישט אַוועקגעפירט פון זיינע חברים־מוסר'ניקעס אין דער ישיבה, פון די גאַסן און מערק פון ווילנע — סיי די ווילּ־נער של־מטה און סיי די ווילנע־של־מעלה. ער איז געווען אַן עד־ראיה פון דעם חורבן, ביים סאָמע שוועל פון דעם גיהנם, און ער איז געווען אין די היימען פון די ברידער־שרייבערס וואָס דער אכזר אין קרעמל האָט פּאַרטיליקט, און שפּעטער איז ער געווען אין דער נאָך־מלחמה'דיקער פּאַריז, און ענדלעך האָט ער געפונען אַ היים אין אַמע־ריקע. אומעטום האָט ער געטראָגן מיט זיך זיין שורש'דיקע יידישקייט, ווי אַיינער וואָס האָט דערשפּירט איר טעם אין שטוב ביי דער מאַמעס שבתים, אָבער אויך ווי אַיי־נער וואָס האָט אינגעזאַפּט אין זיך לומדות אין דער ישיבה און חכמה ביים חזון איש, און האָט געטרונקען פון אַלע קוואַלן פון יידישקייט.

כראָנאָלאָגיש, לויט דעם לוח, ווערט טאַקע חיים גראַדע זיבעציק יאָר. ער איז פּריש און שפּרודלדיק און קוקט אויס יונגער. דאָך אין אַ פילאָסאָפּישן און קולטור־היסטא־רישן זין — אַז מען פּאַרטיפּט זיך אין זיינע ווערק, פּאָזיע און פּראָזע — דאָכט זיך, אַז ער איז זיבעציק גע'כפּל'ט עטלעכע מאָל, אַז ער איז אָנגעלאָדן מיט דורות'דיקייט. ס'איז טאַקע מחמת זיין יסוד'יקער יידישקייט, וואָס איז באַהערשט מיט ברייטן אַלגעמיינעם וויסן, מחמת דעם חותם פון מוסר אין זיין געמיט און מחשבה. ממילא איז זיין בא־ציאונג צו „ליטעראַטור" ווי צו אַ ספר, נישט ווי אַ מקור פּאַרבייגיינדיקער פּאַרווייַלונג, נאָר ווי די אַנטפּלעקונג פון אונדזערע איבערלעבונגען און דערקענטענישן, דאָס התגלות פון די טערערן פון זאַכן. יידיש־לשון אין זיינע ווערק איז נישט די בידנע, אָרעמע שפּראַך, אויסגעלייַדיקט פון טראַדיציאָנעלן אינהאַלט, צו וועלכער מיר האָבן זיך צוגעווויגט, נאָר ס'איז דער יידיש פון מענדעלע און פּרץ, פון ישראל סאַלאַנטער און פון דעם חזון־איש — און ס'איז אַ ווונדערלעכער און טייערער געווּעב פון אַראַמיש און לשון־קודש און פאַלקישן יידיש.

— II —

חיים גראַדעס אָרט אין דער יידישער ליטעראַטור איז אַן איינגעפּונדעוועטער. ער האָט זיך שוין לאַנג דער־וואַרבן אַן אויבן־אַן אין איר סאָמע מזרח־וואַנט, צוזאַמען מיט די קלאַסיקערס און אירע וויטערדיקע בוי־מייסטערס. ער האָט זיך קונה־שם געווען סיי ווי אַ פּאָעט און סיי ווי אַ דערציילער. פּאַראַן אין יעדער ליטעראַטור שרייַ־בערס וואָס זענען שעפּעריש אין ביידע ספּערעס, און דאָך איז עס אַ זעלטנהייט, אַז זיי זאָלן זיין שעפּעריש אויף דער זעלביקער מדרגה און מיט אַן ענלעכן פּאַרנעם.

ווי אַ פּאָעט איז חיים גראַדע אַ יחיד במינו, אַ מעכטי־קער דעמב, מיט קרעפּטיקע און טיפע וואָרצלען אין אונ־דזער וויטן און נאָענטן עבר און אין אונדזער צער'פולן, „אויסטערלישן" היינט, און די צווייגן פונעם דעמב שפּרייטן זיך אין אַלע ריכטונגען: פון דעם לאַנד פון די אומגעקומענע סאָוויעטיש־יידישע שרייבערס און אין זיין פּלא'דיקער, אומפּאַרגעסלעכער און אויפּטרייסלענדיקער עלעגיע, ביז ירושלים, עיר הקודש, און דעם כותל אין ירושלים, אין פּאָעמעס אין וועלכער ס'איז דאָ דער ציטער פון צייט און דער אָטעם פון אייביקייט. און אומעטום און שטענדיק איז דאָ די איכה וועגן „אַ נאָקעט יינגל... וואָס טראָגט זיין שוועסטערל פון אויוון אין טרעבלינקע" און וויל ערגע־ניט, אפילו ביים כנרת דעם בלויען „זיין קאָלט און נאָקעט שוועסטערל דער ערד פּאַרטרויען", דאָס שוועסטערל, וואָס ער האָט (ווי דער נביא זכריה) ווי „אַ בראַנדצייכן פון פייער אַרויסגעריסן".

ס'איז לגמרי ניט קיין צופאַל וואָס די שורות אין גראַדעס פּאָעמעס זענען בריייטע און דער ריטעם אַ קרעפּ־טיקער, מחמת דער ריטעם איז ווי אַן אָפּקלאַנג פון דעם ריטעם פון דער מחשבה, נישט ווי אַן אַבסטראַקטע אי־

חוה ראָזענפאַרב

גאָלדפיש, דו שטאַרבסט...

גאָלדפיש, דו שטאַרבסט.
דיין שיינקייט ליגט אויפן פלאַך
פון אַקוואַריום־וואַסער —
אַן אַרויפגעהויבענער, אַרויפגעטראָגענער אונטערגאַנג.
אַ באַוועגלאָזע אינדזעלע פון שטאַרבנדיקן גאָלד,
וואָס גאָלדיקט נאָך און גלימערט נישט מער.
דיין קליין אָפן מויל איילט זיך און זופט און זופט
נישט, וואַסער, נישט לופט —
נאָר טויט.

גאָלדפיש, דו שטאַרבסט.
צאַפּלענדיקע כימערע מיינע,
וואָס האָסט זיך געיאָגט
אינעם צעוויגטן וואַסער־וואָלד
נאָך אומזעבאַרע סודות
און זיי געשלונגען מיט אַ קליין אָפן מויל
צווישן מושלעס און זאַמדן
און פאַרצעלייענע פאַלאַצלעך,
אינעם ליכט פון עלעקטרישן לעמפל —
דער קינסטלעכער זון.
ווי גראַציעס, ווי זינגעוודיק
איז געווען דיין האַרמאָנישער שוואַנג
אין דער וועלט.
וואָס איך האָב דיר אויסגעבויט.
אַ קינסטלעכע וועלט.
פאַר דיר איז זי געווען לעבן
און פאַר מיין אויג — וואַרקייט.
מיין בליק האָט אַליין ווי אַ גאָלדפישל
זיך געיאָגט נאָך דיר, ווי נאָך אַ גלימערדיק
פלעמל, וואָס שווימט דורך ליאַנעס פון שטילקייט
צו שויסן פון גליק
ערגעץ אין אַ פאַרכשופטן דזשונגל . . .

איצט שטאַרבסטו, גאָלדפיש מיינער.
ביסט נישט שיין מער
און נאָך נישט מיאוס.
ביסט נאָך נישט דאָרטן
און שוין נישט דאָ . . .
צווישן דעם „נאָך" און דעם „שוין נישט"
זופסטו מיט אַ קליין אָפן מויל
נישט וואַסער, נישט לופט —
נאָר טויט.

ווי שטיל.
פון אַלע שטילע טויטן
האָב איך איינעם נאָך אַזאַ געקאָנט —
מיין מאַמעס.
דיין גאָלד — איר גאָלד.
און דאָס מויל, וואָס זופט . . .
פון אַלע שטילע טויטן
האָב איך איינעם נאָך אַזאַ געקאָנט —
מיינע חלומות.
זיי זענען אויסגעגאַנגען נאָך שטילער.
אַפילו נישט באַמערקט.

גאָלדפיש, דו שטאַרבסט.
איך קען דיך נישט רופן צוריק.
דאָרט וווּ דו ביסט
הערשן געזעצן אומפאַרמיידלעכע . . .
עס געשעען נישט קיין ניסים מיט פיש,
נישט מיט מענטשן
און אויך נישט מיט קיין חלומות . . .
אונדז צעטיילט און אונדז פאַרבינדט
בלויז די אומבאַהאַלפנקייט —
און אין איר
ביסטו דער גיבור.
וויל דו הויערסט דאָך איבער מיר,
קליינער, שטאַרבנדיקער גאָלדפיש,
אויסגייענדיקע כימערע, צאַנקענדיקע מאַמע,
מיט דעם אומגעהויערן, פרעמדן
כוח פון טויט.

צווישן זענען ווי אַ סך פון זייער גלייכן אָנגעשלאָסן געוואָרן
אין דער סאָוויעטישער ארמיי.

מיר זענען צוריק אַוועק קיין ווייסליץ. איין חברהמאַן
האָט רעקוויזירט אַ גרויס שיין הויז, און מיר האָבן זיך
דאָרט באַזעצט אַלע צוזאַמען סיי צוליב היימלעכקייט, סיי
צוליב זיכערקייט.

יעדן אָוונט זענען צו אונדז געקומען די ידישע זעלנער
פון דער רויטער אַרמיי און מיר האָבן פאַרברענגט צוזאַ־
מען. איין מאָל פרעגט מיך אַ ידישער אָפיציר צי איך ווייל
נקמה נעמען אין די דייטשן. פארשטייט זיך, אַז איך האָב
מסכים געווען.

קורץ נאָך דעם שמועס איז געקומען די געלעגנהייט.
דער אָפיציר איז געקומען מיט אַ מיליטערישן דזשיפּ און
מיך אַוועקגעפירט אין די וועלדער. דאָרטן זענען אונטער
אַ וואַך געשטאַנען צוויי אַנטוואָפנטע דייטשע זעלנער.

דער אָפיציר האָט מיר דערלאַנגט א רעוואָלווער און
געהייסן איך זאָל זיי דערשיסן. איך האָב אים געזאָגט, אַז
איך קען נישט שיסן אין די אומבאַוואָפנטע אומבאַשיצטע
זעלנער.

„דיין טאַטע האָט אויך נישט געהאַט קיין געווער, ווען
אָט די אויסוווּרפן האָבן אין אים געשאָסן" — האָט דער
אָפיציר צו מיר געטענהט און געשריגן.

איך האָב אים גאָרנישט געקענט ענטפערן. איך האָב
נאָר שטיל און פעסט געזאָגט:
„איך בין נישט קיין דייטש".

האָט עס געזרופן. מיר ביידע האָבן געגומען זאָמלען די „סאָטקעס" און מיט דעם שנאַפּס איבערגעקויפט אַ דייטשן עלטערן וועכטער, ער זאָל קוקן אין אַ זייט, וועז מיר וועלן אַנטלויפן.

מיט סטעפקען זענען מיר אַנטלאָפן. אַ קריסט, אויפן וועג האָט אונדז באַהאַלטן אין אַ שטאַל. דאָרטן האָבן מיר צוגעוואַרט ביז די „קאָלייקע" איז אָנגעקומען. דאַן זענען מיר שנעל געלאָפן צו דער באַן.

וועגן קויפן אַ בילעט האָט קיין רייד נישט געקאָנט זיין, מיר האָבן זיך געדאַרפט שנעל אַרויפכאַפּן אויפן צוג, וועז ער נעמט רירן. אַזוי האָב איך טאַקע געטאָן. אָבער סטעפקע איז מיר ערגעץ פאַרשוווונדן.

אָפּגעפאָרן אַ שטיקל וועג, איז געקומען אַ קאָנדוקטאָר און מיך געגומען פונאַנדערפרעגן. איך האָב זיך אָנגעגעבן אַלס אַ פּויליש מיידל, וואָס איז אַנטלאָפן פון די אָקאָפּעס. איך האָב געראַדט מיט פויעריש לשון. איך האָב אָבער באַמערקט, אז דער קאָנדוקטאָר ווייסט, אַז איך זאָג אַ ליגן, ער זעט, אַז איך בין אַ יידישע.

ער האָט מיך פאַרשלאָסן אין אַ קופּע. דער צוג איז אַנגעקומען קיין פּינטשעוו. דאָס שטיין אויף דער סטאַציע האָט געדויערט לאַנג. פאַרשיידענע שווערן מחשבות זענען מיר געקומען אויפן געדאַנק. איך האָב זיך געגרייט צום ערגסטן.

וועז דער צוג האָט געריכט, איז דער קאָנדוקטאָר געקומען און מיר געבראַכט עסן און קאָווע. ער האָט מיר דערציילט, אַז ער האָט שוין אַ סך יידן געהאָלפן. מיר האָט ער געראַטן נישט אַראָפּצוגיין אין ווייסליץ, ווייל דאָרט זענען די דייטשן. ער האָט אָפּגעשמועסט מיטן צוג־פירער ער זאָל צוליב עפּעס אַ סיבה זיך אָפּשטעלן אויף אַ געוויס אָרט און פון דאָרט וועל איך האָבן אַ קורצן וועג אין דאָרף קאָביעלניקי. ער האָט מיר אויך אָנגעוויזן, וווּ איך דאָרף נעמען אַ שיפל און אריבערגיין דאָס וואַסער.

אזוי האָב איך טאַקע געטאָן און בין בשלום אָנגעקומען קיין קאָביעלניקי. איך בין אַריין צו סטעפקעס עלטערן און פונקט אָנגעטראָפן אַ פול הויז מיט אוקראַיניש זעלנער. סטעפקעס עלטערן אָבער האָבן זיך גלייך אַריינטירט און גענומען מיך ארומהאַלדזן מיט פרייד און גערייען „קוזינקא". ביי זיי בין איך געווען עטלעכע טעג, סטעפקע איז אויך בשלום געקומען אהיים אַ פּאָר טעג שפּעטער.

טאָמעק טשערוו האָט מיך געטראָפן, און געהייסן קומען צום אים. איך בין ביי זיי געווען און געהאָלפן אין דער אַרבעט. טרעפט, אַז עס קומט אריין א דייטש מיט אַ טשעך, אַ פעלדפּעבל. איך האָב גענומען זיך „מאָדליען" (תפילה טאָן) און צלמען. אָבער עס האָט נישט געהאָלפן. דער דייטש האָט הויך געשריגן, אַז איך בין אַ יידישע און געוואָלט דווקא מיך אָוועקפירן. טאָמעקס שווּעסטער מאָניע האָט גענומען בעטן און זאָגן, אז איך בין זייערס אַ קוזינקע. דאָס האָט אָבער נישט איבערצייגט דעם דייטש. דער טשעך האָט געבעטן דעם דייטש, ער זאָל אַרויסגיין איבערפרעגן דעם באַלעבאָס, און דערווייל בין איך פאַרשווונדן.

איך בין אָוועק אַרבעטן אויף אַ פאָלווּאַרק, ווייל טאָמעק האָט מורא געקראָגן, אַז מיטן דערנענטערן זיך פון דער פראָנטליניע וועלן זיך דאָ נעמען באַווייזן מער דייטשן. אויך דער בונקער האָט געמוזט ליקווידירט ווערן און מיין ברודער מיט דער חברה זענען אָוועק באַהאַלטען זיך אין היילן.

איין מאָל ביינאַכט, וועז איך בין געשלאָפן צוזאַמען מיט נאָך אַ שיקסע, זענען אריין צו אונדז זעלנער. מיר האָבן זיך דערשראָקן. איינער איז דאָן צוגעקומען צו אונדז אוּן געפרעגט: „טי זנאיעש זא לאָסעם?" (צי קענסטו „זאָ לאָ־סעם?"). „זאָ לאָסעם" איז געווען אלטער אייזענבערגס פּסעוּדאָנים.

איך האָב זיך באַרואיקט אוּן ארויסגעגאַנגען מיט זיי. דאָס זענען געווען רוסן, אלטערס מיטווויינער פון די היילן, איבערגעטאָן אַלס דייטשן. איך בין מיט זיי אָוועק זיך זען מיט מיין ברודער אוּן מיט דער חברה.

די געשיכטע פון די היילן איז אַן אינטערעסאַנטע, ווייניק מענטשן, אפילו צווישן די פויערים, האָבן געווּסט וועגן זיי. וועז עס איז די מענטשן פון בונקער געווארן שווער צו בלייבן אין דאָרף האָבן זיי די פויערים אָנגעוויזן אויף די היילן אוּן געווּסט דעם וועג אהין. מיין ברודער אוּן נאָטע פעפער זענען געווען די ערשטע, וואָס זענען דאָרט אריין, שפּעטער זענען צוגעקומען די איבעריקע.

די פויערים האָבן אויך געוויזן דעם וועג אהין דריי וואַסאָוצעס, וועלכע האָבן דעזערטירט פון די דייטשן, מיטנעמענדיק זייער געווער. זיי האָבן געוואָלט זיך רעהאַביליטירן אוּן דערפאַר געווען מיט אונדז זייער גוט.

דער איינגאַנג צו די היילן איז געווען אַ שמאָלער. מען האָט געמוזט קריכן אויפן בויך אַ לאַנגן וועג. אָבער אינעווייניק איז געווען גרוים אוּן באַקווּעם.

די גרופּע אין די היילן האָט זיך געזרופן פאַרטיזאַנער־גרופּע אוּן זיך פאַרהאַלטן ווי פאַרטיזאַנער, דאָס הייסט אויסגעפירט סאַבאָטאַזש־אַקטן, אַנפאַלן, רעקוויזיציעס א״א. אָבער זיי זענען נישט געווען אַנגעשלאָסן אין קיין איינער פון די בריגאַדעס, נישט אין קיין אַרגאַניזאַציע. אגב האָט זי עקזיסטירט אַ קורצע צייט.

דאָרט, אין די היילן האָב איך אין קורצן זיך דערוואַרט די באַפרייאונג. די רוסן זענען אַנגעקומען צו דער היילן, לויט דער אַנווייזונג פון די פויערים אוּן געהייסן אונדז אַרויסקריכן. ווייל מיר זענען געווען צוזאַמען מיט די וואַסאָוצעס, האָבן זיי אונדז צוגענומען אויף אַן אויס־פאַרשונג. אַ גאַנצע נאָכט האָבן זיי אונדז געהאַלטן, אויס־געפרעגט צי מיר האָבן געקעמפט קעגן די דייטשן אוּן ווי אזוי.

די יידן זענען גלייך באַפרייט געווארן. זיי האָבן די מע־נער געראַטן גיין אין מיליטער אריין. די דריי רוסן האָבן זיי מיטגענומען מיט זיך.

איין רוס, פיאָדאָר האָט ער געהייסן, האָט געטענהט, אַז ער איז אַ גרויסער קעמפער אוּן פאַטריאָט. די אויס־פאַרשער האָבן אים געבראַכט צום אַרטיקן אָנפירער פון דער קאָמוניסטישער באַוועגונג אוּן יענער האָט אין אים דערקענט איינעם פון די ערגסטע דייטשע מיטהעלפער. די רוסן האָבן דעם פיאָדאָר גלייך דערשאָסן. די אַנדערע

געווען, ווען כ׳האָב דאָרט געפונען נאָך 4 פריינד און אויך מיין ברודער!

דער בונקער איז געווען אַ קעלער אין גאָרטן. אַריין איז מען דורך אַן עפענונג, וואָס איז אויך געווען פאַרמאַסקירט מיט וואַקסנדיקן גראָז. אין בונקער האָט געקאָפטשעט אַ לאָמטערן, געלעגן איז מען אויף שטרוי. צוגעדעקט האָט מען זיך מיט אַן אַלט גרויס בעטגעוואַנט פול מיט לאַטעס. די מענטשלעכע באַדערפענישן האָט מען דערליידיקט אין כלים, וועלכע מען האָט ביינאַכט ארויסגעטראָגן.

אַ גאַנצן טאָג האָט מען געמוזט ליגן שטיל צוליב מורא, עמעצער זאָל אונטערהערן. ערשט ביינאַכט האָבן מיר זיך אוועקגעזעצט שמועסן, דערציילן. דער עיקר האָבן מיר געדעדט ווען עסן. אַמבעסטן איז געווען ווען עס האָט געריגנט דעמאָלט האָבן מיר קיין מורא נישט געהאַט, אַז מען וועט אונטערהערן. דער קריסט האָט אונדז אויך געבראַכט אַביסל וואַרעם עסן יעדע נאַכט, איין שיסל פאר אַלע. דערצו איז זי געווען געזונ שיטער.

אין בונקער זענען געווען מיין ברודער אהרן, פעלע צוקערמאַן, האַנקע, נאָטע פעפער. שפּעטער זענען נאָך צוגעקומען אַנדערע. עטלעכע חברה זענען געווען באַהאַלטן אין נאָענטע ערטער.

אין דעם דאָזיקן בונקער האָב איך פאַרבראַכט אַ צוויי יאָר.

דער קאָמענדאַנט פון ווייסליץ איז געווען אַ שלאָנזאַק, דאָס הייסט אַ דייטש פון פוילישן שלעזיע. ער איז דערהרגעט געוואָרן. קיינער האָט נישט געווסט דורך וועמען. זיין פרוי, אַ ביטערע אַנטיסעמיטקע, האָט געזאָגט, אַז יידן האָבן עס געטאָן. אַזוי ווי קיין יידן זענען דעמאָלט אויף דער אויבערפלאַך נישט געווען, האָט זיך אַנגעהויבן אַ זוכענישט פון יידן אין דער גאַנצער געגנט.

געווען איז עס ווינטער. טאָמעק טשערוו האָט דעם בונקער גוט פאַרמאַסקירט מיט שניי. ער אליין האָט מורא געהאַט צוצוגיין צום בונקער. פינף טעג זענען מיר דאָרט געווען אַן עסן, אַן וואַסער. צום סוף האָט מיין ברודער נישט געקענט מער אויסהאַלטן און ער האָט מיט די לעצטע כוחות — ער איז געווען דער שטאַרקסטער פון אונדז — אַוועקגעקראָכן די קלאַפּע פון אריינגאַנג, וואָס איז געווען פאַרפרוירן און באַדעקט מיט אַ דיקער שיכט שניי. ער האָט ריזיקירט און איז אַוועק צו זיינעם אַ פריינד. ער האָט אונדז געבראַכט עטלעכע ברויט און אַ סך נייעס.

די נייעס זענען געווען וויכטיקע און גוטע. דער רוסישער פראָנט האָט זיך דערנענטערט.

אַ צייט שפּעטער האָבן מיר באַקומען אַ ידיעה, אַז די רוסן זענען אין ווייסליץ. מען האָט באַשלאָסן, אַז איך זאָל גיין זיך אינפאָרמירן. מען האָט מיך אַנגעטאָן וואַרעם און אַנגעזאָגט איך זאָל זיך פארבינדן מיט אַ יידישן רויטאַרמייער. אַז מיר וועלן טרעפן יידישע זעלנער זענען מיר געווען זיכער.

אויפן אַמאָליקן יידישן בית־עולם, מיט די צעבראָכענע מצבות איז טאָקע געשטאַנען אַ טאַנק מיט רוסישע זעלנער. איך האָב אין אַ צעבראָכן רוסיש לשון געפרעגט צי עס איז דאָ אַ יידּ. עס איז צוגעקומען אַן אָפיציר און האָט מיך אַוועקגעפירט אין אַ ווינונג און געזומען רעדן מיט מיר יידיש. איך האָב אים אַלץ דערציילט.

צו מיין גרויסער אַנטוישונג איז עס נישט געווען קיין רעגולערע מיליטער־אָפּטיילונג נאָר אַן אויסשפּיר־פאָרפאָסטן. ער האָט געזאָגט, אַז אזוי שנעל וועלן זיי די דאָזיקע געגנט נישט פאַרנעמען, כאָטש זיי זענען נישט ווייט. ער האָט אונדז געראָטן נישט בלייבן אין בונקער, נאָר גיין אין דער ריכטונג, ווו די רוסישע אַרמיי איז באַפעסטיקט און פון וואַנען זיי וועלן זיך שוין נישט צוריקציען. ער האָט מיר אפילו אַנגעצייכנט אַ מאַפּע ווי צו גיין.

אַ לענגערע צייט, כמעט אַ גאַנצע נאַכט, האָבן מיר געשמועסט. צוזאַמען מיט אים איז אויך געווען אַ רוס, אפשר זיין פּאָליט־קאָמיסאַר. זיי האָבן מיך אריסגעפירט אויפן וועג, גוט זיך אומגעקוקט צי עס זענען נישטאָ קיין שטערונגען און געווונטשן מיר אַ גליקלעכן וועג. דער יידישער אָפיציר האָט מיר צוגעזאָגט, אַז אויב ער וועט לעבן בלייבן, וועט ער קומען מיך זען.

ער איז נישט געקומען.

אונדזער חברה איז שוין ארויס פון בונקער און פארזאַמלט זיך אין אַ שייער. זיי זענען געווען זייער האָפּערדיק און געגלייבט, אַז די רוסן וועלן זיך פון דאַנען שוין ניט צוריקציען. נישט געקוקט וואָס איך האָב זיי דערציילט, האָבן זיי באַשלאָסן נישט פאָלגן דעם אָפיציר נאָר בלייבן. דער דאָזיקער באַשלוס האָט פאַרלענגערט די ליידן און פאַרגרעסערט די קרבנות.

איך האָב אָנגעהויבן ארבעטן שטובאַרבעט ביי די פויערים, געגאַנגען פון הויז צו הויז. צו לאַנג אויף אירן ארט האָב איך זיך נישט פאַרהאַלטן. דאָס נע־ונד זיין איז אַלץ געווען בעסער, ווי דער בונקער.

איך האָב געאַרבעט ביי א פויערישער משפּחה לעד. דער רוסישער פראָנט איז געווען נישט ווייט און די דייטשן האָבן אַדורכגעפירט אַ מאָביליזאַציע פון דער פוילישער יוגנט, יינגלעך און מיידלעך, צו גראָבן אָקאָפּעס פאר זייער מיליטער.

געניע לעך, אַ טאַכטער פון מיין באַלעבאָס, האָט אויך געדאַרפט גיין אַרבעטן. איך האָב פאַרגעלייגט, אַז איך וועל גיין אויף אירן ארט גראָבן די אָקאָפּעס. די זאָך איז די פויערים זייער געפעלן, און ביים אָפּפאָרן האָט דער סאָלטיס געהאַלטן אַ דרשה צו די אָפּפאָרנדיקע, וואָרנענדיק זיי, אַז מען זאָל מיך שיצן און אַן מיר זאָלן זיי זיך נישט אומקערן צוריק.

זעקס וואָכן האָב איך געאַרבעט שוער און ביטער. אַ סך שקצים און שיקסעס זענען אַנטלאָפן. א טייל האָט מען געכאַפּט און באַשטראָפט. אַ שגץ פון ווייסליץ האָט מיך דערקענט. ער האָט מיך נישט אויסגעגעבן, נאָר כסדר געדרופן „טשאָרנאָ״ (שוואַרצע) און דערמיט געציגן די אויפמערקזאַמקייט אויף מיר. איך האָב געמוזט קלערן וועגן אַן אויסוועג.

איך האָב געאַרבעט צוזאַמען מיט א שיקסע פון קאָביעלניקי, סטעפקע. זי איז געווען אַ טעמפּע און אַן איניציאַטיוו. זי האָט זיך געקלאַמערט אין מיר. מיר פלעגן קריגן צו הונדערט גראָם בראָנפן, אַ „סאָטקע״ ווי מען

פון זיין טישל און מיט פעסטע טריט צוגעגאַנגען צום אַלטן און מיט כעס אין זיין קול אויסגעשריען באַפעלעריש:

— גענאַסע, שטיל זיין! אויב דו ביזט שיכור, גיין פון דאַנען. זאַפאַרט!...

*

דער אַלטער האָט לאַנגזאַם אויפגעהויבן זיין צעאַקערט פנים און פֿלוצלונג זיך צוריק אַ שטעל געטאָן אויף די פיס:

— איך בין שיכור? איך? כאַ־כאַ־כאַ! איך בין נישט שיכור! ניין, ניין!... איז זייט שיכור מיט בלוט, פרעמד בלוט...

— שווייג! שווייג! — האָט טופּענדיק מיטן פוס געשריגן. דו באַפעלסט מיר שווייגן? מיר? דו... דו שעם זיך בעסער פאַר מיין גרויען קאָפּ... און ווער ביזטו, וואָס זאָלסט צו מיר אזוי רעדן?! האַ? ווער ביזטו? האָט דער אַלטער געקוקט מיט וואַנזיניקע אויגן אויפן אָפּיציר, ווי וועלנדיק אים מיט די צוויי האָריקע הענט ארומנעמען ביים גאָרגל. — דיין זון האָט מען ערשט מיט אַ שעה צוריק נישט דערשאָסן, נאָר מיינעם, מיינעם! מיין זון האָבן זיי דערמאָרדעט!...

און אידער ס'האָט נאָך ווער צייט געהאַט אַ וואָרט אויסצורעדן, האָט דער אַלטער געהאַט פון זיך אראָפּגע־ריסן די פּאַטראָנען טאָשן און זיי אוועקגעשליידערט אין אַ זייט, אויף דעם דיל. און מיט דער זעלבער געשיקטקייט האָט ער קרעפּטיק אַ שטויס געטאָן מיט זיינע ציטערדיקע הענט די ביקס אינעם ברעג פונעם טיש, און די צוויי צעבראָכענע טיילן געוואָרפן מיט אַ הויך געלעכטער פאַר די פיס פון דעם אויפגעקאָכטן אָפּיציר פון דער פעלד־זשאַנדאַרמעריע.

דער אָפּיציר פון דער פעלד־זשאַנדאַרמעריע האָט אַ וווּנק געטאָן צו צוויי סאָלדאַטן פון די נאָענטסטע טישלעך, און די לעצטע האָבן אַ כאַפּ געטאָן דעם אַלטן זעלנער פאַר זיינע הענט און געשטויסן אין דער ריכטונג פונעם אַרויסגאַנג.

דער אַלטער האָט זיך נישט געווערט, נאָר זיין צעוויי־טיקט פנים האָט אויסגעדריקט מידקייט און רעזיגנאַציע.

שטייענדיק שוין בייַ דער טיר פונעם אויטאָ, וואָס האָט אים געזאָלט אָפּפירן צום פעלד־גערייכט, האָט ער זיך אַ ריס געטאָן פון די הענט פון די צוויי סאָלדאַטן און מיט אַ סאַרקאַסטישן ביטול־געלעכטער געשריען:

— איך גיי שטאַרבן... איך גיי שטאַרבן... כאַ־כאַ־כאַ און איר וועט דען לעבן?! כאַ־כאַ־כאַ! און אין וועט דען לעבן?! — — —

---

* משה־לייב פעטשעניק, האט געשטאמט פון זאמושעווי, מזרח־גאליציע, און האט געווינט אין לאוויטש אן ערך 15 יאר, ווו ער האט בישעתו פארענדיקט די איבערזעצונג אין יידיש פון אלטנרי־בישן אריגינאל, דאס קלאסישע ווערק פון האמער'ס „אדיסיי". פאר דער דאזיקער ארבעט האט ער פון ייד. פעזקלוב אין פוילן באקומען די ט־טע פרעמיע פאר פרעמד־שפראכיקע איבערזעצונגען.

ער איז אומגעקומען מיט זיין פרוי און זון אין וואַרשעווער געטא.

מלכה קרישטאל

„...איך בין נישט קיין דייטש"

דאָס שטעטל ווישליץ (ווייסליץ), ווו איך בין געבוירן געוואָרן און פארברענגט מיינע ערשטע יוגנט־יאָרן, איז פאַרנומען געוואָרן דורך דער דייטשער אַרמיי אין אָנהייב פון דער צווייטער וועלט־מלחמה, אין סעפּטעמבער 1939. פון דעמאָלסט אָן האָב איך, אַ מיידל פון 14 יאָר, אָנגע־הויבן מיין וואַנדערוועג פון כסדרדיקן לויפן און באַהאַלטן זיך פון די דייטשן. דער בעסטער און זיכערסטער קאָמוני־קאַציע־מיטל זענען געווען די אייגענע פיס. בין איך טאַקע דורכגעגאַנגען הונדערטער קילאָמעטער פון דאָרף צו דאָרף, דורך פעלדער, וועלדער, און צוריק אין די שכנותדיקע שטעטלעך ארום ווישליץ.

מיינע באַהעלטענישן זענען געווען אין פויערישע שייערן, אין שטאַלן, אויף בוידעמס און אין צעשטערטע, האַלב־פאַרברענטע הייזער.

פון מיין גאַנצער משפּחה, וואָס איז באַשטאַנען פון טאָטע־מאַמע און 4 ברידער מיט זייערע פרויען און קינ־דער, איז בלויז מיר און איין ברודער געלונגען זיך צו רא־טעווען — יעדער איינער איז אומגעקומען אויף אַן אַנדערן אופן, אין אַן אַנדער אָרט און צייט.

צענדליקער מאָל בין איך געשטאַנען פנים־אל־פנים מיטן טויט: מערסטנטייל צוליב דעם פאַראַט פון פאַלאַקן, וועלכע האָבן מיך דערקענט אַלס שוואַרצע „זשידאָווקע", אין אייניקע פאַלן האָב איך באַווייזן זיך צו ראַטעווען אין זכות פון מיין פאָטער, וואָס איז געווען באַקאַנט צווישן די פויערים אין די אַרומיקע הערפער — און זיי האָבן אים שטענדיק רעספּעקטירט.

אָבער עס וואָלט געווען אַן אומרעכט נישט צו דער־מאָנען די צוויי וויכטיקסטע פאַלן, ווען גראָד פאַלאַקן האָבן געהאָלפן מיר, צוזאַמען מיט נאָך אַ גרופּע יידן, איבער־צולעבן. איינער איז געווען טאָמעק טשערוו, מיט וועמען איך שטיי נאָך ביזן היינטיקן טאָג אין קאָנטאַקט און צאָל אים אַפּ פאר זיין מענטשלעכקייט.

איך בין אָנגעקומען צו זיין כאָטע אינמיטן נאָכט. ער האָט מיך אריינגעלאָזן איבערנעכטיקן — אָבער נישט מער ווי אויף איין נאָכט. ער וועט נישט איינשטעלן זיין לעבן און דאָס לעבן פון זיין פאַמיליע. איך וויים דאָך אַליין, ווי געפערלעך דאָס איז...

גראָד זענען אין דאָרף אָנגעקומען דייטשן און ער האָט מורא געקראָגן, אַז מען וועט טרעפן ביי אים אין כאָטע אַ יידיש מיידל, האָט ער מיך שנעל אריינגעפירט אין אַ בונ־קער, טאָקע ביי אים אין גאָרטן. ווי איבערראַשט בין איך

קינדער, אַ זונעלע און אַ מיידל אַן אַ האָנט. אַן דער לינ־
קער האָנט. אויב איך געדענק עס גוט... זייער פאָטער
איז געהאָט אַוועק מיט דער רוסישער אַרמיי אויפן פראָנט.
זיי האָבן שוין לאָנג פון אים גאָרנישט געהאָט געהערט.
און מיר זענען דאָך דעמאָלט געווען יונג. זייער יונג. איך
בין זייער אָפט געקומען אין דער שטוב צו דער יונגער
פרוי. האָב געבראָכט פאַר זיי שפייז... און שפעטער... איז
געבוירן געוואָרן אַ זון... אַ זון, — האָט דער אַלטער דייטש
מיט אַ פייערל אין זיינע אויגן פאַרענדיקט. דאָס איז גע־
ווען מיין זון. יאָ. מיין זון. און אויב ער לעבט, מוז ער דאָך
זיין שוין אַ דערוואַקסענער... אַ דערוואַקסענער... אַ...

— וואָס? אַ יידישקע? — האָב איך תמוואָטע איבער־
געפרעגט

דער דייטש האָט אַ קורצע ווייל אויף מיר אַ קוק
געטאָן און איבערגעפרעגט:

— וואָס וווּנדערט איר זיך? דעמאָלט איז עס געווען
אַנדערש. אינגאַנצן אַנדערש. אָבער כ׳בעט איך — האָט
ער אומדערוואַרטעט זיך איינגעבראָכן מיט אַ בעטדיקן טאָן:
זאָגט מיר, לעבן זיי? איז זיי קיין שום שלעכטס נישט גע־
שען? וווּ וווינען זיי? כ׳בין היינט אַ גאַנצן פרימאָרגן אַרום
געלאָפן ארום דער אָפּגעברענטער שול... מ׳קאָן גאָרנישט
דאָרט דערקענען. גאָרנישט... די יידן זענען אויסגאַהאַלטן
אין די נאָרעס. מ׳זעט קיין לעבעדיקן נפש נישט... און
איבערהויפט, ווען מ׳זעט אַזאָ פאַרשוין ווי איך, וועט זיך
איך קיינער נישט וויזען. נישט קיין וווּנדער, זיי האָבן
מורא... נישטאָ וועמען פרעגן... אפשר ווייסט איר עפעס
וועגן זיי, איר זייט דאָך אַ היגער. ווי עס זאָל נישט זיין,
בין איך דאָך זיין טאַטע... איך מוז אים העלפן... יאָ, איך
מוז... איך בין זיין טאַטע... — האָט כמעט ווייגענדיק פאר־
ענדיקט דער אַלטער דייטש זיין ווידוי.

★

איך האָב אַ ווייל געשוויגן. באטראַכט דעם פאַרשוין
אין נאַצישן מונדיר, אַקאָגנאיבער מיר אויף דער באַנק,
וואָס איז געזעסן מיט אַן אינגעגראָבענעם גרוילעכן קאָפ
האָר אין זיינע הענט.

כ׳האָב געפרווט פאַרטרייבן פון זיך דאָס חרפה־געפיל,
וואָס דער גורל האָט מיט אַזאָ ביטערן אָפשפאָטן צוריק־
געבראָכט און אָפּגעדעקט אַ שטיק טראַגישע ווירקלעכקייט
פון יידישן עבר, פון דער ערשטער וועלט־מלחמה. אַ קאַ־
פיטל, וואָס האָט מיט אַזוי פיל גרויזאַמקייט זיך אַנט־
פלעקט פאַר מיינע אויגן אין די טראַגישסטע מאָמענטן פון
יידישן קיום...

איך האָב זיך געגריבלט אין זכרון און זיך גלייך דער־
אינערט וועמען ער זוכט. ווער האָט דאָס נישט געקענט
אין דער אומגעגנט איקס טאַכטער אַן דער לינקער האָנט.

דער דייטש האָט קאָנווולסיוו מיך אָנגעכאַפּט מיט זיינע
ביינערדיק־האָריקע גרויסע הענט, אז איך האָב געפילט
אַ ווייטיק, און ער האָט מיט אַ פאַרכלינעטן קול מיך
געבעטן:

— העלפט מיר, כ׳בעט אייך! זאָגט מיר, צי זיי לעבן?
זאָגט, זאָגט וווּ זיי וווינען?!

איך האָב אַ ווייל געשוויגן, אומדעצידירט, זאָגן אים
דעם אמת? זאָגן וווּ זיי וווינען? דאָרף איך דאָס טאָן? און
וויידער האָט מיך אינגענומען אויף אַ רגע אַ צווייטע
מחשבה: און אפשן קאָן ער ראַטעוון דעם בחור?...

און איך האָב דעם אַלטן געגעבן דעם אַדרעס און גע־
נוי געשילדערט וווּ ער קאָן אָפּגעפינען די וועמען ער זוכט.

דער אַלטער האָט מיך שטאַרק אָנגעקוקט, און איך האָב
באַמערקט אַ פייכטקייט אין זיינע אַלטע, פאַרנעפלטע
אויגן. ער איז אין איין אָטעם אַרויס פון קיך.

★

ארום מיטאָג־צייט איז דער אַלטער צוריקגעקומען. זיין
רויטלעך פּנים פון אינדערפרי האָט געהאָט איצט אַן אַנ־
דערן אויסזען. עס איז מאָדנע געווען געענדערט. עס איז
ווי עלטער געוואָרן מיט אַ פיינלעכער אַלטקייט. זיין פּרצוף
איז געווען אי לענגלעכער און אי בלייכער. און אין די
אויגן האָבן געפלעמלט צוויי בליציקע פייערלעך, וואָס זע־
נען געלאָפן אומרואיק אין אַלע זייטן, ווי זוכנדיק עמעצן
אומצוברענגען, פאַרברענען מיטן בליק. זיין גאַנצער אויס־
זען האָט אויסגעדריקט וואַנזין.

שוין פון אויף דער שוועל פון דער פראָנט־טיר פון
מארק אריין, האָט ער מיט אַ דראָענדיקן און הייזעריקן
קול געשריען:

— זיי האָבן אים דערמאָרדעט!... דערמאָרדעט מיין
זון... מיין אייגענעם זון!... רוצחים... איך בין דער אונטער־
צינדער... איך... איך מיט מיינע קאָמעראַדן האָבן די שול
אונטערגעצונדן. צו דעם צוועק האָט מען אונדז דאָ אַראָפּ־
געבראַכט... יאָ, מיר האָבן די שול פון די יידן אונטער־
געצונדן!... מירו!... און קלאָפּנדיק מיט דער פויסט אינעם
טיש פונעם בופעט, ווייטער געריעוועט:

— פאַר וואָס האָבן זיי אים געשאָסן? פאַרוואָס? פאַר?
וואָס?פאַרוואָס? פאַהרוזאַכ רעדט איר דאָ קיינער נישט?!
זייט איר אַלע שטום?! האָ־ אַלע שטום? דאָ האָט זיך שוין
זיין שטים אינגעבראָכן און מיט ווילד־שיסנדיקע אויגן
זיך ארומגעקוקט איבערן זאַל, וואַרפנדיק אומאויפהערלעך
מיט די הענט.

די סאָלדאַטן, ס׳רוב יונגע, רויע פנימער, וואָס זענען
געזעסן ארום די טישלעך, ווער ביי זיין מאָלצייט, ווער
ביי זיין קופעל ביר און פאַרשטעלט זיך מיט אַ רויך פון
סיגאַרעטן, זענען געבליבן שטיל אויף זייערע ערטער. ווי
נישט זיי מיינט מען, ווי נישט זיי זעען און הערן, וואָס קומט
פאַר דאָ אַרום זיי. אַזוי ווי זיי וואָלטן אַלע פלוצלינג בלינד
און טויב געוואָרן.

אַ דערשעפּטער איז דער אַלטער געפאָלן שווערלעך
אויף אַ שטול און געבליבן זיצן אַ ווייל פאַרגליווערט.
באַלד האָט ער זיך ווידער אויפגעכאַפּט און קלאָפּנדיק מיט
דער קאָלבע פון זיין ביקס אין דיל, דראָענדיק געפרעגט:

— פאַרוואָס ענטפערט איר קיינער נישט? האָ... פאַר־
וואָס שווייגט איר אַלע? איר...

אַ יונגער אָפיציר, אין מונדיר פון דער פעלד־זשאַנ־
דאַרמעריע, האָט זיך אַן אויפגעקאָכטער אויפגעשטעלט

ג. טשאַרנעזאָן־שאַיאַק

צומאָרגנס נאָך דער שרפה (קאַפּיטל זכרונות)

פּאַסירט האָט דאָס אין א האַרבסטיקן פּאַרמיטאָג, דעם 12טן נאָוועמבער 1939, אין אַ קרייז־שטאָט ביים טייך „בזורא", באַלד נאָך פּוילנס פאַלן.

דעם זעלבן טאָג בין איך געקומען פון מיין באַהעלטעניש, ערגעץ פון אַ דאָרף אין דער זעלבער סביבה, וווּ איך האָב זיך געהאַט אויסבאַהאַלטן פאר די ערשטע אויס־שפּירער פון געסטאַפּאָ־אויגן.

במשך די לעצטע וואָכן האָב איך געמאַכט אַלע באַמיאונגע צו ענדערן מיין אויסערלעכן אויסזען און לסוף דער־גאַנגען צו אַזאַ מדרגה, אז מיינע אייגענע האָבן מיך קוים דערקענט.

אַנגעקומען בין איך אין דער דאָזיקער קרוין־שטאָט, וווּ איך האָב מיט יאָרן פריער געלעבט. די שטאָט האָט געצייליט אַ באַפעלקערונג פון איבער דרייסיק טויזנט איינווויינער, און גראָד איז דאָס אויסגעפאַלן אויף צומאָרגנס, נאָכן אָפּברענען פון דער גרויסער שטאָטישער שול. די יידן האָבן געלעבט אונטערן שוועבל פון דער גע־שעניש און געפילט, אַז דאָס איז דער אָנהויב, דער פאָר־שפיל צו דעם טרויעריקסטן, וואָס גרייט זיך אויף דער יידישער באַפעלקערונג.

אויף די גאַנץ־פאַרבליבענע מויערן פון די האַלב־פאַר־שרפ־טע הייזער נאָך די שוועבעלדיק אַמבאַרדירונגען, האָט דער ווינט זיך געשפּילט מיט גרויסע פּלאַקאַטן, „אַ דאַנק־בריוו", מיט דער פאַקסימיליע־אונטערשריפט פון „פי־רער" אליין, אין וועלכן ער האָט געדאַנקט די העלדישע אַרמיי פאר דעם 10־טאָגיקן קאַמף אויף דעם טייך „בזורא", וואָס האָט דערמעגלעכט דאָס דערנענטערן צו וואַרשע.

וועג איך האָב זיך געטראָפן מיטן שרייבער פריינד מ. ל. פּעטשעניק האָט ער מיך, צו מיין גרויסער צופּרידנקייט, נישט דערקענט. ער האָט אין יענע טעג געאַרבעט אין אַ רעסטאָראַן אַלס קעלנער, אויסצוהאַלטן זיין הויזגע־זינד. דער רעסטאָראַן איז געווען אויסשליסלעך פאַר נאַצי־סאַלדאַטן און אויך דער זיכערסטער פּלאַץ וווּ זיך אויסצו־באַהאַלטן. זיין בלאַנדער קאָפּ האָר, צוויי גרויסע רייטנ־דיקע ברעמען, איבער זיינע בלויער, מילדע אויגן און דערצו זיין פיינע עכט־יוינער אויסשפּראַך, האָבן אַרויס־גערופן דרך־ארץ פאַר אים. און אַלע האָבן אויף אים גע־קוקט ווי אויף אַן אייגענעם.

מיין פריינד האָט געהאַלטן פאַר אַמפאַסיקסטן, מיך אריינגענעמען אין קיך פון זעלבן רעסטאָראַן אַלס געפּעס־וואָשער, וווּ כ'זאָל קאָנען איבערוואַרטן אַ גינסטיקן מאָ־מענט און די אומשטענדן וועלן דערלויבן, פאַרצוזעצן דעם וויטערדיקן געוואָגטן וועג, נענטער צו די גרענעצן פון מזרח־פוילן.

אַ דראָבנער רעגנדל איז געפאַלן און פּריקרע געקלאַפּט אין די טריבע שויבן. ס'איז געווען קאַלט און ווינטיק. צו ה' פּעטשעניק, וואָס איז געשטאַנען אין זיין וויסן פאַרטוך הינטערן בופעט, איז צוגעקומען אַן עלטערער דייטש, מיט גרויע שלייפן, אַ רויטלעך־פּלאַטשיקע נאָז און היפש בייכל. דער פאַרשוין האָט שווער געאָטעמט. זיינע רויטלעכע אונ־טערגעהאַקטע אויגן, האָבן עדות געזאָגט פון מידקייט און נישט שלאָפן. פון אים האָט זיך געפילט דער ריח פון אַלקאָהאָל.

— זייט איר אַ היגער? — האָט ער געפרעגט מיין פריינד.

— יאָ. — האָט אַן טראַכטענישן ה' פּעטשעניק געענטפערט.

— אויב אַזוי, האָב איך אייך עפּעס פאַרטרוילעכעס צו פרעגן. איר קענט מסתמא דאָ אַלע אין שטאָט, סיי קריסטן, סיי יידן, כ'האָב דאָ אַמאָל געהאַט אַ פריינד צווישן זיי. דער דייטש האָט זיך דיסקרעט ארומגעקוקט איבערן האַלב־ליידיקן רעסטאָראַן־זאַל און זיינע אויגן זענען שנעל געלאָפן אין אַלע זייטן.

— אויב איר זוכט אַ פריינד, וועט אייך, אָט־דער, דאָרט אין קיך, בעסער קאָנען אינפאָרמירן.

מיר זענען געבליבן אליין אין דער קיך.

דער דיקער דייטש האָט אויף אַ ווייַלע אויפגעהויבן זיינע האַלב־פאַרנעפּלטע אויגן מיט די בלוילעך־אָנגעלאָפענע פון אַלטקייט אונטערקישלעך, אָפּגעהוסט און שווער זיך אוועקגעזעצט אויף דער באַנק נעבן מיר.

— מיט צוויי־און־צוואַנציק יאָר צוריק בין איך דאָ געווען אין דער שטאָט. פאַרשטייסט מיין טייערער? מיט צוויי־און־צוואַנציק יאָר... אַן אַנדערער וועלט, און דוכט, זיך, אַנדערע מענטשן געווען... און מיט דריי טעג צוריק, בין איך דאָ ווידער אָנגעקומען. אָבער איך האָב נישט געוווסט, וווּ איך געפין זיך. יאָ, ווער זאָל עס וויסן, אַז איך בין דאָ... דאָ, וווּ איך האָב אַלע יאָרן געחלומט ווידער צו זיין, כאָטש אויף א קליינער ווייַלע... ערשט פאַרטאָגס, האָב איך לויט דעם מאַרק־פּלאַץ און דער גאַס דאָ, דער־קענט, וווּ איך געפין זיך... און אַלץ איז מיר פאַרגעקומען ווי אין אַ חלום אויף דער וואָר... איר פאַרשטייט, מיין פריינד? אַלע יאָרן האָב איך דאָך געבענקט און ס'האָט מיך דאָ אהערגעצויגן צו דעם אָרט דאָ. צו דער שטאָט... דאָ עמעצן נאָך אין מאָל זען... איין מאָל... איך בין שוין אַלט און מיר איז אַלץ איינס... און דערפאַר בין איך, אָט אין דעם מונדיר... איר פאַרשטייט, מיט צוויי־און־צוואַנציק יאָר צוריק, האָב איך דאָ געהאַט פיל פריינד...

דער אַלטער האָט פלוצלינג איבערגעריסן, ווי ס'וואָלט אים אָטעם פאַרפעלט. ער האָט צוגעלייגט זיין שוועָרע, האָ־ריקע האַנט צום האַרץ, שוועָר געאָטעמט און אָפּגעהוסט. נאָך דער קורצער פויזע האָט ער מיט אַ געהעכערטן טאָן פאַרגעזעצט.

— נישט ווייט פון דער שול, אין דער הויפּט־גאַס, האָט געווויינט אַ יונגע פרוי, זייער אַ שטילע, באַשיידענע. זי האָט געהאַנדלט מיט „קוכן און קאָפע". זי האָט געפירט זייער אַ שוועָר לעבן. געבליבן אַליין מיט צוויי קליינע

פיר, אז דער פאַמפלעט, וועלכן ער האָט באַצייכנט אַלס „עקלהאַפטן דאָקומענט", איז אויסן געווען צו באַליידיקן און דערנידעריקן די יידן און ארויסרופן פיינטשאַפט צו זיי. ער שטעלט פעסט, אז אפילו די פאַרטיידיקער האָבן נישט געפרווט דאָס אָפצולייקענען — דאָס איז טאַקע געווען זייער ציל. די פראַגע איז נאָר, צי איז דאָ אַ געזעצלעכע באַזע צו באַשיצן די יידן פון אַזעלכע פאַשקווילן.

ידישע גורל־געמיינשאַפט, וואָס ציט זיך שוין טויזנטער יאָרן — פיל לענגער ווי פון אַלע אַנדערע פעלקער, אחוץ די מצרים (און כינעזער — פ. ר.), יידישע קולטור־שעפערישקייט און טראדיציע, רעליגיע, און שפראַך־גמיינשאַפט האָט אין משך פון די אפילו שוועירסטע פאַרפאָלגונגען אויפגעהיטן אן אייניקייט, וואָס באַרעכטיקט דעם באַגריף עטנישער אָפשטאַם.

דער ריכטער האָט אָפגעווארפן די פאַרעלטערטע געזעץ־באַגריפן פון שוץ קעגן ראַסן־דיסקרימינאַציע. ער נעמט אָן, אַז דער ציל פון געזעץ איז געווען דער עצם־שוץ קעגן דיסקרימינאַציע און די אַנדערע אויסדרוקן ווי עטנאָ־לאָגיע, רעליגיע און ראַסע זענען באגריפן, וועלכע מען דאַרף קענען אינטערפרעטירן אין דער באַגלייטונג פון דער צייט, לויטן באָנוץ פון די ווערטער אין דער אומגאַנגס־שפראַך און נישט אין שטרענג־לעגאַליסטישן אָדער פאַר־עלטערטן לינגוויסטישן זין.

דער באַגריף ראַסע אין דער אומגאַנגס־שפראַך פון פעלקער איז שוין היינט ווייט נישט זיין באַצייכנונג פון ביאָלאָגיש־געגנטישן פראָצעס, נאָר פון אַ געמיינזאַמקייט פון סאָציאָל־פאָליטישן כאַראַקטער, ווי צ. ב. מנהגים, לעבנסאַרט, געשיכטע, נאַציאָנאַליטעט, שפראַך אָדער אפילו ווינאַרט.

אַלס באַוויז ברעגט ריכטער ווּאוֹדהאוס דעם פאַקט, אַז די גרעסטע טייל פעלקער, וועלכע האָבן זיך אויפגעהאַלטן אויף אַ געמיינזאַמער טעריטאָריע, האָבן ביסלעכווייז אויך פאַרלוירן זייער געמיינזאַמע שטריכן פון אויסער־לעכן אויסזען אַלס רעזולטאַט פון זייער גענעטישער אַנט־וויקלונג.

עס איז נאָר צו באַוווּנדערן — זאָגט ריכטער וואודהאוס — ווי די יידן, וועלכע ווינען שוין דורות־לאַנג אויף אַלע 5 קאָנטינענטן צווישן הונדערטער פעלקער, האָבן נאָך אַלץ אויפגעהאַלטן זייער עטנישע געמיינשאַפט לויט דער פרי־ער־דערמאָנטער דעפיניציע, און אַלס אַזעלכע דאַרפן זיי באַשיצט ווערן דורכן געזעץ.

דער ריכטער ריטשאַרדסאָן גייט צו צום ענין פון יידישער אידענטיטעט פון סוביעקטיוון שטאַנדפונקט פון יעדן יחיד באַזונדער, וועלכער באַטראַכט זיך אַלס יִד — צוגלייך מיט אַנדערע יידן; און פון אָביעקטיוון קוק־ווינקל פונעם „דרויסן", וואָס זעט אין די באַזונדערע יחידים אַ געמיינזאַמע אַנגעהעריקייט.

גאָר באַזונדער האָט דער ריכטער אונטערגעשטראָכן דעם איינפלוס פון דער דורות־אַלטער גייסטיקער ירושה, די קולטור־ווערטן און קולטור־שעפערישקייט, וואָס איז ביי יידן שטענדיק געווען אַ וויכטיקער פאַקטאָר און אפילו באַווירקט זייער פיזישע עקזיסטענץ.

*

מיר געדענקען די דיסקוסיע, וועלכע האָט זיך יאָרן־לאַנג געצויגן אין ישראל און אין די תפוצות: מי יהודי, ווער איז א יידי? — די דיסקוסיע איז פאַרענטפערט געוואָרן אין ניו־זעלאַנדער געריכט דורך ריכטער, וועלכע האָבן געזוכט אַ וועג אַוועקצוגיין פון בוכשטעבלעכער אויס־טייטשונג פון געזעצן (הלכה) און געפונען אַ הומאַניטאַרע אַלמענטשלעכע אינטערפרעטאַציע.

נאַטירלעך האָבן די דריי ריכטער אָפגעווארפן די אָפּע־לאַציע פונעם נאַצי־פירער. אָבער דאָ האַנדלט זיך נישט סתם וועגן דער פאַרלוימדונג און העצע קעגן די 3 טויזנט יידן אין ניו־זעלאַנד, נאָר וועגן אַ נייעם בליק אויף יידן מצד דער דרויסנדיקער וועלט — און אין דעם זין איז דער פראָצעס געווען אַ היסטאָרישע געשעעניש.

נייער „קדימה"־קאָמיטעט

מאָנטיק, דעם 24טן מערץ, ה.י. איז אויסגעוויילט געוואָרן דער נייער „קדימה"־קאָמיטעט, אין וועלכן ס'זענען אריין די פרייַנד:

מ. אייזענבוד	ש. וואַלסקי
י. אַרבאַך	מ. זילבערמאַן
אַנקע באַכראַך	מ. טאַפיאַל
ס. בורשטין	ז. יאַבלאַנסקי
רוזשקע בוטלינסקי	רחל לעוויטא
ראָזע בלושטיין	פ. קרישטאָל
ח. בראון	הדסה ראָזענבלום
ליובא גאָטליב	מ. ראָבינאָוויטש
מ. גאָלדשטיין	פ. רינגעלבלום
ב. ווינער	י. שער
	ח. שטייער

אין פרעזידיום זענען אויסגעוויילט געוואָרן:
פרעזידענט: יאָשע שער;
וויצע־פרעזידענטן: ח. בראון און ז. יאַבלאַנסקי;
ערן־סעקרעטאַר: מ. אייזענבוד;
ערן־קאַסיר: הדסה ראָזענבלום;
וויצע־קאַסיר: רוזשקע בוטלינסקי;
ערן־אַדוואָקאַט:—ש. וואַלסקי, אַדיטאָר: שמחה בורשטין

זיצונג פון וועלט־ראַט פאַר יידיש און יידישער קולטור

די זיצונג פון וועלט־ראַט איז באַשטימט געוואָרן אויפן 16־20טן יוני אין ישראל.

צו דער זיצונג פאָרן אַרויס 2 דעלעגאַטן פון מעלבורן: פאַרטרעטער פון דער „קדימה" (געוו. פאַרזיצער) פר' ב. ווינער; פאַרזיצער פון דער שלום עליכם קאָ־לעדזש פר' נ. גריפענבערג.

פ. רינגעלבלום

וואָס איז די ריכטיקע באַצייכענונג פאַר יידן?

אַ פראָבלעם אין אַפּעלאַציע־געריכט אין ניו־זעלאַנד האָט זיך לעצטנס פארנומען מיט דער דאָזיקער פראָגע און געשאפן אַ פרעצעדענט אין דער בריטישער געזעצגעבונג, וואָס איז נאָך היינט דאָמינירנדיק איז אַ גרויסער צאָל לענדער, ווייט אויסער די גרענעצן פון דער געווען־זענער בריטישער אימפעריע. (אפילו די ישראלדיקע געזעצגעבונג שטיצט זיך אין אַ היפשער מאָס אויף דעם בריטישן קאָדעקס).

דער פראָבלעם אין ניו־זעלאַנד האָט זיך אָנגעהויבן אין צוזאַמענהאָנג מיטן דערשיינען פון אַ פאַמפלעט, ארויס־געגעבן פונעם פירער פון דער ניו־זעלאַנדער „נאַציאָנאַל־סאָציאליסטישער פאַרטיי", קאָלין קינג־אנסעל, אַ יונגער־מאַן פון 35 יאָר.

לכתחילה איז ער אָנגעקלאָגט געוואָרן אין דעם נידעריקסטן געריכט אין אָקלענד פאַר פאַרלוימדונג און אַנטישעמיטישער העצע קעגן יידן. ער האָט אָבער נישט געוואָלט אָננעמען די מינימאָלע, סימבאָלישע שטראָף און אָפּעלירט קעגן דעם אורטייל. דער אָפּעלאַציע־געריכט האָט אָפּגעוואָרפן די אָפּעלאַציע, אָבער קינג־אָנסעל האָט נאָך אַלץ נישט שלום געמאַכט מיטן גורל און געוואָנדן זיך צום העכסטע געריכט צו ענדערן דעם באַשלוס פונעם אָפּעלאַציע־געריכט.

דער העכסטער געריכט איז מסכים געווען מיטן באַשולדיקטן, אז דער פּראָצעס דאַרף נאָך אַמאָל געפירט ווערן. די מאָטיווירונג פון העכסטן געריכט איז געווען, אז דער ענין פון באַשטימען דעם סטאַטוס פון יידן אַלס אַ גרופּע איז פון אַזאַ וויכטיקייט פאר דער גאַנצער עפנטלעכקייט, אַז אין מאָל פאַר אַלעמאָל דאַרף אַ געריכט האָבן א מעג־לעכקייט ארויסצוזאָגן זיך אין דער פראָגע, כדי אויסצו־מיידן ענלעכע פאַלן פון לעגאַליסטישע אינטערפרעטאַציעס, מיטן צווועק צו ברענגען שאָדן די יידישע בירגער פון ניו־זעלאַנד.

דער פראָצעס אין אָפּעלאַציע־געריכט איז געווען אַ געשעניש, וואָס איז בריט קאָמענטירט געוואָרן אין לאַנד און האָט ארויסגעבראַכט אין דער עפנטלעכקייט די שמוציקע כוונות פון די אַלע אָפענע און פאַרשטעלטע אַנטיסעמיטישע גרופּן.

די גערכטס־פאַרהאַנדלונגען האָבן זיך געצויגן עטלעכע וואָכן מיט דער באַטיליקונג פון עקספערטן־אַנטראָפאָלאָגן, לינגוויסטן און, נאַטירלעך, גרויסע יוריסטן.

יידן — אומבאַשיצט דורכן געזעץ.

נעמענדיק צו הילף ענציקלאָפּעדיעס און גרויסע ווערטער־ביכער, האָט דער פאַרטיידיקונגס־אַדוואָקאַט געוואָלט באַווייזן, אַז יידן זענען נישט קיין אינהייטלעכע גרופּע אין קיין שום זין און במילא קענען די „געזעצן קעגן דיסקרימינאַציע און פארלוימדונג אויפן סמך פון ראַסע און רעליגיע" נישט געמעטן ווערן אין באַטראַכט לגבי יידן — במילא זענען זיי אומבאַשיצט דורכן געזעץ. אָפּילו אַלס עטנישע גרופּע קענען זיי נישט באַצייכנט ווערן, ווייל „לויט אַ געלערנטער אינטערפרעטאַציע" באַציט זיך דער דאָזיקער באַגריף צו אַנדערע גרופּן, אויסער... קריסטן און יידן.

דער פאַרזיצער פונעם געריכט האָט זיך געשטעלט אויפן שטאַנדפונקט, אַז אַזאַ אויסטייטש איז פאַרלטערט און נישט אין איינקלאַנג מיטן היינטיקן באַנוץ פונעם באַגריף עטנישע גרופּע. אָזאַ מין אינטערפרעטאַציע וואָלט דערפירט צום אַבסורדאַלן אויספיר, אז דאָס געזעץ באַשיצט אַלע גרופּן, אויסער... קריסטן און יידן.

פאַררופּנדיק זיך אויף עקספערט־מיינונגען פון אן עדות אין פראָצעס, דעם סאָציאָלאָג און אנטראָפּאָלאָג דר. מאָקפּערסאָן, נעמט אָן דער הויפּט־ריכטער ריטשמאנד, אַז דער באַגריף ראַסע, וואָס באַצייכנט געמיינזאַמע געניטישע שטריכן פון אַ גרופּע, איז אויך נישט אַנוועניבאַר לגבי יידן. ער נעמט אָן זיין באַציכענונגען פון אָן עטנישער גרופּע אין דעם זין, אַז דאָס זענען מענטשן, וועלכע האָבן צווישן זיך אַ נאַענטע קרובהשאַפט, אַ שייכות אויף פאַרשידענע געביטן, און אלס אזעלכע ווערן זיי אויך באַטראַכט פון אַנדערע גרופּן.

דאָס איז אָן אינטערפרעטאַציע באַזירט אויף סאָציאָלאָגישע מאָטיוון און נישט אויף געניטישע סימנים. זי איז אַנוועניבאַר לגבי דער גרעסטער טייל גרופּן אין אונדזער מאָדערנער געזעלשאַפט אַ סך פינקטלעכער ווי צ. ב. ראַסע.

אַ טיפערע באַהאַנדלונג פון דעם פראָבלעם קריגן מיר אין די ארויסזאָגונגען פון די אַנדערע צוויי ריכטערס. דער ריכטער וואודהאוס איז קודם געקומען צום אויס־

על פי נס, די מיתה־משונה וואָס אַ געוועזענער יידישער קאַצעטלער האָט מיר געווינטשן, איז נישט מקוים געוואָרן פשוט צוליב דעם וואָס איך בין אַ ייד!

---

*) די „וויסנשאפטלעכע צוועקן" וואס דער נאצישער אפיציר האט מיר געזאגט, אז יידישע געפאנגענע ארבעטן אין בלאק 19 — זענען געווען: די יידישע קאצעטלער האבן געמאכט די פאלשע ענגלישע פונטן, מיט וועלכן די נאצים האבן געוואלט שעריקן די ענגלישע עקאנאמיע אין די מלחמה־יארן. 2 פון די דאזיקע געלטפעלשער זענען אנגעקומען אין די יארן 1947—1949 קיין מעלבורן. דער ערשטער: דער ביאליסטאקער זעצער, דער פארשטארבענער רפאל רייזנער, מחבר פון דעם בוך „קאמף און אומקום פון ביאליס־טאקער יידנטום" וואס איז דערשינען אין מעלבורן. דער צווייטער איז א לאדזשער יונגערמאן, וועלכער לעבט אין מעלבורן מיט זיין פאמיליע און איז גוט באקאנט אין דעם הינזן יידישן ישוב, א פער־זענלעכער פרייַנד פון דעם שרייבער פון די דאזיקע טראגישע זכרונות. די נאלדשמידער אין בלאק 16 אין אראניענבורג, וואס זענען באשטאנען פון בלויז יידן, האבן די נאצים ליקווידירט, בשעת דער עוואקואציע. די געלט־פעלשער פון בלאק 19 וואס זענען נעווען נעמישט — יידן און נישט יידן — האבן זיך על פי נס יא נעראטעוועט און אנגעקומען קיין עבענזעע, טעג פאר דער באפרייאונג.

נונגס־באַראַק. אין באַלאַניאַ האָבן מיר זיך געדאַרפט אויפֿהאַלטן עטלעכע טעג בכדי צו ווערן אָפּגעשיקט אין די ספּעציעלע צוגעגרייטע פּליטים־לאַגערן אין דרום־איטאַליע.

אויפן צווייטן טאָג פון אויפֿהאַלטן זיך אין באַלאַניאַ, זיצנדיק צוזאַמען מיט אַ גרופּע געוועזענע יידישע קאַצעט־לער פון עבענזעע און דיסקוטירנדיק וועגן אונדזער אומ־באַקאַנטן מאָרגן, האָבן זיך באַוויזן אין דעם באַראַק דריי מיליטערלייט אין ענגלישע אוניפֿאָרמען מיט לענטעס אויף זייערע אָרעמס (מיליטעריש פֿאַליציי) אין דער באַגלייטונג פון אַ יונגערמאַן, וואָס זיין פּנים האָב איך שוין איצטער יאָ דערקענט. דער דאָזיקער יידישער פּליט, וועלכער האָט מיך אין זאַלצבורג געפּרעגט אין פּויליש צי איר פֿאָרט אויך מיט אונדז? האָט מיט אַ ווונק אָנגעוויזן די מיליטערלייט אויף מיר אוּן גישט ארויסרעדנדיק קיין וואָרט, האָט מען מיך אָנגענומען פֿאַר ביידע אָרעמס, צו־געפּירט צו זייער „דזשיפּ" און אין 10 מינוט שפּעטער בין איך געווען אין דער תּפיסה פון באַלאַניאַ אין אַ קאַמער פון אָרעסטירטע פֿאַשיסטן נאַציסטן, וועלכע האָבן זייערע מונדירן אָוועקגעוואָרפן און זיך אָנגעטאָן אין ציווילע קליידער.

די פֿלוצלינגדיקע געשעענישן האָט מיך פֿשוט דערשי־טערט און איך האָב כמעט פֿאַרלוירן דעם לשון, נישט וויסנדיק די סיבה פון מיין אָרעסט.

9 אַזייגער אין אָוונט, דעם זעלבן טאָג בין איך אָפּגע־פירט געוואָרן צום אויספֿאָרשונגס־ריכטער, וועלכער האָט אָמטירט אין דער געבויידע פון דער תּפיסה. ביי דער אויספֿאָרשונג זענען געווען אָנוועזנדיק אַלע 3 מיליטער־פֿאַליציילייט, וועלכע האָבן מיך אָרעסטירט, און דאָס כּאַראַקטעריסטישע פון דעם איז געווען, וואָס יעדער איינ־ציקער פון די דאָזיקע מיליטערישע פֿאַליציילייט איז ג־וועז פון אָנדערער נאַציע. דער סערזשאַנט איז געווען אַן ענגלענדער, דער ערשטער קאָרפּאָראַל, אַ פֿאַלק פון געגנראַל אָנדערסעס אָרמיי, וועלכע האָט סטאָציאָנירט אין איטאַליע און דער צווייטער קאָרפּאָראַל אַ ייד פון דער יידי־שער בריגאָדע, וואָס האָט געדעדט אַ געשמאַקן יידיש, און אויך פֿליסיק געדעדט ענגליש און נישט שלעכט פּאָרשטאַ־נען פּוילישׁ.

דער אויספֿאָרשונג־ריכטער — אַן ענגלענדער — מיט דער ראַנגע פון אַ קאַפּיטאַן האָט מיך אינפֿאָרמירט — אין נישט קיין שלעכטן דייטש — אַז דער אָרעסט מיינער איז צוליב דעם, וואָס איינער פון די יידישע פּליטים, אַ גענוי. קאָצעטלער פון לאָגער עבענזעע, שטעלט פּעסט, אַז איך בין נישט קיין ייד און וואָרשיינלעך אַ פֿאַלקס־דויטש אָדער אַ פּאָרשטעלטער נאַצי... פּרעגט מיך איבער צי איך האָב פּאָרשטאַנען זיין דייטשע שפּראַך און רופט אָריין דעם באַשולדיקונגס־עדות. דער יידישער פּליט, דער גענוי. פּרי־ווילעגירטער העפּטלינג פון עבענזעע גיט איבער אין יידיש אַלע איינצלהייטן, ווי אַזוי ער האָט מיך געטראָפן אין אָרישן קראַנקן־רעוויר אין עבענזעע און אויך אפילו די מיתה־משונה ווינטשעוואָניע, וואָס ער האָט מיר מיט דעם הויפּט־דאָקטאָר געגעבן, פּאָרענטפּערנדיק זיך, אז ער האָט פּיינט די פֿאַלאַקן אפילו מער ווי די דייטשן... דער קאָר־פּאָראל פון דער יידישער בריגאָדע איבערזעצט די דער־קלערונג פון דעם באַשולדיקער אין ענגליש. דער אויס־פֿאָרשונגס־ריכטער קוקט איבער דעם פּראָטאָקאָל צי דאָס שטימט מיט דער איצטיקער דערקלערונג פון דעם באַשול־דיקונגס־עדות און איידער ער האָט מיר געגעבן דאָס וואָרט צו אַ דערקלערונג גיט ער צו די פֿאַלגנדע וועדטער: עס זענען שוין פּאָרגעקומען אין פּאָרשיידענע לאָגערן וווּ די געווזענע נאַצישע וועכטער אָדער אַנדערע נאַצישע העל־פער פון פּאָרשיידענע נאַציעס האָבן זיך אויסגעמישט צווישן די באַפֿרייטע יידישע קאַצעטלער בכדי אויסצו־מיידן זייער אָרעסט. ער מיינט דערביבער, אז אויך איך בין איינער פון די דאָזיקע נאַצישע העלפּער און די בעסטע זאַך זיך צו מודה צו זיין, אַז איך בין נישט קיין ייד און דאָס וועט די פּראָצעדור פון מיין אויספֿאָרשונג אַ סך פּאָרשנעלערן.

איך האָב מיט געשטיקטע טערען אין האַלדז — אין יידיש — איבערגעגעבן מיין גאַנצע טראַגישע ביאָגראַפֿיע פון יאָנואַר 1942 וועו איך בין אַרויס פון גראָדנער געטאָ ביז צו דעם טאָג פון מיין באַפֿרייאונג אין עבענזעע. איך האָב אויך איבערגעגעבן מיין טעלעגראַמע וואָס איך האָב געשיקט פון עבענזעער שטאָט־ראַט צום יידישן אָרבעטער־קאָמיטעט אין ניו־יאָרק אין דער אָנוועזנהייט פון אַן אָמע־ריקאַנער קאַפּיטאַן און אויך פון דעם ניי־באַשטימטן בּיר־גערמייסטער ד"ר האַן, אַ סאָציאַל־דעמאָקראַט, אַן איינווווי־נער פון עבענזעע און אַ גענוי. קאָצעטלער, און דערביי, האָב איך ארויסגענומען דעם אָריגינאַל פון דעם טעלעגראָפּישן ענטפער פון ניו־יאָרק און דאָס בייגעלייגט מיט אַ כלי־פּעניש. דער יידישע קאָרפּאָראַל האָט דאָס אין אַ גוטן ענגליש — היינט מיין איך אזוי — איבערזעצט, דער אויספֿאָרשונגס־ריכטער האָט מיך געהייסן זיך אויסטאָן נאָקעט, די 3 מיליטער פֿאַליציילייט האָבן מיר ארונטער־געקוקט אונטער ביידע אָרעמס — זוכנדיק דעם ס.ס.־טאַטוּאירטן אויפשריפט און איך בין צוריק אָפּגעשיקט געוואָרן אין תּפיסה אריין.

וואָס די ענגלישע מיליטערישע פֿאַליצייַ אין באַלאַניא האָט געטאָן איז מיר ניט באַווּוסט ביז דעם היינטיקן טאָג, איך בין באַפֿרייט געוואָרן מיט אַ צוויי שעה שפּעטער נאָך דער אויספֿאָרשונג און צוזאַמען מיט דעם טראַנספּאָרט יידישע פּליטים, בין איך אָפּגעשיקט געוואָרן קיין דרום־איטאַליע.

דאָרטן האָט דער גענוי. „קאָראַימער" יוסף אָרבאָך גע־שפּילט אַ גאָר אַ אָנגעזענע ראָל אין דער אַלגעמיינער געזעלשאַפּטלעכער קולטור־אַרבעט צווישן די יידישע פּלי־טים אין די לאָגערן פון „אונרא" און אויך שפּעטער אין משך פון 5 יאָר אין רוים — און אָנדערע שטעט פון אי־טאַליע וווּ יידישע פּליטים האָבן זיך געפונען.

*

די מיתה משונות, וואָס די פֿאַרברעכערישע נאַצישע מערדער האָבן פּאַר מיר פֿלאַנירט, האָב איך אויסגעמיטן

זייער שטאַרק די צעטומלטקייט צווישן די ס.ס.־לייט און גאָר שטאַרק צווישן דער לאָגער־אַדמיניסטראַציע מיט דעם קאָמענדאַנט אין דער שפּיץ. די דייטשע קאַפּאָס און די אַנדערע מיטהעלפער זייערע פון פֿאַרשיידענע נאַציאָנאַלי־טעטן — ווערן מיטאָמאָל הומאַניטאַר צו די שקלאַפֿן זייערע. דער נאַצישער קאָמענדאַנט פון לאָגער ווערט אויך פֿלוצלינג „הומאַניטאַר" און ער אַפּעלירט צו אַלע געפאַנגענע פון לאָגער עבענזעע, אַז זיי זאָלן זיך דעם 3טן מאי פֿאַרזאַמלען אויף דעם אַפּעל־פּלאַץ און אָפּמאַרשירן צו די אונטערערדישע שטייגהאָקערייען בכדי אויסצומיידן קרב־נות, ווָאס קענען פֿאַלן פון די באָמבאַרדירונגען דורך די אַמעריקאַנער און ענגלישע ערשאָפלאַנען.

דער דאָזיקער „הומאַניטאַרער" אָפּיל איז נישט צו־שטאַנדעקומען, ווייל די געפאַנגענע האָבן זיך נישט פֿאַר־געשטעלט, אַז אַ נאַצי־קאָמענדאַנט פון אַ דייטשישן קאָנ־צענטראַציע־לאָגער פֿאַרמאָגט אין זיך מענטשלעכע אינ־סטינקטן. פֿאַרקערט, זיי האָבן פֿאַרשטאַנען, אז די נאַציס אין זייערע גסיסה־מאָמענטן זענען נאָך אַלץ בלוטדורשטיק און דער „הומאַניטאַרער" ריכטיקער מיין איז, אַז אין די דאָזיקע אונטערערדישע שאַכטן, וועט די ס.ס. און אַלע זייערע נאַצישע מיטהעלפער האָבן די מעגלעכקייט אַלעמען אומצוברענגען בכדי עס זאָלן נישט בלייבן קיין עדות פון זייערע שרעקלעכע בלוט־פֿאַרגיסונגען.

6טער מאי 1945 — אין דעם קאָנצענטראַציע־לאָגער עבענזעע, אַ טויט־שטילקייט. די געפאַנגענע מיט די גע־שטרייפֿטע קאָצעט־מונדירן — האַלב נאַקעטע — דרייען זיך ארום די בלאָקן, קוקנדיק — און טייל פון זיי קוקן און לאַכן — אויף די געשאָכטענע און דערשטיקטע טויטע קערפּערס פון די קאָפּאָס און זייערע מיטהעלפער. די דאָ־זיקע נקמה־אָקטן איבער די פּריערדיקע אונטערדריקער און מערדער, איז פֿאַרגעקומען אין משך פון די לעצטע 24 שעה, וועָן אין לאָגער זענען שוין קיין נאַצישע וועכ־טער נישט געווען און די אַמעריקאַנער אַרמיי האָט נאָך אין לאָגער נישט אריינמאָרשירט. פֿלוצלינג איז געווארן טומל־דיק אין גאַנצן לאָגער, ווייל די בשורה, אַז די אַמערי־קאַנער סאָלדאַטן קומען אָן, האָט זיך בליץ־שנעל פֿאַר־שפּרייט און איינער דעם אַנדערן האָט אָנגעהויבן צו קושן, יונג און אַלט האָבן זיך געאיילט צו דעם אָפּענעם טויער בכדי צו באַגעגענען דעם אויסגעבענקטן דערלייזער — די אַמעריקאַנער ארמיי.

מיט הילכיקע וויוואָט געשרייען און אַ פּאָטשעריי, האָבן די עבענזעער העפּטלינגען באַגעגנט די ערשטע אַמעריקא־נער טאַנקן. מיט ניסים ממש איז געלונגען די פירער פון די טאַנקן — אָן קרבנות — דעם געפאַקטן מענטשן קאָר־דאָן דורכצורייסן דעם בלוטיק היסטאָרישן טויער פון קאָנצענטראַציע־לאָגער עבענזעע — פריי דורכפֿאָרן.

צעטומלטע און הילפלאָזע זענען געשטאַנען די עטלעכע אַמעריקאַנער אָפּיצירן — די אָנפירער פון דער טאַנקן־אָפּטיילונג — אָנטקעגן דער גרויסער מחנה פול מיט יסו־רים — געפייניקטע קאָצעטלער — באָזונדערס האָט גע־מאָכט אויף זיי אַ שוידערלעכן אייndרוק די מינדערע־יריקע אויסגעדאָרטע יוגנטלעכע געפאַנגענע, וועלכע האָבן זיך מיט די לעצטע כוחות אויף אַלע פּיר צוגעשלעפּט צו דעם איינגאַנגס־טויער.

ענדע חודש מאי 1945 — טויזנטער געפאַנגענע — יידן און נישט יידן — געפינען זיך נאָך אַלץ אין לאַ־גער עבענזעע, וואָרטנדיק אויף די דעציזיעס פון דער אַמעריקאַנער מיליטערישער מאַכט און פון די פֿאַרשיי־דענע פֿאַרשטייער פון אַנדערע נאַציאָנאַליטעטן — מילי־טערלייט — פון די אַליאירטע.

אויך סאָוויעטישע מיליטער־פֿאַרשטייער זענען גע־קומען אין די דאָזיקע אַלע קאָמיסיעס האָבן געדאַרפט דע־צידירן ווי אזוי זאָל מען עוואַקואירן די אַלע „רעפּיודזשעס" פון עבענזעע. די מערהייט פון די רוסישע געוו. קאַצעטלער און כמעט 90 פּראָצענט פון די געוו. יידישע קאַצעטלער ווילן נישט צוריקפֿאָרן צו זייערע אַמאָליקע היימען. איך האָב מיט דער הילף פון אַן אַמעריקאַנער אָפּיציר זיך טע־לעגראַפּיש פֿאַרשטענדיקט מיטן יידישן אַרבעטער־קאָמי־טעט אין ניו־יאָרק און זיי האָבן מיר געראַטן אריבערצו־פֿאָרן קיין איטאַליע, וואָס איז שוין נישט מער קיין מילי־טערישע זאָנע און די הילף — וואָס איך נויטיק זיך, קען בעסער דערגרייכן אין איטאַליע.

אין עטלעכע טעג ארום האָט די יידישע בריגאַדע פון דעמאָלטן ארץ ישראל וואָס איז אויך געקומען קיין עבענזעע — אַרגאַניזירט די עוואַקואַציע פון אלע יידישע פּליטים אויפן וועג קיין איטאַליע און דער געוועזענער „קאָראַימער" אַרבאַך איז אויך געווען אין דעם יידישן טראַנספּאָרט.

די ערשטע אָפֿרו־סטאַציע פאַר דעם יידישן טראַנ־ספּאָרט איז געווען די עסטרייכישע מוזיק־פּעסטיוואַל שטאָט — זאַלצבורג. די דאָזיקע שטאָט האָט איינגעאַרדנט מוזיק־פּעסטיוואַלן, בשעת צענדליקער טויזנטער יידישע קינדער זענען לעבעדיקערהייט געווארן געווארן אין די ברענענדיקע גריבער פון אוישוויץ און מיידאַנעק.

מיר האָבן באַקומען פון דער אַמעריקאַנער מיליטערי־שער אַדמיניסטראַציע ספּעציעלע קופּאָנען כדי צו קענען איינקויפן שפּייז, געטראַנקען און פּאַפּיראָסן אין די ספּע־ציעלע געשעפטן זייערע. שטייענדיק אַזוי אין מיטן גאַס פון דער צעשטערטער און צעהאַקטער שטאָט — זאַלצבורג, האָט פלוצים אויפגעטויכט אַ יידישער יונגערמאַן—וועמענס פנים איז מיר געווען יאָ און ניט באַקאַנט—און דער דאָזי־קער אומבאַקאַנטער יידט האָט מיך געגעבן אַ פרעג אין דער פוילישער שפּראַך „פּאַן טעזש יעדזשע ז'נאַמי?" (אין יידיש: איר פֿאָרט אויך מיט אונדז?) איך האָב אים געענטפֿערט אויף יידיש: „יאָ איך פֿאָר מיט דעם דאָזיקן טראַנספּאָרט קיין איטאַליע". דער אומבאַקאַנטער יונגערמאַן האָט געגעבן אַן איראָנישן שמייכל, זיך אויסגעדרייט מיטן רוקן צו מיר און אַן אַ ווארט אַוועקגעגאַנגען.

מיר זענען אריבערגעפֿאָרן די עסטרייכיש־איטאַליענישע גרענעץ און די צווייטע אָפֿרו־סטאַציע פאר דעם טראַנ־ספּאָרט איז שוין געווען אין איטאַליע גופא אין דער שטאָט באַלאָניאַ. דאָרטן זענען מיר לאָקירט געווארן אין אַ קעמפּ פון די געווען פּאַשיסטישע „שוואַרצע העמדלעך". איינ־געטיילט אין גרופּן, האָט יעדע גרופּע געהאָט איר ווווי־

געקומען פון די ליקווידירטע קאָנצענטראַציע און טויטן־לאָגערן אין פוילן און דייטשלאַנד. אין איין פונקט אָבער האָט די אַדמיניסטראַציע פון עבענזעע געאַרבעט מיט דער דייטשישער פינקטלעכקייט און דאָס איז געווען בנוגע דעם ראַסיסטישן געזעץ... אין לאָגער עבענזעע — ביי דעם כאַ־אָטישן צושטאַנד — האָט מען די יידישע געפאַנגענע אויסגעטיילט ספעציעלע בלאָקן און באַזונדערע בלאָקן פאַר די געפאַנגענע אַריער.

און פאַרשטענדלעך, אַז פאר די יידישע געפאַנגענע איז די באַשפּייזונג געווען כמעט גאָרנישט אויסער אַביסל נוּאַסער מיט קאַרטאָפל־שאָלעכץ דעם גאַנצן טאָג. די יידי־שע געפאַנגענע, וועלכע זענען נישט געגאַנגען צו דער אַרבעט און די וואָס זענען יאָ געגאַנגען צו דער אַרבעט און האָבן ביי דער אַרבעט נישט געקענט זיך עפּעס „אַרגאַ־ניזירן" זענען געשוואָלן געוואָרן פאַר הונגער און די שטערבלעכקייט איז געווען גאָר גרויס. אפילו דער מכלומרשטער יידישער קראַנקן־רעוויר, וועלכער האָט גע־דאַרפט געבן מעדיצינישע הילף אויסשליסלעך די אַרבעטנ־דיקע יידן, האָט אויך אויסגעזען ווי די יידישע בלאָקן און די יידישע באַשפּייזונג, און אויב די אַדמיניסטראַציע פון לאָגער האָט צוגעטיילט געוויסע מעדיקאַמענטן צו דעם יידישן קראַנקן־רעוויר איז דאָס געווען נישט פאַר דעם געפאַנגענעם ייד אָפּשטאָמיק פון פוילן... די יידישע דאָק־טוירים קאָנצענטלער וואָס האָבן אָנגעפירט מיט דעם יידישן קראַנקן רעווידיר אין עבענזעע זענען געווען פון די אונ־גאָרישע טראַנספאָרטן אין יאָר 1944 און זיי האָבן געהאָט אַ ספּעציעלן האַס צו פוילישע יידן. די סיבה: די יידישע „קאַפאָס" און אַנדערע יידישע „שטובן־דינסטן" אָפּשטאָ־מיקע פון פוילן און ליטע, וועלכע האָבן „געקינגיגט" אין לאָגער אויסווייז, האָבן זיך איזדיקעווּעט איבער די יידי־שע טראַנספאָרטן פון אונגאַרן?!

די באַדינגונגען אין די אָרישע בלאָקן זענען געווען דערטרעגלעכע. די באַשפּייזונג הגם אַ באַגרענעצטע — צולבי דעם טראַנספאָרט־כאָאָס — איז אָבער געווען נישט קיין הונגערנדיקע און דערצו נאָך, האָבן די אָרבעטנדיקע אָרישע געפאַנגענע — וואָס זענען אָרויסגעגאַנגען אָר־בעטן מחוץ דעם לאָגער — געבראַכט פון שטעטל עבענ־זעע פאַרשיידענע פּראָוויאַנטן, וואָס די יידן, אָרבעטנדיק אויסער דעם לאָגער איז דאָס נישט געווען דערלויבט. דער אָרישער קראַנקן־רעוויר איז געווען אויסגעשטאַט מיט גאַנץ גוטע מעדיצינישע אינסטרומענטן און אויך געהאַט אַ סך מעדיקאַמענטן און געוויסע אַיינשפּריצונג מיטלען.

על פּי ריינעם צופאַל בין איך און 2 אַנדערע פון אַראַ־ניעבורגער לאָגער צוגעטיילט געוואָרן צו דעם דאָזיקן אָרישן קראַנקן־רעוויר אלס העלפער און ריניקער פון דעם רעוויר. דער דאָקטאָר (אין אָרישן קראַנקן־רעוויר איז נאָר געווען אייך דאָקטאָר) איז געווען אַ פאָלאַק אָפּשטאָמיק פון בוסק, וועלכער איז אין 1941 אָרעסטירט געוואָרן אין ראַ־דאָם פאַר פּאָליטישער טעטיקייט. זיין פאַרטיי־אָנגעהערי־קייט: אַן ענדעק. פאַרשטענדלעך, אז אויך פאַר דעם דא־זיקן פאָליטיש־אָרעסטירטן פּוילישן פאטריאָט האָב איך געשפּילט ווייטער די ראָל פון אַ „קאָראָימער" און אים גע־דאַרפט איבערגעבן — אין די ראָמען פון דעם וואָס איך האָב זיך איינגעחזרט אין מיין מוח — די געשיכטע פון די קאראָימער אין דער גאָרער וועלט און ספּעציעל אין פוילן, צוגעבנדיק, אז דער נאָציאָנאָלער פּוילישער דיכטער אָדאָם מיצקעוויטש און דער נאָציאָנאָלער פּוילי־שער העלד, דער מאָרשאָל יוזעף פּילסודסקי — זענען גע־וען אָפּשטאָמיקע פון קאראָימער.

אין דעם דאָזיקן אָרישן קראַנקן־רעוויר פלעגן אריינ־קומען קאָנצענטלער פון פאָרשיידענע נאָציאָנאָליטעטן, וועל־כע האָבן מיט זייערע ארבעטס־פאָכן אויף פאָרשיידענע געביטן — אין לאָגער און אויסער דעם לאָגער — געהאָט געוויסע פריווילעגיעס און זיי האָבן זיך געקענט דערלויבן פאר פאַפּיראָסן און פּראָוויאַנטן צו באַקומען פון דעם דאָק־טאָר געוויסע מעדיקאַמענטן אָדער איינשפריצונגען אין וועלכע זיי האָבן זיך געניטיקט. צווישן די דאָזיקע פּריי־ווילעגירטע העפטלינגען זענען אויך געווען א קליינע צאָל יידישע געפאַנגענע.

און אין חודש אַפּריל, אַ טאָג נאָך פרעזידענט רוזוועלטס טויט זענען אין דעם אָרישן קראַנקן־רעוויר אריינגעקומען 2 יידישע געפאַנגענע, וואָס נאָך זייער אויסזען, האָט מען געקענט באַמערקן, אז זיי האָבן זיך נישט וואָס צו באַ־קלאָגן אויף די באַשפּייזונג־ראַציעס. וואָס מען האָט צוגע־טיילט די יידישע קאָנצענטלער אין עבענזעע... זיי האָבן זיך באַגריסט מיטן דאָקטאָר אין פּוילישׁ און אים געבעטן צו מאַכן פאַר זיי איינשפריצונגען פון „טראָן", וואָס לויט זייער מיינונג איז דאָס גוט פארן געזונט. דער דאָקטאָר האָט אונטערגעשמייכלט און מיך געבעטן, איך זאָל אים בייהילפיק זיין בשעת ער וועט מאַכן די איינשפּרי־צונגען. נאָך דער „אָפּעראַציע" האָט איינער פון די פּרי־וילעגירטע יידן ארויסגענומען פון זיין טאַש 2 פּעקלעך מיט דייטשישע פאָפּיראָסן און אויך אַ שאָכטל סאַרדין און דאָס געגעבן דעם דאָקטאָר מיט אַ פּוילישן „דזשענקויע" (אין יידיש — אַ דאַנק.). דער חבר זיינער האָט מורמלענ־דיק אין יידיש געזאָגט: „מען דאַרף דעם געהילף „שאָלעף" אויף עפּעס „נאָסענען". דער ענטפער פון דעם ערשטן איז געווען: „פאַר מיינעטוועגן קען דער דאָקטאָר צוזאָמען מיט דעם „שאָלעף" זיינעם איינעמען אַ גוטע מיתה־משונה — דעם דאָקטאָר מוז איך געבן, אָבער דעם געהילף זיינעם, אַ חזרישער פאָלאַק וואָס איז ענלעך צו אַ יידן קען איך געבן אַ טאָפּלטע מיתה משונה..."

איך האָב נישט געקענט ענטפערן מיינע אומבאַקאַנטע יידישע געפאַנגענע, אז אויב איך האָב שוין ביז דעם היינ־טיקן טאָג — קרוב דער באַפרייאונג — אויסגעמיטן אַלע מיתה־משונות, וואָס די פאָרשאָלטענע נאָציס מיט זייערע מיטהעלפער האָבן פאר מיר צוגעגרייט, וועל איך אוודאי די יידישע מיתה משונה אויך אויסמיידן!

*

1טער מאי 1945. — די הארמאָטן־שאָסן און די כסדר־דיקע באַמבאַרדירונגען האָלטן אַלע געפאַנגענע — יידן און נישט יידן — אין גרויס שפּאַנונג. עס באַמערקט זיך

י. אַרבאַך

איך האָב נישט געוואָלט איינעמען...

(פון מיין גרויליקער פאַרגאַנגענהייט)

ענדע יאַנואַר 1945, ווען די סאָוויעטישע אַרמייען אוּן אויך די אַליאירטע אַרמייען האָבן שוין מאַרשירט אויף דייטשישער ערד, איז יעדער געפאַנגענער אין דעם קאָנצענטראַציע־לאַגער אַראַניענבורג — ווו יידישע געפאַנגענע האָט מען נישט געטאָרט אריינברענגען — געווען פול מיט שפּאַנונג. דער געפאַנגענער "קראַימער" אַרבאַך, וואָס איז אויך געווען אַ געפאַנגענער אין אַראַניענבורגער לאַגער, איז געווען פול מיט שפּאַנונג אוּן אויך פול מיט שרעק. די שרעק איז געווען צוליב דעם, וואָס מיט אַ טאָג פריער, האָט דער נאַצישער לייטער פון דער פאָליטישער אָפּטיילונג אין דעם דאָזיקן לאַגער — ביי וועלכן דער "קראַימער" איז געווען אַ דאָלמעטשער צווישן אים אוּן דער קליינער צאָל פוילישע אוּן רוסישע געפאַנגענע (פאָליטיש פאַרדעכטיקטע) — געמאַכט פון "קראַימער" אַרבאַך אַ בלוט־פראָבע, דאָס אָפּגעשיקט קיין בערלין אין אַ לאַבאָראַטאָריע בכדי פעסטצושטעלן, צי איז אַרבאַך געמלט געווָארן צו 8 טעג אוּן במילא איז ער דאָך אַ "יודע" אָדער צו 13 יאָר... אוּן דאָן מעג ער דער "כשרער" אַריער אויסנוצן דעם "קראַימער" אַלס דאָלמעטשער אין וועלכן דער לייטער פון דער פאָליטישער אָפּטיילונג נויטיקט זיך.

דער דאָזיקער נאַצישער אָפּיציר אין עלטער פון 50 יאָר האָט ליב געהאַט אַ סך צו רעדן אוּן אויך אַ סך זיך צו באַרימען. ספּעציעל האָט ער ליב געהאַט צו רעדן וועגן דער טעאָטאניישער ריינער דייטשישער ראַסע, הגם ער האָט אויסגעזען — אין פולן זין פון וואָרט — אַ טיפּיש־אַראַבישער פעלאַך... אוּן אויך וועגן ער איז אביסל געווען בגי־לופין, האָט ער שוין סתם געריידט, אפילו דאָס וואָס ער האָט נישט געדאַרפט זאָגן. אַזוי האָט ער אין זייער א שטילן טאָן מיר איבערגעגעבן, אַז אין לאַגער אַראַניענבורג — הגם דער דאָזיקער לאַגער איז נאָר פאַר ריינע אַריער — געפינען זיך אויך יידן, אין בלאָק 16, וואָס איז נישט אַזוי שטאַרק באַוואַכט אוּן אויך נישט אַרומגענומען מיט עלעקטריפיצירטע דראָטן, אַרבעטן יידן אַלס גאָלדשמידער. זייער אויפגאַבע איז איבערצושמידן אין גאָלד־שטאָבעס די פאַרשיידענע גאָלד־זאָכן (דאָס האָט באַדייט די גאָלדענע ציינער, רינגלעך אוּן אַנדערע צירונגען פון גאָלד אוּן זילבער וואָס זענען אַרויסגעריסן געוואָרן אָדער צוגעריבט געוואָרן ביי די מיליאָנען יידישע קרבנות אוּן אויך טיילוויז ביי נישט יידישע) וואָס זענען זייער נויטיק פאַר אונדזער קריגס־אינדוסטרי. דער דאָזיקער נאַצישער פאָליטרוק, האָט נאָך שטילער דערציילט, אַז אין דעם בלאָק 19 וואָס איז אַרומגענומען מיט עלעקטרישע דראָטן פון אַ הויכן וואָלטאַזש אוּן אויך באַוואַכט מיט ספּעציעלע „ס.ס. שוצוואָפּע" וועכטער, אַרבעטן אַ גרעסערע צאָל יידן, וועלכע זענען באַשעפטיקט מיט עפּעס ספּעציעלע וויסנשאַפטלעכע זאַכן... אוּן דערביי האָט ער צוגעגעבן שוין גאָרנישט בגילופּנדיק, אַז אויב מען וועט דאַרפן דעם אַראַניענבורגער לאַגער ליקווידירן, וועט מען אין דער ערשטער ריי „הינלעגן" די אַלע יידן וואָס אַרבעטן אין די 2 בלאָקן אוּן אויך גאַנץ מעגלעך דעם ספּק יודע אוּן ספּק קאראימער.

הערנדיק די שושקעריין פון די „קאַפאָס" אוּן „שטובן עלטעסטע", אַז דער סוף פונעם „1000 יאָריקן רייך וועט אַלץ נאָענטער אוּן נאָענטער אוּן אויסהערנדיק די רייד פון דעם נאַצישן מנובל וועגן דעם „הינלעגן" אוּן אויך זיין משוגעת צו שיקן אַ בלוט־פראָבע קיין בערלין וועגן 8 טעג אָדער 13 יאָר... דאָס אַלץ האָט מיך וויילנדיק, נישט ווילנדיק אַרומגענומען מיט אַ טויט־שרעק.

אָבער אַזוי ווי מיין גאַנצער גאַנג — צווישן לעבן אוּן טויט — זייט יאַנואַר 1942, ווען איך האָב פאַרלאָזן דעם גראָדנער געטא, איז געווען דורכגעפלאָכטן מיט ניסים, איז אויך דאָ אין לאַגער אַראַניענבורג געשען אַ נס.

אַ פּוצלונגדיקער באַפעל פון בערלין צו ליקווידירן דעם לאַגער אַראַניענבורג ווי אַמשנעלסטן אוּן אַלע געפאַנגענע עוואַקואירן קיין עסטרייך צו דעם ספּעציעלן שווידערלעכן הויפּט־קאַנצענטראַציע־לאַגער מאַטהאוזן, צו וועלכן דער אַראַניענבורקער לאַגער האָט אַנגעהערט.

צומאָרגנס נאָכן דערהאַלטן דעם באַפעל פון בערלין, איז אַלץ פאַרגעקומען אין גאַייל אַזוי ווי דער שונא וואָלט געווען אונטערן נאָז. מיר זענען — שטאַרק באַוואַכטע — צוגעגאַנגען לערך אַ 4 קילאָמעטער צו אַ באַן־ליניע אוּן דאָרטן זענען מיר פאַרלאָדנט געוואָרן אין בהמה־וואַגאָנען מיט 3 פאַרקראַטעוועטע קליינע פענצטערלעך אוּן פרישע שטרוי אויסגעשפרייט איבער דער פאָדלאָגע אוּן דערצו 2 גאַנצע ברויט מיט אַ האַלבן ווורשט פלוס אַ גרעסערע שטיק מאַרגאַרין אוּן אַ גאַנץ נישקנהדיקע פאַרציע מאַרמעלאַד. די דאָזיקע באַהאַנדלונג לגבי דעם דאָזיקן טראַנספּאָרט, איז באמת געווען נישט פאַרשטענדלעך, וויסנדיק אוּן הערנדיק די שוידערלעכע באַדינגונגען אין וועלכן אַזעלכע טראַנספּאָרטן פון קאַצעטלער זענען פאַרגעקומען. איך האָב די דאָזיקע געשעעניש אויך אריינגערעכנט אין דעם צעטל פון מיינע ניסים!!!

אַנקומענדיק קיין מאַטהאוזן וועלן מיר צעטיילט אויף פאַרשיידענע גרופּן, וועלכע דאַרפן פונאַנדערגעשיקט וועלן אין די קלענערע קאַנצענטראַציע־לאַגערן וואָס געפינען זיך זיך אַרום מאטהאוזן. איך מיט אַ גרופּע פראַנצויזישע אוּן פוילישע געפאַנגענע זענען מיר איבערגעשיקט געוואָרן אין דעם גרעסערן קאַנצענטראַציע־לאַגער עבענזעע.

קומענדיק אין לאַגער עבענזעע, האָבן מיר שוין געפילט דעם כאַאָס וועלכער איז געקומען צום אויסדרוק דורך דער אומבאַהאַלפנקייט פון דער לאַגער אַדמיניסטראַציע צו די פאַרשיידענע טראַנספּאָרטן געפאַנגענע, וואָס זענען

שאַך פון איראַן וואָס איז די גרעסטע מיליטעריש מאַכט אין דעם ראַיאָן, וועט דער גאַנצער מיטל מזרח זיך פעסט אין די הענט פון אַמעריקע.

זייט דאַן האָט זיך די גאַנצע געאָפּאָליטישע סיטואַציע אין דעם מיטלען מזרח געענדערט. אין איראַן הערשט איאטאָלא כומעיני, די קעניגלעכע און די פרינצן רעזשי־מען אין סאָוד אַראַביע און אין די אַנדערע אויל פּראָדו־צירנדיקע לענדער שאָקלען זיך. געבליבן זענען ישראל און עגיפּטן. דער אונטערשיד צווישן די דאָזיקע צווי מדינות וואָס שייך אַמעריקע, איז: אין אַ שעת הכושר קאָן אַמעריקע רעכענען אויף א פרייַנדלעכער אויפנאַמע פון אַן אַמעריקאַנער מיליטעריש אָנווענדונג, וואָס וועט מוזן קומען כדי צו ראַטעווען דעם אויל־פלוס פאַר דער מערב־וועלט.

דער עלעמענטאַרער שכל דיקטירט, אז אַמעריקע דאַרף אין איר אייגענעם אינטערעס פאַרזיכערן די שטאַר־קייט פון ישראל אין פאַרטיידיקבאַרע גרענעצן.

קיינער לייקנט נישט אַז אַמעריקע דאַרף צוליב די זעלבע סיבות אַנטוויקלען גוטע באַציאונגען מיט עגיפּטן; העלפן איר עקאָנאָמיש און אָפילו מיליטעריש, אָבער שטעלן איצט אינגאַנצן אויף סאַדאַטן איז א שפּיל א סך גפּערלעכער, ווי דאָס אַמאָליקע שמיַיצן דעם שאָך־רע־זשים אין איראַן. ערשטנס, איז סאַדאַטס רעשים נישט מער סטאַביל, ווי דאָס איז געווען דער פאַל מיט דעם שאָכס רעזשים. צווייטנס, איז איראַן אַ לאַנד רייך אין די טייערסטע אוצרות — אויל. ווי קאָרומפירט די פּא־לאַוויי דינאַסטיע איז מעגלעך געווען האָט דער שאָך דאָך אינדוסטריאַליזירט זיין לאַנד, נישט געווען קיין אַרבעטסלאָזע און דער לעבנס סטאַנדאַרט האָט זי גע־הויבן אַן אַמעריקאַנער עקאָנאָמישער הילף. פאַר די סכומען געווען, וואָס אַמעריקע האָט צוגעשטעלט, האָט איראַן באַצאָלט.

וואָס שייך עגיפּטן, איז דאָס לאַנד שטאַרק פאַראַרעמט. די נויט פון די מאַסן שרייט ביז צום הימל. די גרויסע געבורט־צאָל פאַרגרעסערט די אַרעמקייט טאָג־טעגלעך. העלפן עקאָנאָמיש — אַוודאי, אָבער גלייכצייטיק אויפ־צושטעלן אויף די פיס עקאָנאָמיש אַ פּאָלק פון פערציק מיליאָנען פּרימיטיוון, ארעמע מענטשן און צושטעלן די טייערסטע מאָדערנסטע קריגס־מכשירים פאַר שוועכע ביליאָנען, איז ווי אריינגיסן וואַסער אין פּאַס אָן אַ דנא.

און דאָס אַלץ בתנאי, אַז דער סאַדאַט רעזשים וועט זיך האַלטן און בלייבן געטרייַ דער מערב וועלט...

אויב דאָס איז אַמעריקאַנער „פּאָליסי", איז עזר וויצ־מאַן געווען געהאַלטן, אַז אַמעריקע האָט בכלל נישט קיין „פּאָליסי".

צי האָט ישראל אַ קלאָרע פּאָליטיק?

אין דער פראַגע פון ירושלים איז נישט פאַראַן קיין שום אונטערשיד צווישן דער קאָאַליציע רעגירונג און דער אָפּאָזיציע. אויך אין דער פראַגע פון עציון בלאָק, דעם ירדן־טאָל אין ישובים היינטער דער „גריינער ליניע" איינעם מערב טייל פון ירדן איז פאַראַן הסכם צווישן דער רעגי־רונג און דער אָפּאָזיציע.

דעם נאַציאָנאַלן שרייבער פון אונדזער דור

חיים גראַדע

צו זיינע 70 יאָר —

אונדזער האַרציקע באַגריסונג.

„קדימה"־קאָמיטעט

דער פרעמיער מיניסטער האָט א רעכט צו באַצייכ־נען דעם מערב טייל פון ירדן — שומרון און יהודה, אָבער ליידער זענען די איינווינער פון שומרון און יהודה נישט קיין שומרונים און נישט קיין יהודעער. אויב מדינת ישראל מיינט אַז אַ יידישע מדינה איז אַ פארזוך אַיינצושלינגען נאָך א מיליאָן אַראַבער איז עס מער ווי דער מאָגן פון דער מדינה קאָן פאַרדייַען. א יושרדיקער און אמתער קאָמפראָמיס צו לייזן די פּאַלעסטינער פראַגע איז דווקא אין די אינטערעסן פון דער יידישער מדינה.

דער געפילדער אַרום דאָס אַרויסשטופן אין אַראַבישע פאַמיליע פון דער אַלט שטאָט ירושלים, געהערט זיכער צו דער קאַטעגאָריע פון פרימיטיוו נאַרישקייט, וואָס פאַרשאַפן נישט קיין כבוד דער יידישער מדינה.

*

אַמאָל האָט מען געלערנט אין די פּאָליטישע הויכשולן, אַז פּאָליטיק איז די קונסט פון דערגרייכן דאָס מעגלעכע.

אין די אַלטע צייטן האָט א פּאָליטיקער, א שטאַטס־מאַן, געמוזט האָבן אַ חוש, אַרויסצופילן וואָס ס'איז מעגלעך צו דערגרייכן אין געוויסע באַדינגונגען. אַמאָל האָט דאָס געהערט צו דער קאַטעגאָריע פון קונסט.

היינט באַנוצט מען זיך מיט קאָמפּיוטערס, וואָס רע־כענען אויס אַלץ וואָס ס'איז מעגלעך צו דערגרייכן. דער רעזולטאַט איז, אַז די קונסט איז פאַרשוווּנדן און געבליבן איז אָפט דער שטות.

מערב טייל פון ירדן. בעגין האָט פעסטגעשטעלט, אַז די אַלטע שטאָט איז אַן אינטעגראַלער טייל פון אַ נישט צע־טיילבאַרער ירושלים אין מדינת ישראל. קאַרטער האָט פעסטגעשטעלט, אַז די אַמעריקאַנער פאָזיציע שטיצט זיך אויף די שטעלונגען פון די געוועזענע אַמבאַסאַדאָרן: גאָלדבערג און יאָסט. גלייכצייטיק האָט זיך קאַרטער פאַרפליכטעט, אַז אַמעריקע וועט עפנטלעך נישט פאַר־שלאָגן איר פאָזיציע, ביז די פאַרהאַנדלונגען וועלן זיך נישט פאַרענדיקן.

מיטן שטימען פאַר דער רעזאָלוציע פון זיכערקייטס־ראַט אין דעם ענין ירושלים, האָט אַמעריקע געבראַכן איר פאַרפליכטונג, און גלייכצייטיק איז זי געגאַנגען אַ סך ווייטער, ווי די שטעלונג פון די אַמבאַסאַדאָרן גאָלד־בערג און יאָסט.

די שטעלונג פון אַמבאַסאַדאָר גאָלדבערג איז געזוען, אַז אַמעריקע „טוט נישט אַנערקענען די איינזייטיקע אַק־ציע פון 28־טן יוני 1967, וואָס האָט פארמעל אַנעקסירט די מזרחדיקע סעקציע, דוראַבערט אין דער 6־טאָגיקער מלחמה". גאָלדבערג האָט נישט באַצייכנט מזרח ירושלים אַלס „אָקופירטע טעריטאָריע" און די רעזאָלוציע 242 דערמאָנט איבערהויפט נישט ירושלים.

אַמבאַסאַדאָר יאָסט האָט דעם ערשטן יולי 1969 דער־קלערט אַז אַמעריקע טראַקטירט מזרח ירושלים אַלס „אָקופירטע טעריטאָריע".

דער פאַראַגראַף פינף פון דער קאַרטער־מעק הענרי רעזאָלוציע פונעם ערשטן מערץ 1980 שטעלט פעסט: „אַלע שריט פון ישראל צו ענדערן דעם פיזישן כאַראַק־טער, די דעמאָגראַפישע קאָמפּאָזיציע, אינסטיטוציאָנאַלע סטרוקטור אָדער סטאַטוס פון די פאַלעסטינער אָדער אַנדערע טעריטאָריעס, איינשליסנדיק ירושלים אָדער אַ טייל פון ירושלים, פאַרמאָגן נישט קיין לעגאַלע באַקרעפטיקונג און ישראלס פאָליטיק פון באַזעצן טיילן פון איר באַפעלקערונג און נייע אימיגראַנטן אויף די דאָזיקע געביטן, איז א שענדלעכע פאַרגוואַלטיקונג פון דעם פערטן דשענעוער אָפמאָך, וואָס באַשיצט די רעכט פון ציווילע מענטשן אין צייט פון מלחמה".

אויב מיר נעמען אין באַטראַכט, אַז קאַרטער האָט מסכים געווען פריער און האָט איצט נאָכאמאָל איבער־געחזרט אַז ירושלים וועט בלייבן נישט צוטיילט, מיט פרייען צוטריט צו די הייליקע ערטער, און מיר וועלן דאָס פאַרבינדן מיט דעם פאַראַגראַף פינף פון דער לעצ־טער רעזאָלוציע, מוז מען קומען צום אויספיר, אַז ער איז אוועקגעגאַנגען פון די פאָזיציעס פון גאָלדבערג־יאָסט. גאָלדבערג, ווי פריער דערמאָנט האָט נישט אָנער־קענט די אָנעקסיע פון מזרח ירושלים אָבער באָנוצט זיך נישט מיט דעם אויסדריק „אָקופירטע טעריטאָריע". יאָסט באַצייכנט מזרח ירושלים אַלס אָקופירטע טעריטאָריע. די גרופע קאַרטער - ווענס - מעקהענרי באַצייכענען גאַנץ ירושלים אַלס אָקופירטע טעריטאָריע.

ווי האָט עס ציטירט דער „אָבסערוואָר":

פאָליטיקער זענען פון פאַך ממזרים" מעגלעך, אַז פרע־זידענט קאַרטער איז א קנאַפער פאָליטיקער בכדי אים אַזוי צו באַצייכענען, אויב אַזוי איז ער נישט מער, ווי „לא לנו" אין די הענט פון אויסגעשפראָכענע אַנטי־ישראל עלעמענטן אינעם סטייט דעפּאַרטמענט.

די נייע רעזאָלוציע, וואָס פירט אַרײַן נייע קאָנצעפּ־ציעס, „אַראַבישע און פּאַלעסטינער טעריטאָריעס" צעשטערט דעם אינהאַלט פון דער רעזאָלוציע 242. מיטן באַצייכענען גאַנץ ירושלים אַלס אָקופירטע טעריטאָריע צעשטערט זי אויך דעם קעמפּ דייוויד פאַקט, און וואַרפט אַרײַן אַן אייזערנע שטאַבע אין דעם ראָד פון די פאַר־האַנדלונגען וועגן דער אויטאָנאָמיע, און קאָן נאָך גורם זיין אַ מלחמה מיט אַלע קאָנסטראַפאַלע קאָנסעקווענצן פאַר דער גאַנצער מערב וועלט.

דזשאַרזש פּ. וויל (רעדאַקטאָר פון „ניוסוויק" און קא־לומניסט פון הראלד טריביון) האָט אַמאָל באַצייכנט קאַרטערן אַלס דעם גרעפערלעכסטן פרעזידענט פון אַמע־ריקע זייט דזשיימס באָקנן. פרעזידענט באָקנן (פאר פרעזידענט לינקאָלן) האָט מיט זיין אומגעלומפערטער פאָליטיק גורם געווען דעם אַמעריקאַנער בירגער־קריג און פרעזידענט קאַרטער איז מסוגל צוליב ענלעכע גורם צו זיין א וועלט קאָנסטראָפאַלע.

*

מיט א געוויסער צייט צוריק האָט עזר ווייצמאַן אַרויסגערופן אַ שטורעם אין אַ דיפלאָמאַטישער „גלאַז וואסער" אין אַמעריקע. וועג דער אַמעריקאַנער אונטער־שטאַטס־סעקרעטאַר האָט פאר דער פרעסע דערקלערט, אַז די אַמעריקאַנער ליניע איז נישט כסדר פאַראַלעל מיט דער ישראלדיקער האָט אים ווייצמאַן איבערגעריסן און אויסגערופן. „אַמעריקע האָט איבערהויפט נישט קיין פּא־ליסי, איר האָט פאַרלוירן אַנגאָלע, איראַן און אַפגאַניס־טאַן"...

צי האָט טאַקע אַמעריקע נישט קיין פאָליטישע ליניע אינעם מיטעלן מזרח? דער ענטפער איז, אַז אַמעריקע האָט א „פּאָליסי". די פראַגע איז נאָר — צו די ליניע איז א רעאָליסטישע, צו זי דינט די אינטערעסן פון אַמע־ריקע, פון דער מערב וועלט און פון דעם מיטעלן מזרח?... אַמעריקע שטיצט זיך נאָך אַלץ אויף דעם „ברוקינגס רעפּאָרט" אויסגעאַרבעט פון בזשעזשינסקי מיט יאַרן צוריק. (זע „מעלבורנער בלעטער" סעפּטעמבער 1976 „אין דער קוך פון אַמעריקאַנער פאָליטיק"). דער ציל פון דער דאָזיקער פאָליטיק איז צו צווינגען ישראל צוריק־צוציען זיך ביז צו די גרענעצן פון 1967, פאַרן פרייז פון גאַראַנטיעס פאַר דער זיכערקייט פון די אומפאַרטיידיק־באַרע גרענעצן. גאָלדע מאיר האָט דאָן רעאַגירט אויף דעם פאַרשלאָג: „וואָס טויגן אַזעלכע גאַראַנטיעס. ביז איר וועט קומען אונדז צו הילף, וועלן מיר שוין דאָ נישט עקזיסטירן"...

דער הויפּט צווועק פון בזשעזשינסקיס ליניע איז גע־וען, אַז אַ דאַנק דער אַרויפגעצווונגענער לייזונג, וועט אַמעריקע פאַרזיכערן איר מיליטעריש אַנוועזנהייט אין ישראל און מעגלעך אויך אין עגיפטן. צוזאַמען מיט דעם

רייזע פון פרעמיער מיניסטער בעגין קיין בוקארעשט: די געהיימנישפולע קאנפערענץ צווישן רומענישן פרעזידענט און דעם ישראלדיקן פרעמיער־מיניסטער אויף א קליין שיפעלע אויפן שוואַרצן ים (ווייט פון די סאָוויעטישע „אויערן"). און נאָכדעם איז געקומען די היסטארישע רייזע פון פרעזידענט סאדאט קיין ירושלים, אן דער צושטימונג פון וואשינגטאן. דער סטייט דעפארטמענט איז געווען אי־בערראשט, אז אמעריקע האט פארלוירן די איניציאטיוו אין מיטעלן מזרח. סאדאט און בעגין האבן אנגעווארפן זייערע שלום פארהאנדלונגען אויף וואשינגטאן און די אמעריקאנער אדמיניסטראציע איז געווען גענוג קלוג אויסצוהאמערן די אייגנצלהייטן און צוזאגן פינאנסיעלע שטיצע אין קעמפ דיוויד, וואס האט אויפגעהויבן דעם געפאלענעם פרעסטיזש פון פרעזידענט קארטער אין דער אמעריקאנער עפנטלעכער מיינונג און אין דער מערב־וועלט.

דער שלום פאקט צווישן עגיפטן און ישראל איז נישט קיין אלזייטיקער, אבער וואס איז געווען די אלטערנאטיוו? די זשענעווער קאנפערענץ האט נישט געהאט קיין שום שאנס אויף דערפאלג, ווייל דאס ארויינציען אלע פארטייען, ירדן, סיריע און די דעלעגאטן פון די פאלעסטינער אלס מיטגלידער פון די אפיציעלע דעלעגאציעס ווי אויך סאוויעט רוסלאנד וואלט דאך געגעבן יעדער פארטי א וועטא־רעכט, אפילו אין דער פראגע ווי אזוי אזוועקצושטעלן די טישן.

דזשארדזש באל האט נישט מאנאפאליזירט דעם גע־ביט פון רשעות און בארישקייט אין פאליטיק. דער פראנ־צויזישער פרעזידענט זשיסקאר ד'עסטען און לארד קא־רינגטאן, דער ענגלישער אויסערן מיניסטער און צוזאמען מיט זיי די הויפט־ארגאנען פון דער מערבדיקער וועלט פרעסע באהויפטן, אז די אויל פּ־אדוצירנדיקע מדינות וועלן נישט באווילקן, אז די אמעריקאנער זאלן באשיצן זייערע טעריטאריעס פון אן אינוואזיע, און זייערע פרינצן פון דער תליה „אויב די פאלעסטינער פראגע וועט נישט געלייזט ווערן לויט זייער ווונטש".

אדער נעמט דעם טוב שבגויים, דעם אויסטראלישן באב האוק. אין זיין לעצטן „באיער לעקטשער" (נאכדעם ווי ער האט זיך אפיציעל איינגעגלידערט אין פאליטיק, מיטן אויג אויף דעם אמט פון פרעמיער מיניסטער). ער שלאגט פאר, אז ישראל זאל זיך צוריקציען צו די 1967 גרענעצן, דערלויבן אויף א געוויסן סארט פון א פאלעס־טינער מדינה אין מערב טייל פון ירדן און ישראלס זי־כערקייט וועט זיך שטיצן אויף א קלאזוליע אינעם אפ־מאך, אז אויב די פאלעסטינער מדינה וועט אנהויבן א מלחמה קעגן ישראל. דעמאלט וועט ישראל זיין בארעכ־טיקט איינצוהאלטן די טעריטאריע וואס זי וועט באזעצן אין דער דאזיקער פארטיידיקונגס מלחמה.

צי ווייסט דען נישט באב האוק, אז די אינציקע אינסטאנץ וואס דעצידירט וער ס'איז דער אגרעסאר איז דער פארום פון די פאראייניקטע פעלקער, אין דער דא־זיקער פארום וועט דאך אויף יעדן פאל באשליסן, אז ישראל איז דער אגרעסאר. און ממילא איז דאך זיין שטראף קלאזוזולע נאיוו און קינדיש.

דאן שטעלט זיך נאך א פראגע: א טאג פאר דער „6 טעג מלחמה" אין 1967, האט די ישראל רעגירונג דורך דער פארמיטלונג פון דעם פארשטייער פון די פאר־אייניקטע פעלקער געבעטן דעם קעניג כוסיין, אז ער זאל בלייבן נייטראל און ישראל וועט רעספעקטירן די גרענעצן מיט ירדן. דער ענטפער פון כוסיין איז געווען אן ארטילעריע שיסעריי פון דעם גאנצן ירדנישן פראנט, אויף די באווינטע יידישע ישובים (די געפונענע דאקו־מענטן ביי די ירדנישע אפיצירן האבן אנטהאלטן באפעלן אויסצומארדן די יידישע באפעלקערונג). די ירדנישע אג־רעסיע איז געווען אן שום צווייפל. שטעלט זיך דאך די פראגע: אויב די שטראף פאר אגרעסיע דארף זיין איינ־צוהאלטן די דעראבערטע טעריטאריע, מיט וואס באג־רינדעט האוק זיין חסד פאר דער בעכטיקער אגרעסיע, בכדי אים צו גלויבן אז אין דער מארגנדיקער אגרעסיע וועט מען אנוועגדן מידת הדין? . . .

נישט קיין ווונדער, וואס די ארבישע דיפלאמאטן זענען געווען פאזיטיוו באאיינדרוקט פון באב האוקס פארשלאגן און ס'איז אויך נישט קיין ווונדער וואס באב האוק האט שארף קריטיקירט דעם פרעמיער־מיניסטער בעגין פאר זיין אינגעשפארטקייט צו שטעלן די זיכערקייט פון ישראל אויף האוקס שטראף קלאזוזולע.

ווען איך וואלט געווען איבערצייגט, אז באב האוק גלויבט אז זיין פארשלאג איז לטובת ישראל, וואלט איך מיך געווונדערט: האוק, ווי קומט צו אים אזא שטות? איך בין אבער איבערצייגט, אז דאס איז פאליטיק . . .

*

די פרשה ארום דער רעזאלוציע פון זיכערקייטס־ראט פון די יו־ען (פון ערשטן מערץ) האט ארויסגערופן שפאט און חוזק אין דער גאנצער וועלט. אבער אין דעם טארא־ראם פון אפלאכן פון קארטערן, איז פארהילכט געווארן די גרונדזעצלעכע ענדערונג אין דער פאליטישער ליניע פון דער קארטער אדמיניסטראציע כלפי ישראל. ס'איז נישט צופרידנשטעלנדיק די רעזערוואציע פון דעם יו־ען אמבאסאדאר מעקהענדי און פון קארטערן, אז דאס אויפ־לייזן פון די ישובים איז נישט פראקטיש. אמעריקע האט געדארפט זיך אפהאלטן פון שטימען. אבער מער אלארי־מירנדיק איז די פראגע פון ירושלים.

אינעם לעצטן טאג פון די אונטערהאנדלונגען אין קעמפ דיוויד, האבן אלע דריי צדדים מסכים געווען, אז ירוש־לים וועט פארבלייבן נישט צעטיילט, מיט א פרייען צו־טריט צו די הייליקע פלעצער. אבער וועגן דעם צוקונפ־טיקן סטאטוס פון דעם אלטן טייל ירושלים האבן זיי נישט געקאנט דורכקומען. בכדי דורכצוברעכן די שטרייכ־לונג האבן די צדדים מסכים געווען, אז א יעדער וועט פעסטשטעלן זיין פאזיציע אין דער פארם פון א סעפאראטן בריוו, אלס א ביילאגע צום קעמפ דיוויד פאקט. סאדאט האט אין זיין בריוו פעסטגעשטעלט, אז ער האלט דעם אלטן טייל פון ירושלים אלס א באשטאנדטייל פון דעם

ד״ר מ. פערשטענדיק

רעפלעקסן וועגן פאָליטיק, אָנשטענדיקייט און שטות...

דער וואַשינגטאָנער קאָרעספאָנדענט פון „אידזש״, קרייטאָן בערנס, האָט אין זיין אַרטיקל פון 29טן מערץ געשטעלט אַ רעטאָרישע פראַגע: „צי האָט דען עמיצער אמאל באַהויפטעט, אז פאָליטיק מיינט אַנשטענדיקייט?״ די רעטאָרישע פראַגע איז נישט אַריגינעל. דער ענגלישער „אָבסערוואָר״ פון 1964 האָט געבראַכט די פאָלגנדע צי־טאַטע: „סיאיז באמת אַ שאַד וואָס מער פאָליטיקער זענען נישט קיין געבורטס־ממזרים. די צרה איז, אַז זיי זענען ממזרים פון פאַך״.

אין דער פעברואַר־אויסגאַבע פון די „מעלבורנער בלע־טער״ (1980), האָב איך ציטירט דזשאָרדזש באָל (געוועזע־נער אונטערשטאַטס־סעקרעטאַר פון אַמעריקע), וואָס האָט זיך באַקלאָגט אַז „ביז איצט זענען מיר כסדר צוגעגאַנגען צום מיטל־מזרחדיקן פראָבלעם פון דער שלעכטער זייט: אַוועקגעגעבן אומגעהויער גרויסן פאָליטישן קאַפּיטאַל צו לייזן דעם ישראל־עגיפטישן שטרייט, וואָס האָט נישט קיין שייכות מיט אויל, בעת אין דעם פראָבלעם האָבן מיר צע־פלאַמט דעם ישראל־פאַלעסטינעזישן קאָנפליקט, וואָס באַ־איינפלוסט קריטיש אונדזערע באַציאונגען מיט די אויל־פראָדוצירנדיקע מדינות״.

ווייזט אויס, אַז די אָפענע דיבורים האָבן געמאַכט אַ רושם אין דער פאָליטישער וועלט צוליב דעם איינפלוס פון דזשאָרדזש באָל אינעם סטייט־דעפּאַרטמענט און דער אישער און אויך אַנדערע רעגירונגען, באַרעכ־טיקט די פראַגע: צי האָט זיך אייראָפּע (און די וועלט) אויסגעהיילט פון די גייסטיקע וווּנדן?

אונדזער טרויער און אונדזער צער וועלט נאָך טיפער, פיינלעכער, ווייל מיר מוזן לעבן אין אָט דער וועלט. מיר ווילן נישט (און טאָרן נישט) אויפגעבן אונדזער יידישע אידענטיטעט, און אויך נישט אונדזער בטחון, אַז ביים ראַנד פון אונטערגאַנג וועט דער באַווּסטזיין פון דער פילנדיקער און טראַגעדיקער מענטשהייט (ביי וועלכער אַלע געפילן פון מענטשלעכקייט זענען נאָך נישט אָט־ראָפירט) סוף כל סוף דערזען דעם גייסטיקן אָפגרונד פאַר וועלכן עס שטייט אונדזער, אַזוי זאָרגפעליק אויפגעבויטע ציוויליזאַציע.

אין די טעג פון חודש אַפּריל — דער סימבאָלישער טרויער־חודש אויפן מאָסן־קבר פון זעקס מיליאָן יידן, ווען מיר פאַרבינדן זיך אין דער מחשבה מיט אונדזערע נאָענטסטע, דאַרף אונדזער טרויער זיך אויסווירקן אויף דער געזעלשאַפט אין וועלכער מיר לעבן. אונדזער טרויער דאַרף זיין די מאָנונג און דערמאָנונג צום גזויסן פון דער וועלט.

מ. א.

עיקר — ווייל דזשרדזש באָל האָט אָפן און צינגיש אויס־געדריקט די שטימונגען נישט בלויז פון גענויסע קרייזן פון סטייט־דעפּאַרטמענט, נאָר אויך פון מערב־אייראָפּע און יאַפּאַן.

דאָס האָט באַוויזן אַבא אבן אָפּצופרעגן דזשאָרדזש באָלס באַהויפּטונגען (צוויי חדשים שפּעטער). אין דער „דזשערוזאָלעם פּאָסט״ פון 8טן מערץ ה״י, שרייבט אַבא אבן: „דאָס אויפהייבן אויל צו דעם העכסטן פונקט אין הו־מאַניטאַרע פּריאָריטעטן, איז קיין מאָל נישט געווען מער אַלאַרמירנדיק ווי אין דשזאָרדזש באָלס דערקלערונג. עס איז אמת, אַז דער עגיפּטיש־ישראלדיקער שטרייט „האָט וויניק צו טאָן מיט אויל״, אָבער דאָס האָט אַ סך צו טאָן מיט בלוט״.

אבא אבן שטרייכט אונטער, אַז „עגיפּטן איז דאָס אייג־ציקע אַראַבישע לאַנד, וואָס האָט צוזאָמען מיט ישראל צומערסטן געליטן אין דעם אראַביש־ישראלדיקן קאָנ־פליקט. (אַן ערך הונדערט טויזנט מענטשלעכע קרבנות). ס׳איז ממש נישט מעגלעך אָפּצושאַצן די צאָל פון צוקונפ־טיקע קרבנות, וואָס דער עגיפּטיש־ישראלדיקער שלום־פּאַקט פּאַרמיידט״.

אבא אבן האָט צעשמעטערט די צינישע שטעלונג פון דזשאָרדזש באָל, אַז דער עגיפּטיש־ישראלדיקער שלום איז נישט ווערט קיין שישקע פולווער, ווייל ער האָט „ווייניק וואָס צו טאָן מיט אויל״.

אבא אבנס אַרגומענט איז אַ מאַראַלישער: אויף דער וואָגשאָל שטעלט ער אַוועק פון אין זייט מענטשלעך בלוט קעגנאיבער א פּעסל נאָפּט.

אָבער, ווער האָט דען אָמאָל באַהויפּטעט, אַז פאָליטיק שטיצט זיך אויף מאָראַל?

דערפאַר איז אבא אבנס צווייטער אַרגומענט מער „פאָ־ליטיש - זאָכלעך״. לויט דזשאָרדזש באָל, איז אָמעריקע צוגעגאַנגען צום מיטל מזרחדיקן פראָבלעם פון דער שלעכטער זייט, ווייל זי האָט זיך באָמיט „צו לייזן דעם עגיפּטיש - ישראלדיקן קאָנפליקט, וואָס האָט נישט קיין שייכות מיט אויל״.

פון דעם קומט אויס, אַז אָמעריקע האָט געהאָט די מעגלעכקייט און דעם כוח אויסצווויילן אַן אַנדער גאַנג צו לייזן דעם אַראָביש - ישראלדיקן קאָנפליקט, נאָר זי האָט געמאַכט א שלעכטן שריט. דאָס איז אָבער נישט אמת, און אַזאַ אַרגומענט איז נישט מער ווי אַן אָלטע „אי־לוזיע וועגן דער אָמעריקאַנער אָלמעכטיקייט״ אָנצוהאָלטן זיך אין אַזאַ אילוזיע איז אין קעגנזאַץ צום רעאָליסטישן אמת און ס׳איז סתם א נאַרישקייט.

דער אמת איז, אַז דאָס געבורטס־אָרט פון די אידעע פון שלום צווישן עגיפּטן און ישראל, איז נישט וואַשינג־טאָן נאָר בוקאָרעשט. געגנג צו דערמאָנען די פלוצימדיקע

מעלבורנער בלעטער

ליטעראַריש־געזעלשאַפטלעכע אויסגאַבע

אדרעס פון רעדאַקציע: "KADIMAH", 7 Selwyn Street, Elsternwick, Victoria, 3185, Australia.

אפריל־מאי 1980 נומער 2 (22) מעלבורן, אויסטראַליע

מיט געבויגענע קעפ...

אין די טעג, וועלן דאָס ייִדישע פֿאָלק — אומעטום — קומט זיך צוזוויף אָפּצוגעבן כבוד די געפֿאַלענע אין די גרויזאַמע יאָרן פון דער שואה, און אויך פֿאַרגיסן די טרערן, וועלכע זענען נאָך געבליבן — עקבערט נאָך אַלץ אין אונדזער באַוווסטזיין דער פֿאַרדרוס: ווי אַזוי האָט עס געקאָנט געשען? די ציוויליזירטע וועלט איז דאָך נישט געווען פֿאַרכאַפּט פון דעם נאַצי־שרעקן, טאָ ווי אַזוי האָט כּלל געקאָנט רואיק שלאָפן, וועלן אייראָפּע איז פֿאַרוואַנדלט געוואָרן אין א חושבנגל, ווו א פֿאָלק פון 60 מיליאָן זענען אָנגעוויזן, אַז דער נאַענסטער „אויסברוך פון האָס" דאַרף פֿאָרקומען אין נאָוועמבער 1938. עס דאַרף פֿאַרניכטעט ווערן דאָס ייִדישע פֿאָלק קעגן ייִדן". אין דער אינסטרוקציע ווערט אָנגעוויזן, אַז דער נאַענסטער „אויסברוך פון האָס" דאַרף פֿאָרקומען אין נאָוועמבער 1938. עס דאַרף פֿאַרניכטעט ווערן דאָס ייִדישע פֿאָלק קעגן ייִדן, באַלייגט מיט געוויסע פֿאַליציי־אישע אָנווייזונגען איז געווען די באַגליט־דערשיינונג פון חורבן איבער גאַנץ איראָפּע.

איראָפּע האָט זיך אויסגעהיילט פון די פיזישע ווונדן, וועלכע די מלחמה האָט איר פֿאַרשאַפט. צי האָט זי זיך אויסגעהיילט פון די גייסטיקע ווונדן?

אָט די פראַגע פילט אָן מיט זאָרג און מיט ציטער יעדן ייִדן, ווו ער זאָל נישט זיין. די האָס־מיקראָבן האָבן דעם אייטער פון די דעגענערירטע אידייען צעשפרייט איבער דער גאָרער וועלט. די געפֿאָר פון דער עפּידעמיע פון צעשטערונג פון די גייסטיקע ווערטן באַשטייט קודם אין דעם, וואָס די ציוויליזירטע מענטשהייט ווייל זיך נישט מודה זיין, אַז זי איז אָנגעשטעקט. דאָ און דאָרט רייסן זיך אָבער אַרויס די מכות פון דער קרענק: די טע־ראָריסטישע גרופּן; די זינלאָזע מאָרדן;פֿאַרכאָפּונגען; ערובניקעס. דאָס געשעט אין געדיכט־באַווינטע שטעט, ווו די טעראָריסטישע גרופּן געפֿינען שוץ; געלט־מיטלען; געווער. ווו זיי האָבן אונטערשטיצער. דאָס זענען דאָך אייגנגלעך די סימפּטאָמען פון דער גייסטיקער קראַנקהייט, ווייל די אַלע מאָרד־טאַטן ווערן באַגליים מיט אידעאָלאָ־גישער באַרעכטיקונג — געוויי ווי די נאַצישע מערדעריין.

טעכנישע הערגרייכונגען, מיט וועלכע דער מענטש פון 20־טן י"ה שטאָלצירט. די יאָרן פון דער שואה האָבן באַוויזן, אַז די גאַנצע אַנשטרענגונג פון מענטשלעכן מוח און די קולטורעלע הערהויבונג, איז נישט מער ווי א שאָל, אַ וווּנדערלעכע, אויגנפֿאַרכאַפּנדיקע שאָל, וועלכע באַשיצט א יאָדער, וואָס טראָגט נאָך אַלץ אין זיך די זוימען פון אור־וואַלד.

צווישן די געפֿונענע באַצי־דאָקומענטן, וועלכע האָבן א דירעקטן שייכות מיט יידן, איז דאָ א פּרעציז־פֿלאַנירטע אינסטרוקציע, ווי אַזוי צו אָרגאַניזירן „דעם האָס פון דייטשן פֿאָלק קעגן יידן". אין דער אינסטרוקציע ווערט אָנגעוויזן, אַז דער נאַענסטער „אויסברוך פון האָס" דאַרף פֿאָרקומען אין נאָוועמבער 1938. עס דאַרף פֿאַרניכטעט ווערן דאָס ייִדישע פֿאָלק קעגן יידן. דער האָס דאַרף אָבער באַגליט ווערן מיט דער זאָרג, אַז עס זאָל אָפּגעהיט ווערן דאָס לעבן פון פֿאָרמעגן פון דייטשן. די אינסטרוקציע טראָגט דעם אונטערשריפט פון דער געסטאַפּא.

די דאָזיקע אינסטרוקציע — אָרגאַניזירטער האָס פון נישט־יידן קעגן יידן, באַלייגט מיט געוויע פֿאַליציי־אישע אָנווייזונגען איז געווען די באַגליט־דערשיינונג פון חורבן איבער גאַנץ איראָפּע.

איראָפּע האָט זיך אויסגעהיילט פון די פיזישע ווונדן, וועלכע די מלחמה האָט איר פֿאַרשאַפט. צי האָט זי זיך אויסגעהיילט פון די גייסטיקע ווונדן?

אָט די פראַגע פילט אָן מיט זאָרג און מיט ציטער יעדן ייִדן, ווו ער זאָל נישט זיין. די האָס־מיקראָבן האָבן דעם אייטער פון די דעגענערירטע אידייען צעשפרייט איבער דער גאָרער וועלט. די געפֿאָר פון דער עפּידעמיע פון צעשטערונג פון די גייסטיקע ווערטן באַשטייט קודם אין דעם, וואָס די ציוויליזירטע מענטשהייט ווייל זיך נישט מודה זיין, אַז זי איז אָנגעשטעקט. דאָ און דאָרט רייסן זיך אָבער אַרויס די מכות פון דער קרענק: די טע־ראָריסטישע גרופּן; די זינלאָזע מאָרדן;פֿאַרכאָפּונגען; ערובניקעס. דאָס געשעט אין געדיכט־באַווינטע שטעט, ווו די טעראָריסטישע גרופּן געפֿינען שוץ; געלט־מיטלען; געווער. ווו זיי האָבן אונטערשטיצער. דאָס זענען דאָך אייגנגלעך די סימפּטאָמען פון דער גייסטיקער קראַנקהייט, ווייל די אַלע מאָרד־טאַטן ווערן באַגליים מיט אידעאָלאָ־גישער באַרעכטיקונג — געוויי ווי די נאַצישע מערדעריין.

דאָס אָנערקענען פון דער פ.ל.א. דורך אַן איראָפּע־

אינהאַלט:

מ. א. — מיט געבויגענע קעפ... 1

ד"ר מ. פערשטענדיק — רעפלעקסן וועגן פּאָליטיק, אָנשטענדיקייט און שטות... . 2

י. אָרבאַך — איך האָב נישט געוואָלט איינגעמען 6

פ. רינגעלבלום — וואָס איז די ריכטיקע באַצייכענונג פּאַר יידן ? 10

ג. טשאַרנעזאָן־שאַיאַק — צומאַרגנס נאָך דער שרפה 12

מלכה קרישטאַל — „איך בין נישט קיין דייטש" 14

חוה ראָזענפאַרב — גאָלדפיש, דו שטאַרבסט (ליד) 17

ד"ר עזריאל נאַקם — חיים גראָדע — צו זיינע זיבעציק יאָר 18

ח. חזז — דער שרייבער און די ווירקלעכקייט 20

חיים מאַלטינסקי — צוויי לידער 22

פ. בורשטין — ס׳האָט פּאַסירט אויך אַזוי... 23

י. מ. לעווין — דמיון וואַרשע (ליד) 25

י. זעמעל — אַן אמתער שלום, צי אַ שווינדל? 26

וו. יאַבלאָנסקי — די קינדער פון טעהעראַן 29

* אין, און אַרום דער „קדימה" 31

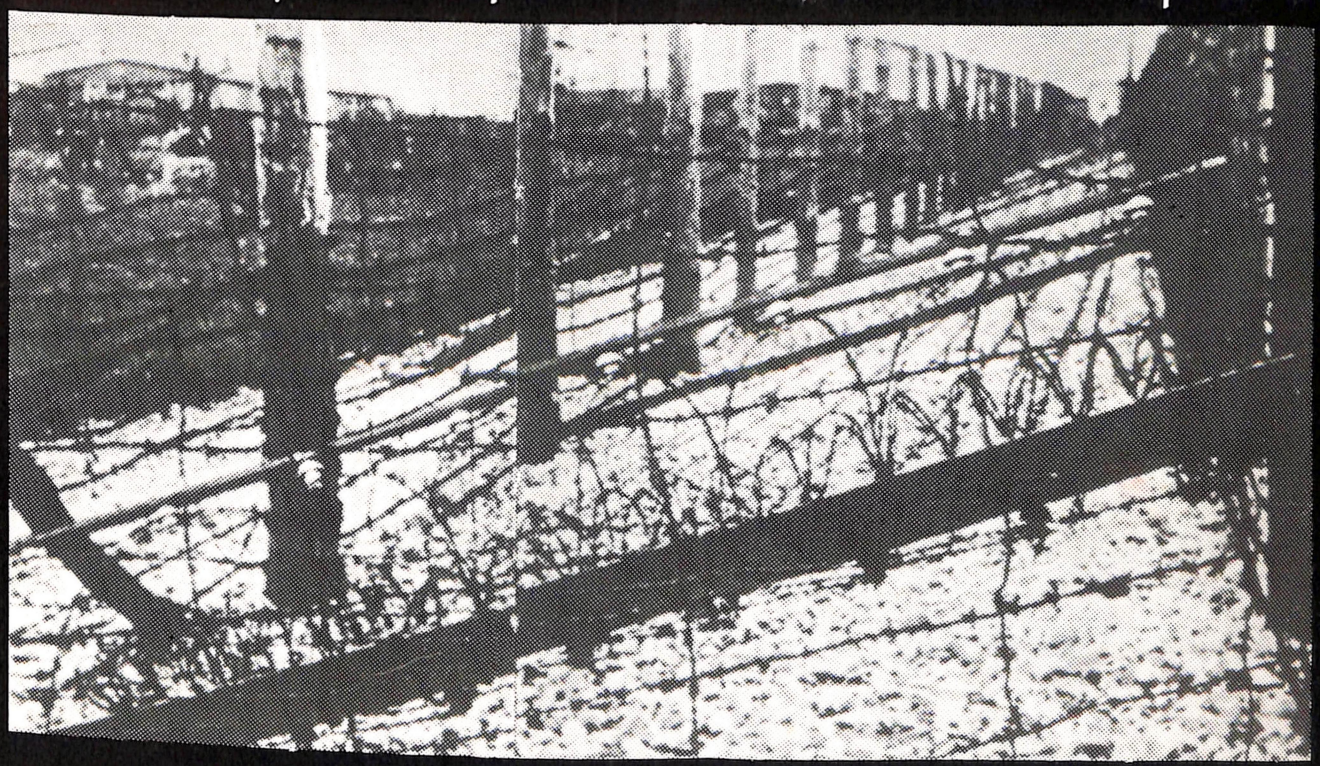
מעם — פּאַרבייגייענדיק 32

פּריוז 1 דאָלאַר

ISSN 0155-0128

מעלבורנער בלעטל

אייביקער כבוד אונדזערע זעקס מיליאָן קדושים

יתגדל...

יתגדל... יתגדל ויתקדש,
וויפל זענען שוין ניטאָ,
זאָל געהיליקט זיין די שעה
מיר באַווינען זיי אָן רעש,
יתגדל ויתקדש...

וואָס פאַרבליבן איז אונדז מער
ווי די דורכגעגליטע טרער,
אויף די קברים, אויף דעם אש
יתגדל... יתגדל ויתקדש.

ז. סענאַלאָוויטש

אַרויסגעגעבן דורך דער „קדימה" אין מעלבורן, אויסטראַליע

מעלבורן נר. 2 (22) אַפּריל–נואַי 1980